ЗОРЯ ПІВДНЯ

ПОВІСТЬ

ПЕРЕКЛАВ

МИРОСЛАВ КАПІЙ.

У ЛЬВОВІ — 1913.

I.

Палкі Французи.

— Говоріть, прошу, слухаю вас!

— Пане, маю честь просити о руку вашої дочки.

— Так. Дивує вас моя просьба? Чи вільно однак менї знати, що бачите в ній так незвичайного? Маю 26 літ і називаю ся Кипріян Мере. Скінчив я політехніку й одержав липльом гірничого інжінєра. Родина моя тїшить ся загальною пошаною, помимо сього, що не зачисляеть ся до богатих. Конзуль французький в Капштатї може, якщо ви сього забажаєте, потвердити правду моїх слів, як також, звісний вам та цілій околиці', відважний стрілець, а мій приятель, Фарамон Варт.

Приїхав я тут висланий академією наук та французьким правительством.

Минувшого року я здобув нагороду імени Гюдарта, за працю про хемічний склад вульканїчних скель Овернії. Розвідка про дїямантові поля в Уелю, яку кінчу," буде мабуть добре принята науковим світом; якщо

поверну ся до Парижа, жде мене становище при школї гірничій; замовив я вже навіть помешканє при Університетській вулиці' під ч. 104 на третому поверсі'. Доходи мої виносять 4,800 франків, не є се богато, можу однак легко сю суму подвоїти : приватними лекціями, конкурсовими нагородами та співробітництвом в наукових журналах. Додам ще, що, маючи малі потреби, буду почувати ся в тих услови-нах цілковито щасливим. Повторяю отже просьбу о руку вашої дочки.

Рішучість, з —якою говорив, доказувала, що Кипріяк Мере привик все іти просто до мети, не перебираючи в середниках.

Вираз лиця молодого чоловіка не перечив його словам. Було се поважне лице ученого, призвичаєне до абстрактних думок а не віддаюче богато часу дрібницям сього світа. Темне волося, коротко обстрижена, мала, ясна борідка, звичайна, подорожня одежа з сірого сукна, соломяний капелюх за 10 су, всьо те говорило про поважний настрій інжінера, який мабуть не дбав про елегантність свойого вигляду, а ясний його погляд казав догадуватись чистого серця й сумлїня.

Мусимо ще додати, що молодий інжінер говорив так поправно по англїйськи, неначе би довший час перебував в Велико-британськім королівстві.

Пускаючи клуби диму з великої люльки, пан Веткінс спокійно слухав, мови інжінера. Сидячи на деревляному фотелі, з простягненою лівою ногою на соломянному кріслі', спертий ліктями на простому столї, мав проти себе пан Веткінс збанок з джіном, з якого наливав доволі' часто до стоячої побіч склянки, любуючись міцним напитком.

Був він одягнений в білі сподні, камізельку з грубого, синього сукна і в флянелеву сорочку без ковнїра. З під великого, повстяного капелюха, який здавав ся був приростим до сивіючого волося, виринало лице набряскле, червоне, де-не-де заросле, а черти його нїяк не зраджували

доброти анї вирозумілости. На оправдане пана Веткінса треба сказати, що саме в тій хвилі' мучить його гостець і приневолює до держаня ноги прямо, а напади гостця, так само в південній Африці', як і в инших краях, цілком не причиняють ся до лагідности вдачі своїх жертв. Сказане висше, відбувало ся в партеровій кімнаті', дому фармера п. Веткінса. Ферма його находила ся під 29° південної ширини і 25° східної довготи від Грінїч с. є в середині' південної голяндсько-анґлїйської Африки. Край сей, який на півдні' граничить з великою пустинею Калякарі, та з правим берегом ріки Оранжу, представлений є на старих мапах назвою Griqualand, однак від десяти років більше знаний є під назвою "Di a monts-Field", себто Діяманто-вих піль.

Кімната, в якій велась висше згадана розмова, заставлена була дивною мішаниною дорогих заграничних меблів із звичайними столами та кріслами місцевого витвору. Долівка вкрита була тут і там гарним килимом або дорогою шкірою. На голій стїнї, на якій ніколи не було оббитя, яснїв гарний годинник з вигладженої міди, та дорога збруя ріж-ного рода; не бракувало також вартістних англійських рито-вин в богатих рамах.

Оксамітна канапа стояла біля стола із звичайних дощок, який виглядав так, начеб був призначений до кухонного вжитку. З Європи спроваджені вигідні фотелі даремно простягали рамена, бо п. Веткінс волів деревлянний столець, який колись сам зробив. Вигляд стелї вказував" виразно, що дім сей не має поверха і так само, як всі в тім краю партерові будинки, збудований був з простих дощок, в части з глини, а вкритий цинковим дахом. Легко рівнож пізнати, що дім сей від недавна допервa був замешкуваний. Виглянувши вікном, можна було спостерегти пять до шість почорнілих будинків, однаково збудованих, однак не однакових вікон. Будинки сї, своїм опущенєм, наглядно доказували, що були засуджені на знищене. Зростаюче майно п. Веткінса, який їх по черзі* замешкував, так і надавало їм характеристичні черти. Перший з черги будинок, побудований з землі', ледви й заслугував на імя хати ; слідуючий вже з глини, третій вже з глини й дощок; четвертий з глини і бляхи.

Як бачимо, зростаюча заможність п. Веткінса позволяла йому на постепенне поліпшуване своїх помешкань. Всі" отті будинки занимали горбок, що находив ся при зливі рік Валі' та Моддери, головних допливів ріки Оранж.

Околиця, так в північній стороні', як в південній, уявляла з себе сумну рівнину, позбавлену рістнї. Поле, як там кажуть, є се суха, червона, неродюча земля, де-не-де тільки вкрита нужденною травою або корчами тернини.

Цілковита недостача дерев є характеристичною чертою тіє'ь околиці'. Дочисливши ще недостачу камяного вугля та трудність перевозу, не задивує нас, що недостача опалу приневолює тамошнє населене до уживаня навозу домашних звірят, яко топлива.

На оттій то одноманітній, навіваючій мелянхолїю площині", простягали ся дві ріки, так плиткі, що важко зрозуміти, чому не заливали цілої рівнини. Тільки в північній стороні' перетинають овид верхи двох гір Плятберґа і Падерберґа, а у підніжа їх чоловік, наділений виїмково сильним зором, мігби розпізнати хмарки диму, невеликі шатра та муравлище працюючих людий. На оттім то полі* находяться експльоатувані саме, копальні' діямантів: Дю Топ Пан. Ню-Рут і найбогатша з них Вендерґарт-коналімя.

Копальні' дали від 1870 року діямантів та инших дорогоцінних каменів на суму біля 4 мілїонів.

Копальні' є розміщені в невеликій від себе віддалі', а з вікон ферми п. Веткінса, яка є віддалена від них о чотири англійські милі', легко можна їх розпізнати при помочи доброго далевида.

Назва ферми в тім краю не відповідає дійсному зна-чіню сього слова, бо фармери не занимають ся управою рілї. Всі', так звані фармери

південної Африки, є се властиво годівельники і властителі' численних стад волів, кіз та овець.

Пан Веткінс не спішив ся з відповідю на просьбу чемну, однак рішучу, Кипріяна.

Вкінци, по довгій надумі, вийняв люльку з рота і сказав речене, яке дуже мало вязалось з порушеним питанєм.

— Здаєть ся менї, що буде зміна погоди, дорогий пане, бо ще ніколи не доскулював менї так гостець, як сьогодня від ранку.

Розчароване відняло на хвилину мову молодому чоловікові однак незабаром поборов зворушене, прояснив зморщене мимовільно чоло і по хвили ніхто не пізнав би по нїм ненадійно одержаного удару.

— Добре зробилиб ви, вирікаючись джіну — сказав Кипріян коротко, вказуючи при тім на збанок з паленої глини, з якого напито'к скоро зменшував ся.

— Виректися джіну? Пробіг! гарну раду даєте менї! — кликнув фармер. — Чи джін пошкодив коли небудь порядній людині? Ага, вже знаю до чого ви прямуєте; хочете менї пригадати припис даний одному льордови-майорови славним лікарем Абернетай'ом, чи як він там називав ся.

"Хочете виздоровіти — говорила ся знаменитість до терплячого на гостець льорда — так не видавайте більше над одного шілїнга денно, а і сей здобудьте фізичною працею."

Так, без сумніву, се гарно сказано, та якщо менї не має бути вільно видати більше над шілїнґ денно, отже пощо до біса працюю ціле житє над зібранєм майна? Нї, такі дурниці негідні є інтелігентного чоловіка, пане Мере. Прошу, не згадуйте менї більше про здержливість, бо волїв

би я сейчас покласти ся в могилу, ніж накладати на себе такі окови. Нема у мене инших приємностий, як добре їсти, добре пити і курити, скільки менї захочеть ся, а ви хочете мене і тих позбавити?

— Не маю цілком того наміру, впевняю вас — відповів Кипріян — згадав я тільки про условини гігієни, які здають ся менї є умотивовані, якщо однак ви собі бажаєте, можемо більше про се не говорити, повернімо краще до річи, яка привела мене до вас сьогодня.

Так балакливий перед хвилею п. Веткінс, почувши ті слова, замовк від разу і, закривши очі, віддав ся цілий своїй люльці'. Нараз відчинили ся двері і молода дївчина увійшла крізь н-их, несучи на срібній підставі повну склянку якогось напитку.

Мила дївчина, найбільше 19-літня, одягнена була дуже просто в полотнянну суконку в дрібні квітки, а великий чіпочок, ношений загально в тій околиці', вкривав її гарне, ясне волося. З під чіпочка визирали великі, синї, усміхнені очі, а від білого, правильного личка, так і тхнуло житєм і молодістю.

— Добрийдень, пане Мере — сказала по французьку з легким англійським наголосом.

— Добрийдень, панно Алїсо — відповів кланяючись Кипріян, який встав при її приході*.

— Я бачила, як ви надходили, пане Мере — говорила дальше панна Веткінс — а знаючи, що ваш смак до того поганого джіну не такий, як у мого татка, зладила для вас склянку оранжади.

— Дякую з£ память, панно Алїсо.

— Уявіть собі, що мій струс, моя Дада, сьогодня в ранцї зробила. Нї менше, нї більше, тільки проковтнула кулю із слоневої кости, якої

вживала я при направі пан-чох. А куля ся чимала, як вам звісно, дістала я її прямо з білярду в Ню-Руш. А ся пажерлива Дада проковтнула її, як нїщо. Се погане сотворінє зажене ще мене колись в могилу. — Кажучи сї слова, очі. Алїси зберегли цілу свою веселість, яка нї трохи не лицювала з повагою тону її слів та сумним змістом віщуваня.

З ніжною інтуіцією женщини завважала однак мовчанку і ніяковий настрій обох панів.

— Здасть ся мені', що я тут зайва — сказала Алїса — якщо так, то вийду в сій хвилині', не цікава я тайн не для мене призначених. А остаточно нема в мене часу, мушу ще попрацювати над сонатою, а потім забрати ся до обіду.

Ах, які ви сьогодня мовчазні! Прощайте, утікаю, полиша-ючи вас з вашими чорними намірами.

З тими словами Алїса вийшла, по хвили однак вернула, говорячи весело до Кипріяна.

— Пане Мере, я до вашої розпорядимости, якщо схочете мене випитати про кисень. Переказала я собі також тричі завданий уступ з хемії і отсей газ без запаху, смаку і краски, не є вже для мене тайною.— Ще раз уклонившись, панна Веткінс зникла, як метеор. По хвили відозвали ся в одній з дальших кімнат звуки роялю, доказуючи, що панна Алїса забрала ся з усею охотою до своїх музичних вправ.

— Отже, пане Веткінс — почав знов Кипріян, якому миле явище додало нової заохоти — будьте ласкаві відповісти мені' на питане, яке завдав я вам перед хвилею.

Пан Веткінс вийняв повагом люльку з уст, плюнув на долівку і, відкинувши в зад голову, з під ока приглядав ся пильно молодому чоловікови.

— Чи случайно не говорили ви вже з нею про се, пане Мере?

— З ким? про що?

— Алеж про се, про що ви перед хвилею згадували, а з ким? з моєю дочкою!

— За кого-ж ви мене вважаєте, пане Веткінс — відповів живо інжинєр. — Я Француз, мій пане, і ніколи не позволив би я собі говорити з дочкою про одружене, без попередної, згоди батька.

Погляд пана Веткінса злагодив ся, почувши ті слова і черти його лиця втратили дещо із свойого немилого вигляду.

— Так, се добре! Чесно поступили ви. Маю тепер до вас довірє і прошу, дайте мені' слово чести, що й на будуче з моєю дочкою про се не будете говорити.

— А се чому, мій пане?

— Тому, що сей проект є неможливий до здїйсненя і найкраще зробите, якщо будете старати ся про него забути. Не маю нічого проти вас, знаю, що ви чесна людина, скінчений джентельмен, добрий хемік, маєте будущину перед собою — однак помимо тих прикмет, не дістанете моєї дочки, з тої простої причини, що я вже инакше постановив зглядом її будущини.

— Однакож, пане Веткінс?...

— Не говоріть вже більше про се, се даремно — перебив фармер — колиб ви були навіть мером англійським і тоді булиб ви не відповідні до моїх плянів. А міжтим не є ви навіть англійським горожанином, а як признали ся наївно, не маєте також майна.

Говорімо щиро. Чи вам здаєть ся, що я на се так добре дочку виховував, спроваджуючи дорогих учителів з Вікторії, Блємфонтену, щоби її ще перед укінченєм двай-цяти літ вислати з дому до Парижа на Університетську вулицю, на третій поверх, щоби жила там з чоловіком, якого мови я навіть не розумію? Подумайте над тим і вій-дїть, прошу, в моє положене.

Уявіть собі, що ви є тим фармером Джоном Веткін-сом, властителем Вендергарт-копальнї, а я є Кипріян Мере, молодий французький учений, висланий на досліди на Ріг Доброї Надії. Уявіть собі, що сидите в тій отеє кімнаті', на фотелі', попиваючи джін і покурюючи знаменитий гам-бурський тютюн і чи моглиб ви тоді' хоч би на хвилю подумати про віддане своєї дочки заміж в таких условинах?

— Дійсно, пане Веткінс — відповів Кипріян — я не вагав би ся нї хвилини, колиб вдача молодого чоловіка давала менї запоруку щастя дитини.

— Так, тільки не дуже мудро поступилиб ви мій пане — сказав п. Веткінс. — Поступилиб ви тоді', як чоловік не гідний посідати Вендерґарт-копальню, а мабуть не малиб ви її цілком. Бо чи думаєте, що копальня сама злетіла менї до уст? Чи думаєте, що не треба було великої інтелїгенції і зелїзної витревалости при заснованю копа.'іьнї а передовсім в задержаню її для себе виключно? '

Отже тими вказівками кермую ся все і буду вміти приноровити їх що до будущини моєї дочки. Тому повторяю вам, вичеркнїть сей плян з свойого життя, моя дочка не для вас!

По тих, тріюмфуючим тоном сказаних словах, пан Веткінс взяв склянку з джіном і сильно потягнув з неї.

Молодий інжінєр, оголомшений, неначе ударом грому, стояв не ворухаючись, не могучи знайти ніякої відповіди.

Завважав се п. Веткінс і почав дальше говорити :

— Дивні мрійники, отсї Французи — всьо видасть ся їм можливим. Приїзджають тут, начеб злетіли з місяця, вказують ся в самій середині* Ґвіквелєиду, представляють ся чоловікови, який перед трьома місяцями ще нї слова про них не чув, а протягом тих 90 днів може 10 разів з ними говорив. Без церемонії стають перед ним і так відзивають ся: Джоне Степлєтон Веткінс, маєте гарну донечку, добре виховану, уважану перлою цілої околиці*. Не шкодить її се також, що вона є наслїдницею найбо-гатшої копальні' діямантів на обох півкулях. Що до мене, я є Кипріян Мере, інжінєр з Парижа, маю 4,800 франків доходу. Будьте ласкаві віддати мені' дочку, щоб я її, як жінку завіз до Парижа, а ви можете вдоволяти ся перепискою з нею почтою чи телеграфом. І се знаходите ви цілком природним і в порядку? Я називаю се чистим божевіллєм.

Слухаючи сеї мови, Кипріян зблід як стіна, зірвав ся з крісла і взяв за капелюх."

— Так, чистим божевіллєм — повторив фармер. — Не осолоджую вам відмови, мій приятелю, бо я старий, суворий Англієць. Як бачите мене тут, і я був бідним, бід-нїйшим ще від вас, і чого не пробував я? Був я хлопцем на кораблі', стріл ьцем_ буйволів в Дакотї, копачем в Арі-зонї, чабаном в Трансвалї. Зазнав я холоду й спеки, голоду й трудів; в потї чола працював я двайцять літ за марні сухарі, що були моєю єдиною поживою. В часі', йоли пізнав я мою.небіжку жінку, а матїр Алїси, дочку Бура1), не мали ми разом стільки, щоби прокормити одну нужденну козу, однак я працював і нїколи не тратив надії. Тепер я богатий і думаю в спокою уживати овочів моєї праці*.

Дочку в кождім случаю задержу біля себе, нехай піклує ть ся про мене підчас нападів гостця і розвеселює музикою вечером. Якщо я видам її коли небудь заміж, так тут на місці', за тутешнього фармера й копача діямантів, такого самого як я, а який не вивезе її десь, на третій поверх, щоби терпіла голод і до краю, на якому нога моя нїколи не

ступить. Може вийти пр. за Джемса Гільтона, або подібного йому. На обожателях її не забракне, даю вам слово. Нехай вийде за Англійця, який не втїче перед шклян-кою джіну і буде мені' товаришувати, коли прийде мені' охота викурити люльку.

Кипріяна пригнітала атмосфера сеї кімнати, натиснув отже клямку при дверах з наміром вийти.

— Ну, не гнівайтесь — кликнув за ним пан Веткінс]— вірте мені', не маю проти вас нічого. Все буду вас радо бачити в моїм домі, яко приятеля. Пождїть-но! Сьогодня вечером зійдеть ся тут кілька осіб на вечерю, прошу, зайдіть до нас.

— Не можу — дякую вам — відповів холодно Кип-ріян — мушу полагодити переписку перед відходом почти. Сказавши се, вийшов від фармера.

— Сї Французи дійсно божевільні! — сказав до себе Веткінс — шукаючи сірника, щоби запалити погаслу підчас розмови люльку.

1) Велике число Бурів, або т. зв. африканськo — голяндських мужиків є французького походженя; по знесеню нантейського едикту виеміґрували вони до Голяндії, а відтак до Рогу Доброї Надії.

Дірдоантові поля.

Розважаючи подрібно одержану відмову, найбільше гнівала Кипріяна частина правди, яка дійсно містила ся в грубих словах п. Веткінса. Дивувало його тепер, як був мало прозорливим, як взагалі' міг на подібну відправу наразити ся. Дійсно не думав нічого про пропасть, яка віддї-лювала його від дівчини, &o ріжниця майна, вихованя, раси і окруженя, досі' цілком не псувала йому гумору.

До сього родина Кипріяна занимала в Франції становище о стільки висше, від простого фармера, що колиб Кипріян коли небудь подумав про ріжницю, заходячу поміж ним а власником Вендергарт-копальнї, думав би мабуть, що робить честь сьому останньому, прохаючи о руку його дочки. Гостра проповідь пана Веткінса розвіяла сї іллюзії, а Кипріян мав доволі' здорового розуму, щоби признати слушність увагам фармера і не почувати себе обидженим відмовою, яку тепер вважав за оправдану.

Думки отті цілком природно не зменшили сили удару. Тепер, коли мав втратити Алїсу, почув з подвійною силою, як дорогою стала вона йому через оттих три місяці', від коли пізнав її.

Якже видав ся йому сей час далеким! Бачив себе, як по важкій дорозі', серед хмар пороху й спеки, прибув до мети своєї довгої подорожі з одної півкулі' світа до другої. Аж до Капштату їхав в товаристві приятеля і товариша Фарамона Варта, який саме вже в третє удавав ся до Африки на ловецьку прогульку.

З Капштату Варт поїхав до краю Бассутів, де задумав зібрати відділ муринів, який товаришив би йому в ловецькій виправі, а Кипріян помістив ся в омнібусі', запряженім в сім пар коний, щоби відбути в нїм дорогу яка вела до властивої країни діямантів.

Віз він з собою шість куфрів, обіймаючих цілковиту хемічну ляборатoрію.

З причини, що до омнібусу не вільно було брати тягару, перевисшаючого 50 — мусїв Кипріян віддати свої цїнні клунки власникови запрягу буйволів, які з перед-потоповою повільністю мав доставити до місця їх призначення.

Почта, або радше омнібус, була се на чотирьох високих колесах спочиваюча проста, деревлянна буда, вкрита . полотном. Запряженими

по парі кіньми, кермували дуже зручно два візники; один з них держав поводи, підчас коли другий довгим бамбусовим батогом, подібним до вудки, не тільки поганяв, але також помагав першому кермувати кіньми.

Дорога веде через Бофор, гарне місто, збудоване у підніжа гір Нювельд, крізь їхні' верхи до Вікторії, відтак крізь Капетавн, місто надії, положене над берегом ріки Оранж, до Кімберлї, а звідти вже тільки кілька миль дороги до головних діямантових піль.

Подорож крізь сумний, пустий фельд (поле) трівае від 8—10 днів. Краєвид представляє майже всюди понурий одноманітний вид; червонаві площини, групи сірих скель, нужденна, жовтава трава і на половину посохлі корчі, отеє і всьо. Нї сліду якої небудь культури або природної краси. Одинокі людські оселї, стрічані тут, є се в значнім віддаленю від себе лежачі ферми, яких властителі', одержавши від правительства концесію, зобовязали ся давати гостину подорожним.

Про вигоди на такій фермі не можна навіть мріяти. Не ма там ліжок для людий анї стаєн для коний. До вибору є тільки кілька пушок консерв, які мабуть відбули вже нераз подорож довкола світа, а властитель каже собі за них дорого платити.

Не ма там також припасів паші, візник отже пускає коні на рівнину, щоби самі гляділи собі поживи. Розходять ся бідні конята за пашою доволі' далеко, так, що богато часу треба відтак стратити, щоби їх відшукати і зібрати до дальшої дороги.

А як трясе отта стародавна тарадайка на тій дорозі'! Сидженєм служать прямо клунки подорожних, на яких довгими днями товче ся нещасний подорожний з кута в кут, як товчок в моздїрі.

Про спанє в часі' такої подорожі навіть не може бути мови.

Товаришами Кипріяна були ріжні представителї сього вандрівного населеня, напливаючого з усіх усюдів до місць, які недавно вславили ся покладами золота або діямантів. На перший плян висував ся кривий Неаполітанець, з чорним волосєм й проворним поглядом, Ганнїбаль Панталяччі. В кутку тихо сидів Жид португальський, Натан, торговельник діямантів.; третим був гірняк з Lan c as h і ге, Тома Стіль, дужий мужик з рудою бородою, який покинув копальні' вугля, щоби шукати щастя яко копач діямантів. Відтак Німець Фрідель, удаючий великого знатока дорогих камінів, хоч здасть ся, що не бачив досі' анї разу дія-манту в природнім стані', пятим подорожним був Американець, який з ніким, кромі своєї фляшки, не говорив і мабуть їхав в ті сторони, щоби завести шинок, де копачі більшу часть своєї добичі звикли пропивати. Прочу частину подорожник занимали: фармер з над берегів ріки Гард, Бур із Свобідного Оранського Союза, торговельник слоневої кости, двох піонерів з Трансвалю, вкінці' Китаєць Лї.

З початку ся ріжнородна криклива збиранина занимала Кипріяна, та не довго.

Симпатичним був Тома Стіль з своєю могутньою ста-тею та малий Китаєць. А Неаполітанець, з своїми акробатичними штуками і розбишацьким лицем збуджував в нїм відразу.

Найдурнїйшим жартом Панталяччія було причіплюване ріжних предметів,-як вязанок трави, костий, коровя-

чих хвостів, до довгої коси, яка Китайцеви після звичаю звисала на плечах.

Сей, не гніваючись цілком, відчіпляв непотрібні додатки, вдаючи, що тих жартів не'добачує.

Жовте його лице і скісні очі полишали ся відтак не ворухливими. Здавало ся також, що й слова не розуміє з сього, що в тім Ноєвім ковчегу говорило ся.

Ганнїбаль Панталяччі не переставав однак висказувати своїх дотинок, говорячи не конечно добре по анґлїйськи.

— Як вам здаєть ся — питав голосно свойого сусіда — чи жовта краска лиця сього Китайця не є случайно заразливою? Або: Якщоб були в мене тут ножиці, відтяв би я йому косу, а тоді* побачилиб ви, яке зробив би він смішне лице.

Більша частина товариства сміяла ся з тих дотепів, вкінци Кипріян, якого се гнівало, що з Китайця так глу-зовано, звернув увагу Панталяччія, що поступованє його є цілком не відповідне, на що сей був би без сумніву по простацьки відповів, колиб йому Стіль не був замкнув уст.

— Так, се не чесно глузувати з сього бідолахи, не розуміючого нашої мови, — сказав добряга Стіль, якого вже гризло сумлїнє, що сміяв ся з Китайця разом з иншими. Діло на тому покінчило ся і Китайцеви дали спокій.

Незабаром однак здивував Кипріяна іронічний погляд, який кинув на нього Лї. Задумавшись, прийшов до висновку, що Китаєць розуміє по анґлїйськи, тільки скриваєть ся з тим.

Даремною однак показала ся проба навязаня з ним розмови. Лї остав німим й байдужним.

Загадочний сей чоловік займав Кипріяна що раз більше, як кожда загадка, якої не можемо розвязати. В наслідок того часто задержував свій погляд на оттому жовтому плоскому лиці, тонких устах, ізза яких

ясніли два ряди білих зубів, на короткім носї і скісних очац, все схилених до долу, немов би для закритя злобного погляду.

Скільки років міг мати Лї?

Пятьнайцять, чи шістьдесять? Важко було сказати. Чорне волося, живий погляд і блискучі зуби казали дога-дувати ся молодця, однак перечили тому морщини, . вкриваючі його чоло і лице. Стать мала, нужденна, помимо живих рухів, нагадувала старця.

Чи бідний був, чи богатийРЗнов загадка.

Мав на собі сподні з сірого полотна, жовтий шовковий кафтан, шапку плетену з шнурків, білі пончохи і повстяні пантофлі'. Одїж ся могла служити як і мандаринови першої кляси, так і простому мужикови. Клунки його складали ся з червоного деревлянного куферка, на якому червоною краскою були виписані слова:

H. LÎ.

from Canton to the Cape, с. є. Г. Лї з Кантона в дорозі' до Капштату.

До сього Китаєць визначав ся незвичайною чистотою, не курив, пив тільки воду і голив собі голову на кождому перестанку.

Більше не міг Кипріян про нього дізнати ся, дав отже спокій оттій живій загадці*. В той спосіб минав нашим подо-рожним день за днем і миля за милею дороги.. Конї йшли скоро, то знов звільняли бігу, однак що раз близше були мети і одного дня прибули до Гопе-тавн. Ще один пере-станок й доїхали до Кімберлї. Недалеко за містом вказали ся на краю овида деревлянні хатки, був се Ню-Руш.

Табор копачів не відріжняв ся богато від инших міст сього рода. Доми в ньому були з простих дощок, по більшій части маленькі, подібні

до дімків рибалок, які стрічають ся вздовж європейських рік, кілька каварень та шинків, саля білярдова, Альгамбра або саля для танців, кілька шторів себто крамниць, от і всьо, що звертало увагу чужинця. В тих крамницях можна було всього дістати: одежі й домашних знарядів, черевиків і шиб, книжок і сїдел, збруї і матерії, мітол і амуніції, колдер і папіросів, свіжих ярин і лїкарств; знайдемо там також плуги й мила пахучі, пильнички до нігтів і кондензоване молоко, печі й образи — одним словом всьо, нема тільки тих, щоб купували.

Мешканці, табору находили ся хвилево в копальнях, віддалених о 300—400 метрів від Ню-Руш.

І Кипріянови, як і всім ново-прибулим, хотіло ся як найскорше там дістати ся. Отже й вибрав ся сейчас в дорогу, підчас коли в бундючно зареклямованім готелі* "Контіненталь", а в дїйсности в простій хатині', приготовано вечерю.

Була шеста година вечером, сонце вкривало ся вже легкою, золотавою мрякою, а Кипріян подивляв величезну довготу проміра, який мають на півдні' сонце й місяць; наукової причини сього явища ще досі' не прояснено. Промір кружка соняшного й місяця є там майже подвійної величини, як бачений в Европі.

Ще цїкавійше явище дожидало • інжінера в копальни с. е. в властивому діямантовому полі'. При розпочинаню робіт, терен представляв ся тут високорівнею, нічим] не відріжняючою ся відинших; тепер виглядала, як величезна яма із стрімкими стінами, щось в роді' цирку, подовгастої форми, величини 400 метрів квадратових. На високорівни находить ся біля 400 "Claims" себто концесіонованих закопів. Кождий має 31 стіп ширини і може бути довільно експльоатуваний.

Праця є доволі' звичайна; вибираєть ся землю лопатою і переносить ся її на край копальні'. Там розсипуєть ся її на столах, роздроблюєть ся,

товчеть ся і пересїваєть ся пильно, щоби пересвідчити ся, чи є що в ній дорогого.

Однак тому, що кождий "Claims" є один від другого независимий, полишають ся отже в ріжних фазах експльо-атуваня, до сього ями є ріжної глибини — одні доходять до 30, инші до 15 метрів.

Правительство, з' огляду на комунікацію, зобовязує кождого властителя "Claims'a" до полишеня на краю своєї копальні' 7 метрів землі' в первіснім стані'; простір сей, получений з таким самим, який мусить полишити сусідня копальня, є дорогою околиці'.

Безпеченство однак зменшуеть ся в наслідок захлан-ности копачів, які в глубинї своїх ям щораз більше звужують урядово означений простір, так, що отті дороги € подібні до пірамиди, зверненої гострим кінцем в долину. Наслідком непорядків є завалене доріг, засипуванє копалень, нещасливі пригоди з людьми, — всьо те однак не повздержує копачів від робленя надужить.

Наближаючи ся до копальні', не бачив Кипріян з початку нічого, кромі тачок повних або порожних, посуваних по зникаючих дорогах, пізнїйше міг вже заглянути в глубину тих оригінальних копалень, де товпа людий ріжних рас, красок і одягів, пильно працювала на дні' зако-пів. Розріжнити можна було там муринів і білих, Европей-ців і Американців, Монголів і Кельтів; більшість майже гола або одянена в флянелеві сорочки, полотняні постоли і вовняні фартушки. На головах мали соломяні капелюхи, прикрашені струсиними перами.

Копачі наповнювали землею шкіряні відра, які при помочи ремінних і дротяних линв витягано на поверхню, відтак висипувано землю до тачок і спускано ведра назад на дно копальні*.

Кипріян приглядав ся якийсь час цікаво сему людському муравлищу, а відтак вернув ся до Ню-Руш де незабаром обізвав ся обідовий дзвінок.

Вечером прислухував ся розмові копачів, оповіданям про знайдені дорогі каміні', які бідаків в одній хвилині робили богачами; про даремні гляданя, про захланність посередників і несовісність Кафрів, які крали знайдені каміні*. Розмова вела ся тільки про дія-манти, скількість каратів і фунти штерлїнги.

Взагалі' збіговище се виглядало нужденно, а на одного щасливця, який голосно кликав о бутельку шампанського, щоби свою добичу гідно обілляти, мож було запримітити двадцять сумних постатий, приневолених вдоволяти ся тоненьким пивом.

Занимали ся також оглянанєм свіжо найденого каміня, подавали собі його з рук до рук, важили і назначували можливу ціну. Сірий, без блеску камінчик, не відріжняючий ся від звичайного, пільного креміня — отеє діямант в природному стані*.

З приходом ночі наповнюють ся каварнї, починають ся ті самі розмови, які вели ся за обідом, з тією тільки ріжницею, що тут оповіданя закроплюють ся склянками бренді або джіну.

Кипріян скоро удав ся на спочинок до одного з шатер, стоячих біля готеля і незабаром заснув, помимо гуляючих під голим небом Кафрів і голосної трубки, яка приграваля білим панам до танцю.

III.

Дещо науки не Зашкодить приязни.

Молодий інжінєр не прибув до Ґріквелєнду на се, щоби тратити час на пусті розмови і забави в товаристві копачів. Задачею його було збиране топографічних і ґео-льогічних даних, прібок мінералів й землі' з під покладів діямантових піль, та рівночасно переведене їхньої аналізи, сейчас на місци.

Тому першим ділом Кипріяна, було знайти собі спокійне помешканє, де міг би умістити привезену з собою лябораторію.

Горбок, на якому стояв дімок пана Веткінса, звернув сейчас його увагу. Було се для нього найдогіднїйше місце, досить віддалене від гамору копачів, а однак тільки о годину дороги від копальні', де з конечности мусів часто пробувати.

Не богато часу треба було на оглянене й винанятє льокалю. Фармер доволі' чемно приняв пропозицію інжінєра, бо, нудьгуючи в своїй самітній хатї, був радий, що буде мати товариша. Однак незабаром розчарував ся пан Веткінс цілком що до свого сусіда, бо сей не любив балаканя, анї люльки, анї також фляшки з джіном.

Ледви що Кипріян розставив частину своєї ляборато-рії, ретортн і печі, пустив ся вже на наукові прогульки, а вертаючи вечером змучений і обвантежений прібками землі' і скель, почував більшу охоту до супочинку, чим до слуханя нецікавих казок старого фармера.

Своєю дорогою був дуже чемний, помимо великого знаня, і неможна було його не полюбити, пристаючи з ним довший час.

Пан Веткінс любив також і поважав його, не здаючи собі з сього справи. Жалкував тільки часто, що інжі-нєр не пє.

• — Мій Боже, що вчинити з людиною, яка не промочує ніколи горла каплею джіну — кінчав звичайно свої думки про Кипріяна.

З панною Веткінс Кипріян небаром заприязнив ся. Панна Алїса була се мила дівчина, з доволі' значною скіль-кістю наукового знаня, яка радо покористувалась нагодою, щоби попрацювати над експеріментальною хемією. Лябо-раторія інжінєра дуже зацікавила Алїсу, особливо річи, що торкали ся діяманту, який був пружиною праці' і метою бажань населеня Ґріквелєнду.

Віддавна легковажила вона сей камінь, не цінячи його більше чим звичайний камінець і в тому цілком згоджувала ся з своїм новим приятелем.

— Діямант — говорив одного дня Кипріян — є се властиво чистий вуголь, с. є. скристалізований і горить як кождий вуголь. Ся його прикмета, що є тїлом пальним, навела дослідників на думку про справдїшний склад і його походженє. Нютон перший завважав, шо ошліфований діямант відбиває сильнїйше світло, чим всі' инші прозрачні тїла, а що тою прикметою відзначають ся всі' тїла пальні, осудив отже із звичайною йому бистротою, що і діямант повинен палити ся. Досліди, ведені в тім напрямі, потвердили його здогад.

— Однак пане Мере *— питала Алїса — якщо діямант не є нічим иншим, як тільки звичайним кусником вугля, чому має так високу ціну?

— Тому — відповів Кипріян — що в природі* находить ся тільки в дуже малій скількости. Через довший час нахо-джено його тільки в Індіях, Бразилії та на острові Борнео. Мабуть тямите, бо се було ледви перед десяти рокамИі коли перший раз рознесла ся вістка про діямантові поклади в Південній Африці'.

— Тямлю — живо потвердила Алїса — тут в Ґрікве-лєндї люди прямо ошаліли. Молоді і старі з лопатою і заступом кинулись копати землю. Відпровадили вони ріки в инші русла, щоби на дні" їх шукати діямантів, про які говорили в день а мріяли по ночах. Хоч була я ще дитиною, переняла ся я загальною горячкою гляданя, і про ніщо инше не мріяла, як тільки, щоби найти великий камінь. Отже, чи се тільки те надає ціну діямантам, що так рідко їх находить ся?

— Нї, не тільки се. Його прозорість, вогонь, блеск промінний, який кидає, коли є артистично ошліфований, а особливо незрівнана його твердота, робить його цікавим навіть для наукового світа.

Як вам звісно, шліфувати його можна тільки його власним порошком. Ізза своєї твердоти уживаєть ся його при верченю скель. Без помочі сього каміня годї булоби краяти скло і оброблювати инші тверді тіла, пробивати тунелі' і вертіти артезийські та копальняні криниці'.

— Починаю набирати дещо пошани для сього камінчика; так поясніть ще менї, добрий пане Мере — просила Алїса — чим є сей вуголь, що є в стані' кристалізації — чи добре говорю? Чим він є в дійсности?

— Вуголь є се' тїло не металічне, дуже розповсюд-нене в природі* — сказав Кипріян — знаходимо його в усіх сполуках органічних без виїмку, в дереві, в хлібі і мясї.

— Яке се дивне! — кликнула Алїса. — Отже в тілі, отеє корчи і в траві на пасовиску, в дереві, під яким сидимо, в тілі* моєї Дади, вкінци я і ви також, всьо і всі', завдячуємо єствуванє вуглеви, так само як діямант! А може світ цілий є сотворений з вугля?

— Можливо. Давно вже ставлено подібні гіпотези, а наука відкриває майже щоденно нові подробиці', стверджуючі сей здогад. Одним словом зменшуєть ся все число первнїв основних, які вважали ся досі' неподільними.

• Здобутки ті завдячуємо спектральній аналізі, а кинули вони нове світло на науку хемії і мабуть буде можна отті 62 первнї, в яких однородність досі' так вірено — звести до одного пр. водня, який представляєть ся нам під ріж-ними видами в наслідок електричних, динамічних та термічних факторів.

— Оголомшуєте мене тими великими надіями, так роскажіть менї' ще, прошу, про вуголь. Чи не моглиби ир. хеміки скристалізувати штучно вуголь, щоби витворити діяманти, як се дієть ся з фосфором?

Булоб се далеко вигіднїйше, чим копати бездомні ями в землі', щоби знайти їх.

— Навпаки, роблено вже проби в тім напрямі, а іменно старали ся через кристалізацію чистого вугля одержати діяманти і стараня сї по части кінчали ся добрим вислїдом.

В 1853 р. Депрец, а недавно один англійський учений вспіли зробити дійсний порошок діямантовий. Уживали вони до сього чистого вугля, без всяких мінеральних при-мішок (добували його з цукру) а відтак в просторі позбавленім воздуха піддавали дїланю сильного електричного тока. Задача ся, не є ще так далеко розсязана, щоби можна вести продукцію діямантів на велику скалю, в цілях промислових, однак будьте певні, що се вже тільки питане часу. Сьогодня, завтра, а може в тій хвилі', коли про се говоримо, десь якийсь учений дійшов до рішучих в тім напрямі вислїдів.

Такі розмови часто вели ся поміж Алїсою і Кипрія-ном, підчас проходів по пісчаній терасі* або вечером, коли подивляли сильний блеск південної кулї неба.

Алїса, попращавши Кипріяна, удавала ся звичайно до малої загороди, де плекала стадо струсів.

Годівля струсів в околицях Рога Доброї Надії доходить чималих розмірів. Величезні птахи, цінені для вартости своїх пер, замикають ся цілими стадами до широкої огорожі, щоби свою неволю як найменше відчували. Спосіб-ність їх до лету є дуже мала, високі тини з мосяжного дроту цілком вистарчають, щоби загородити їм дорогу до утечі. Живуть вони й тут в дикому стані', самі шукають собі поживи і тїнистих місць на гнїзда, де складають свої величезні яйця. Нищене струсиних гнізд є властями суворо зборонене. Годівельник струсів, не маючи майже ніяких видатків, має з кождого птаха 200 фр. річного доходу .

Панна Алїса плекала своє стадо тільки для власної приємности; особливо тішила ся малими струсенятами, які прибігали на її заклик, як малі курятка. Особливими ласками тішила ся Дада, виїмково гарне звірятко з червоною головкою та золотистими оченятами. Отся саме Дада, яка проковтнула білярдову кулю, уживану панною Алїсою до направи панчіх.

Кромі тієї забави, панна Веткінс була доброю господинею, яка не вагувала ся власноручно замісити тїсто на "puddii]g", піклувати ся обідом і удержувати домашнє біле в порядку. Не перешкоджувадо се її цілком з правдиво художнім хистом й замилуванєм' грати сонати Бетовена, володіти добре трьома мовами, занимати ся лектурою, а підчас домашніх принять сповняти обовязки господині' дому.

Всї подорожні звичайно в здивувані ,бачучи,що в Трансвалю,Америці і Австралії жінки і дочки простих копачів золота мають огладу і краще обра-зоване, чим європейські жінки.

В свобідному оранському соозї,де вихованє хлопців і дївчат є цїлком рівноувравнене,ріжниця поміж образованем хлощїв і дївчат в великою з тієї причини, що хлопці скорше покидають шкільні лавки. Мущина в наслїдок важкої гсрації мав дикий вигляд,висловлюється грубо і має погані при-вички, а жінки в домашньому затишку плекають науки й штуки, на що мужі і братя, часу анї охоти не мають. Лучаеться також часом, що серед пустині виростав гарна квітка, в родї дочки пана Веткінса.

Погтращавши Алїсу, Кипріян, щоби відргнати смуток, забрав ся,писати листа до бувшого свойого професора при гірничій школї в Парижі.

.... ß мойому урядовому звіті* не хотїв я вгадувати про гіпотезу, яуа виринула у мене при останніх дослїдах геольогічних, а іменно про здогад що до повстання діямантів. Гіпотеза, яка припускав, що діяманти

утворили ся дорогою вульканїч-ною, вогню або.води, так менї, як і вам не вида-вть ся вповнї правдивою. Бо чому, якщо вогонь "вульканїчний утворив діямант, не перемінив на діяманти всї вапняки, серед яких він найжастїше находить ся? Одиновим можливим моясненвм історії повстаня діяманту, видаеть ся менї гіпотеза нагромадження первнїв, входячих в сполуку діяманту, через воду і кристалїзацію їх в покладах, які мають майже все однакову форму.

Досліджуючи тут нераз.діямантові поля,дивувала мене ся одноманітність зарисів місць, де найбільше камінїв находжено. Отті зариси нагадували величезну,лежачу на боцї, плоску фляшку, якої звичайно вживають ловцї. Кождий збірник тізї фляшкової форми, містить в собі 30-40 тисяч, кубічних метрів мішанини піску, глини,взагалі верству алювіяльну.

Якщо кинемо до посдани з водою тїла ріжного тягару, що станеть сят

Тіла отті осядуть на дні і по боках посудини. Отже в тих збірниках показуеть ся те саме.

Діяманти находять ся переважно на днї і на краях копалень, відтак жо боках. Копачі так добре знають про те розміщене, що копальнїположені* на дні збірників, доходять великанської цїни,

0 скільки тільки че ти покладів в звісні.

Проти тієї теорії повставаня діямантів через дїлане струй водних, промовляв одноманітний рід, краска і угруповане їх в поодиноких покладах, що не могло би мати місця, при сильному тертю

І вирі воднім. Доходжу до висліду моєї гіпотези. Припусваю, що вода нанесла первні діямант ів до тих місць, а там, сприяючі условини тепла, помогли їм. скристалізувати ся. Навіть бачимо, що більші діяманти

лежать звичайно окремо, так,як колиб всї иервнї даного покладу зібрали-ся разом, кристалізукяись в один діямант.

А в який спосіб струї води дістали ся д© тих покладів, не можу вияснити і на сїм мабуть покінчу свою місію. З більшим вислїдом доконав я дослідів на? скелями.**.."

0 нівночи Кипріян закінчив свій довгий лист і, погасивши лямпу, заснув сном чесної людини.

Праця проганяє всякий сум; а до снів Кипрія-на закрали ся гарні віщунки, які казали йому не віддаватись одчаеви над нинїшною невдачею і не тратити надії на кращу будущину.

ІУ.

Вендергарт-копальня.

-Муіу рішучо виїхати звдяеи —говорив до себе на слідуючий день в ранції Кипріян.-Місія моя

покінчена

і по відправі, яку одержав я від сього брутального фар-мера, втратив я надію дістати руку Алїси. Треба бути відважним, треба бути муїдиною і не дати себе понижувати.

Без ваганя забрав ся Кипріян до паковаця своїх апаратів в куфри і скрині, які служили йому за столи й шафки.

Працював пильно дві години, коли нараз крізь відчинене вікно долетів до нього дзвінкий голос Алїси, співаючої одну з найкращих пісеньок Мура п. н. "Остання рожа".

Кипріян підійшов до вікна і побачив Алїсу, яка співала, йдучи до своїх улюблених струсів.

Цікаво було бачити, як струси, не дожидаючи аж війде до них, вже крізь огорожу простягали довгі шиї, дзьобаючи її клювом по руках і лици. Не довго забавивши, Алїса вернула ся, співаючи знов свою пісоньку так гарно, що Кипріян, який досі' приглядав ся її з вікна, побіг за нею зворушений й кликнув: панно Алїсо І

— Ах, се ви пане Мере? Маєте мені* щось сказати? — промовила дївчина, бачучи, що Кипріян мовчить.

— Бажав я попращати ся з вами, панно Алїсо — говорив— дріжучим голосом Кипріян.

Алїса збентежилась.

— Ви виїзджаєте так ненадійно, і куди се? —спитала.

— До вітчини, до Франції — відповів Кипріян. — Задача моя вже покінчена, не маю що більше робити в Ґріквелєндї, тому моїм обовязком є вернути ся домів.

— Ах — так, дійсно, инакше й годї — відповіла уриваною мовою Алїса, не знаючи добре, що говорить.

Молода дївчина була тою вісткою страшно прибита; великі сльози нависли на її віях, запанувала однак незабаром нэд собою і, усміхаючись, говорила:

— Отже ви виїзджаєте і кидаєте свою чемну ученицю, заки вона вспіла скінчити курс хемії? Хочете, щоби я, пізнавши прикмети кисня, ніколи не дізнала ся про азот? Се не гарно, пане Мере.

Під тими, жартівливим тоном, сказаними словами, скривав ся жаль так видимий по причині' його виїзду, що Кипріян мало що не кликнув: Просив я батька о вашу руку і саме, його відмова проганяє мене звідсіля. В пору однак нагадав собі приречене, дане панови Веткінс і повздержав ся. В кождім случаю вважав однак, що намірений проект безпроволочного виїзду є тепер неможливий до виконаня. Рішив лишити ся.

— Якщо говорив я про виїзд, так не наступить він ще так скоро. Маю. доповнити деякі нотатки і буду мати честь ще вас бачити. Тоді' поговоримо про лекції хемії, які так вас заняли.

Сказавши ті слова, відійшов нараз і як шалений побіг до своєї хати. Кинувши ся на крісло, поринув у задуму.

— Виречи ся сього любого, гарного єства, ізза недостачі марного металю — говорив сам до себе — і покинути боротьбу при першій перешкоді', цілком не доказує великої відваги. Чи не краще спробувати переломити перешкоди? Скільки то людий, яко копачі золота, здобуває від разу майно? Чи не можу я знайти діямант ваги сто каратів або відкрити цілком нові поклади? Без сумніву маю більше теоретичного знаня, чим прочі копачі, чому однак знане не має допомогти до осягненя того, що инші здобувають при помочи важкої праці' і сліпого случаю?

А зрештою щож я рискую?

Навіть для моєї місії, думаю, не буде без хісна, коли сам візьму ся за лопату й спробую ремесла копача. А якщо мені' удасть ся здобути майно, побачимо, чи Веткінс не змінить тоді' думки і<— не відкличе своєї відмови. В кож-дому разі' добича варта труду.

Рішивши ся, Кипріян взяв за капелюх і удав ся до Вендергарт-копальні. За годину був вже на місці*. В тій хвилі саме копачі збирали ся разом на друге снїданє. Кипріян приглядав ся з увагою постатям з

обсмаленими лицями і питав себе в душі, яка з них моглаб йому удїлити бажаних інформація. Нараз спостеріг Тому Стіля, добрягу гірняка з Лєнкешайру, з яким вже кілька разів стрінув ся від часу спільної подорожі. Йому вело ся мабуть добре, а пізнати се можна було по новій одежі та великому, шкіряному поясі.

Кипріян грішив поговорити з ним про свої наміри і пояснив йому в кількох словах о що розходило ся йому.

— Виарендувати "сі aim" (закіп) дуже легко, оскільки маєте відповідні фонди, відповів добряга гірняк. Саме біля мойого є один свобідний. Має вартість 400 фунтів штер-лїнгів, а ручу, що при помочі шістьох муринів можете в протягу тижня заробити 700—800 франків.

— Щож, коли в мене нема 400 фунтів анї муринів.

— В такім случаю купіть восьму або десяту часть закопу і працюйте сами, на се вистарчить 1000 франків.

— Се можна би зробити, однак позвольте поспитати, як ви починали, бо о скільки знаю, не було у вас готівки, коли ви тут приїхали.

— Так, приїхав я тут тільки з десятьма пальцями і трьома мідяками в кишені. Однак пощастило ся мені! З початку працював я, яко спільник на вісімці, якої властитель волів сидіти в шинку чим працювати. Ми умовили ся, ділити ся добичею і я знайшов кілька більших камінів, особливо один, ваги 5 каратів, за який заплатили нам 200 фунтів штер. Відтак знудило ся менї працювати на сього лїнюха і я купив шіснайцятку на свій рахунок. Однак тому, що находив я в нїм тільки дрібні камінї, невеликої вартости, покинув я її по 10 днях і тепер працюю знов до спілки з одним Австралійцем в його удїлї. В перших тижнях не заробили богато, ледви пять фунтів штерл.

— Якщоб менї удало ся купити недорого частину доброї копальні", чи хотїли-б ви працювати разом зі мною?

— Дуже радо, однак з застереженєм, що кождий з нас задержить для себе се, що знайде. Кладу се услівє цілком не тому, щоб я не мав до вас довіря, пане Мере, однак завважав я, ідо все трачу при подїлї. Яко бувший гірняк, знаю ся на роботі', і два рази більше камінів відібю чим инші.

— Добре, годжу ся на се.

— Ах — кликнув "нараз Тома — а можеб ми вина-няли один з закопів п. Веткінса, бо він в наслідок гостця, не може сам всіх пильнувати і думаю, ідо вам винаняв би на догідній умові.

— Не маю охоти з ним про се говорити, волю, щоб ви списали умову з п. Веткінсом, — сказав Кипріян.

— Дуже радо, якщо ви бажаєте собі сього.

По трьох днях умова була заключена силою якої, за цїну 90 фунтів штер., половина закопу ч. 942. переходила в аренду п. п. Мере і Стіль.

Кромі оплат, віднаємники зобовязали ся ще ділити свою добичу з п. Веткінсом і віддати йому після звичаєвого права, званого "КоуаНу", перші три каміні', ваги більшої як 10 каратів. Не числили ся з тим, чи можна буде найти такі каміні', однак годі* знати, що сліпа судьба може вчинити. В кождому случаю був се добрий інтерес і п. Веткінс, попиваючи джін, говорив до Кипріяна із звичайною своєю щирістю:

— Щаслива думка була у вас, забрати ся до тієї роботи!

V.

Перша проба.

В ранці* слідуючого дня удали ся оба спільники до праці'. Уділ їх находив ся на самому березі' копальні* і з тієї причини, по теорії Кипріяна, повинен був бути богатий в дорогі каміні*. Шкода тільки, що був вже виекспльоату-ваний, майже до 50 метрів глубини.

Праця копача є дуже проста. Відбиває він закованим дручком і лопатою невеликий простір камінистого ґрунту і відтак, при помочі дротяної линви, втягає на гору шкіряні ведра, повні землі*.

Викопаний пісок Спільники ладували на тачки і звозили до хатки Томи, де, очистивши з більшого каміня, сипано його на сита з дрібними дірками.

Коли порох і пісок зістали відділені, дрібні камінці' висипувано на стіл, при якому засідали оба спільники і переглядали їх точно. Присували до себе камінці' бляшаними грабками, по розгляненю кидали їх під стіл, звідки по нагромадженю більшої скількости, виносили де небудь.

Сей точний розслід служив до сього, щоби не поминути діяманту, хочби найменших розмірів.

Як почували вони себе щасливими, коли цїлодневна їх праця зістала нагороджена хоч малим вислїдом, бо кілько разів стрічав їх завід!

Особливо Кипріянови не дописувало щастє.

Якщо поміж перебраними камінцями лучив ся діямант, так все майже Тома перший спостерігав його і забирав на власність. Першою добичею Кипріяна був малий камінець ваги Vs карата1).

Діямант чистий, без закраски, ваги I карата, цінить ся по ошлїфованю 200 франків, а чим більший є камінь, тим вартість його збільшуєть ся в відношеню десятикратного побільшеня ціни. Якщо камінь однокаратовий є варта 200 фр., так 10 каратовий 20.000 франків або сто разів більше.

Кристали 10 каратові, а навіть одно каратові, лучають ся дуже рідко, тому то так їх цінить ся. Додати ще требя, що діяманти найдені в Ґріквелєндї мають жовтаву закраску, що зменшує їхню вартість.

Знайдене камінця, ваги Ve карата, є дійсно дуже малою нагородою за цїлодневну працю, обурював ся в душі Кипріян; стільки заробив би я, управляючи рілю або пасучи череду. Однак не тратив ще надії, тієї нерозлучної това

М Карат рівнаєть ся 4 гранам і відповідає вазі' '/s ґрама.

З

ришки кождого копача, що нинї, завтра, вкінци в протягу місяця, знайде коштовний, великий камінь. Тома не звертав на ніщо уваги і працював витревало, як машина, раз пущена в рух-.

Спільники снідали разом під голим небом, споживаючи хліб та пиво; до обіду сідали разом з усїми копачами, а вечером, коли Тома йшов до білярдової салї, Кипріян прямував до п. Веткінса.

На фермі. Кипріян часто заставав Джемса Гільтона, великого хлопця з рудим волосєм і дуже білої краски лицем, засіяним веснянками. Молодець сей мабуть дуже тішив ся ласками п. Веткінса, бо попивав з ним разом джін та курив простий, вонючий тютюн.

Паннї Ал'їсї мусїв Гільтон менше подобатись, бо з видимою неохотою слухала банальних компліментів, які говорив її і пустого балаканя, яке вів з її батьком.

А Кипріян прямо не міг стерпіти його присутносте в тім місці' і, часто здержуючи себе, утікав, пращаючи ся скоро.

— Щось сьогодня не в гуморі Француз — говорив тоді' п. Веткінс, моргаючи на Гільтона — мабуть діяманти не хотять йому сами влізти у кишеню.

Гільтон на сей жарт вибухав голосним, простацьким сміхом. Кипріян утікав тоді' звичайно до старого чесного Бура, Якова Вендерґарта, який мешкав недалеко копальні*.

Старик сей, якого прозвищем охрещено копальню, мав колись концесію на грунта., що занимали тепер копальні' Веткінса, який йому видер їх силою.

Вендерґарт, зруйнований тепер, мешкав в глиняній лїпянц'ї і заробляв на житє шлїфуванєм камінів, якого то ремесла навчив ся в свойому рідному місті' Амстердамі.

Копачі часто приносили до нього діяманти до ошлї-фуваня, а старому, який попередно був дуже зручний в свойому ремеслі', тепер що раз важче приходило ся працювати.

Кипріян пізнав його тодї, коли шліфував йому перший знайдений діямант і відразу дуже полюбив його. Радо заходив до старого, щоби побалакати з ним годинку або приглянути ся його роботі'.

В своїй простенькій робітні' з сивою бородою й лисиною на голові, вкритою оксамітною шапочкою, великими окулярами на довгім носї,

серед дивоглядних знарядів і флящинок з загадочними течами, виглядав на альхе-міка з XV в.

Діяманти після вигляду, якого набирають по обро-бленю, носять назву: діяманту, розети, звичайного бри-лянту, подвійного, "Ьгіо1ей"и і "роїкісіс ие".

Підчас роботи Вендергарт був дуже говірливий і рос-казував займаючі історії про південну Африку, в якій вже від 40 літ перебував. Найчастїйшою темою оповідань старого були патріотичні і личні кривди, яких він зазнав. Англійці були в його очах найбільшими лиходіями. Не можна сьому дивувати ся, говорив часто, що Американці' відорвали ся від них; се зроблять також незабаром Індії і Австралія.

Бо і який же нарід хотів би піддати ся такій тиранії?

— О пане Мере, колиб світ знав всі безправства, які, горді з своєї морської сили і богатства, Англійці поповнили і поповняють, не мала би людська мова досить обид-ливих слів, щоби ними кинути їм в очі!

Хочете дізнати ся, що вони менї вчинили? Слухайте і тоді осудіть, яка є їх справедливість!

Впевнивши ся, що Кипріян буде слухати його опові-даня, старий почав так росказувати:

— Уродив ся я в Амстердамі 1806 р. і там також вчив ся я свого ремесла. Дитячі літа провів я на Розі Доброї Надії, куди мої родичі виеміґрували були від довшого часу. Були ми Голяндцями, гордими на своє походженє, коли Англія провізорично, як видавало ся, нас заанек-тувала! —

Джон Буль однак не пускає, що раз спіймав в пащеку і конгрес, який зібрав ся 1815 р. в Европі, узнав нас урядово підданими Великої

Британії. Питаю вас, яким правом Европа мішаєть х-я до наших осель в Африці'?

Нехай турбуєть ся про своїх підданих англійських, однак ми не хочемо бути Англійцями!

В пересвідченю, що Африка є доволі' велика, щоби нам запевнити независиму вітчину, покинули ми Ріг і подали ся на північ, в глубину дикого краю. Названо нас Бурами, себ то мужиками та піонерами.

Ледви що, важко працюючи, запевнили ми собі неза-висиме єствуванє, вже англійське правительство підняло претенсію до нас, неначебми були англійськими підданими.

Се було причиною великої нашої еміграції в 1833 р. Знов покинули ми край управлений нами і забравши на вози домашну посуду і начиня, пустили ся ми в глуб пустині*.

В тім часі' простір краю Наталь був майже незаселе-ний, бо кровожадний тамошній король Чака, справжній Аттіля зулюський, вимордував біля мілїона людий. Дикий наслїдник його Дінґан позволив нам однакож заснувати в своїм краю оселї, в місцевости, де тепер знімають ся міста Дюрбан і Порт Наталь.

Однак звісно було, що підлий Дінґан задумує нас знищити, коли праця наша принесе плоди. Кождий отже узброював ся як міг і тільки завдяки надлюдській відвазі', відпираючи .сотки напастий, при яких жінки і діти бороли ся біля нашого боку, прийшли ми в посїданє землі', зрошеної кривавим потом.

Ледви однак чорнмй деспот зістав нами приборканий, а вже губернатор Капштату присилає військо, щоби в імени англійської королевої обняти в посїданє край Наталь!

Не хотіли нас випустити з англійської опіки. Діяло ся се в 1842 р.

Инші наші земляки здобули в тім часі* Трансваль, над рікою Оранж, де по завзятій боротьбі побили деспота, іменем Моселє Каце. І їм також Англійці без церемонії, на основі звичайного дневного приказу, забрали нову вітчину, коштом стільки жертв здобуту.

Пропущу всякі подробиці'. Боротьба трівала 20 літ. Ми усували ся все на північ, а Англія систематично простягала за нами свою захланну руку, немов за невільниками, які полишають ся власністю свого пана, хоч змінять місце побуту.

Вкінци, по крівавих боротьбах і невисказаних трудах, удало ся нам добути признане независимости для Свободного Оранського Союза. Проклямація королевої Вікторії з дня 8. цвітня 1854 р. запевнювала нам независимість нашого краю і право самоуправи. Установили ми форму державну републїканську.

Знаменита шкільна наука, приступна для всіх верств суспільства, строго зберігана справедливість, могли служити за взір для країв, які вважали себе під зглядом цивілізації далеко висшими від нашої маленької держави, в південній Африці'.

Ґріквелєнд був частиною нашого краю.

Тут поселив ся я з жінкою і двома дітьми. Мій "крааль" себто загорода, обнімав простір копальні', в якій ви тепер працюєте.

В десять літ відтак поселив ся тут Джон Веткінс. Тоді' ніхто не підозрівав ще єствуваня діямантів під нашими ногами, доперва в 1807 р. розійшла ся вістка про се. Один Бур з над берегів ріки Гарт знайшов діяманти в глиняній стїнї своєї хатини, а навіть в навозї струсів.1)

') Бур сей називав ся Джекобс. Якийсь Нїкайрк, купець, відпочиваючи з своїм товаришем підчас подорожі в хатї Джекобса, завва-жав дивний камінь, яким діти бавили ся. Купив його за кілька су, а відтак продав за 12.500 фр сер Филипови Вудгузови, ґубернаторови Капштату. Камінь сей по обробленю післав властитель на виставу

Тоді*, вірне свойому звичаєви, не шануючи договорів, анї прав, англійське правительство заявило, що Ґріквелєнд є його власністю.

Даремно републїка протестувала; бажали ми віддати спір наш під суд європейських держав — Англія віл кинула всяке посередництво і прямо обсадила край наш військом.

Можна було припустити, що благородні льорди збе-рігати-муть принайменше приватне майно, однак і се завело.

В тім часі' страшна пошесть забрала в мене жінку й діти. Був я так зломаний тим ударом, що не стало в мене сили шукати вітчини, вже семої з ряду, полишив ся я отже в Ґріквелєндї. Майже одинокий був я, що не піддав ся горячцї глядання діямантів. Управляв я і дальше яринний город, немов не знаючи нічого про єствуване копальні* Дю Тоа Пан, віддаленої о кілька сот кроків від моєї хати.

Уявіть собі моє здивуванє, коли одного ранку побачив я мур з каміня, окружаючий обійстє, розвалений підчас ночі і відсунений на 300 метрів дальше на схід. А на його місци стояв пліт свіжо поставлений Веткінсом, обнімаючий мої ґрунти і сполучуючи їх в той спосіб з його ґрунтами.

На мою скаргу, сей лиходій відповів сміхом, а коли загрозив я йому судом, радив, щоби я, як найскорше удав ся до него.

В тиждень відтак загадка стала ясною для мене. Ґрунт видертий менї Веткінсом мав діямантові поклади. Коли Англієць зміркував про се, удав ся до Кімберлї, щоби копальню урядово записати на своє імя.

Отже запізвав я його. О, щоб ви ніколи не дізнали ся, пане Мере, що се коштує позивати кого в Англії! Поволи тратив я коні, воли, вівці, знаряди, вкінці' й одежу, щоби

в Парижі в 1867 р., де знайшов він почесне місце поміж иншими дорогими камінями. З тієї пори видобуваєть ся з піль Ґріквелєнду діямантів річно за 32,000.000 фр.

годувати ті пявки, які сповняють уряди атторнеїв, шеріфів і т. д. Вкінци по році* всякої крутанини, даремних дожидань, справа рішила ся. Я програв процес і був зруйнований до нащадку!

Присуд звучав, що мої претенсії неоправдані, а особливого відграниченя наших посїлостий суд на разі' не є в силі" доконати. А на будуче постановляє граничну лінію під 25° на захід від Ґрінїч.

Простір положений на захід від тієї лінії має належати до Джона Веткінс, а східний до Джекобса Вендер-гарт. Тим самим копальню признано Веткінсови! Однакож, неначе через Божу справедливість, на перекір судовим присудам, копальню до нинішнього дня називають Вендер-гарт-копальня!

Ну, признайте тепер, чи не маю рації, кажучи, що всі Англійці злодії? — кінчив свої, на жаль аж надто правдиві оповіданя старий Бур.

VI.

ЗвиЧаї в таборі.

Оповідане старого Бура не зробило приємности інжі-нєрови. Призвичаїв ся він бачити у Веткінсї будучого свойого тестя, а із оповіданя Вендергарта не виходив він в надто гарнім світлі.

Щоби погодити ті суперечности, Кипріян сказав собі, що старий, в наслідок своєї нещасної долі, став маняком і мабуть в дуже чорних красках змалював Веткінса. А Веткінс, коли йому інжінєр згадав про Вендергарта, розсміяв ся голосно і, піднімаючи вказуючий палець до чола, дав до пізнаня, що в голові старого не конче всьо в порядку. Під вражінєм відкритих діямантових піль уроїв собі, що вони його власністю, а прецінь і суд не відкинув би його претенсій, не маючи до сього основи.

Так і Кипріян думав, шукаючи оправданя, що по опо-віданю старого шлїфіра пристає ще з Веткінсом.

Радо також заходив Кипріян до другого сусіда копальні', Бура, Матвія —Преторіюсз, бо у нього міг приглянути ся давному способови житя Бурів, перед прибутєм копачів до сього краю.

Матвій був загально звісний населеню копальні', тому, що був незвичайно грубий. Йому важко приходило ся ходити, тому пересиджував цілими днями в великому фотелі' спеціяльно зробленім для нього а до шинку приїзджав на тростиновім візочку, який тягнув великий струс.

Сила мязів тих птахів є загально звісна і струс Матвія без труду майже возив свого грубого пана.

Матвій Преторіюс приїзджав звичайно до табору тільки ізза продажі ярин і, полагодивши се, сейчас вертав до себе, бо переслідувано його в таборі страшно, знаючи, що був великим боягузом. Копачі забавляли ся, лякаючи бідного Бура незвичайними вістками, як пр. про сподіваний напад Зулїв або Бассутів, або читали в його присутності' часоїіись, в якій находив ся проект закона, щоби кождий горожанин, який важить більше, чим 300 фунтів, був караний смертю. Росказувано в кінци, що бачено скаженого пса на дорозі' до Дрізфонтайн, якою саме Матвій мав вертати домів.

Найбільшу однак трівогу збуджувала в нїм можливість відкритя діямантів на його ґрунтах. Бачив вже в своїй уяві, "як ненаситні люди" нївечуть його поля яринні і видирають в нього важко запрацьовану землю! Англійці'без сумніву знайдуть якийсь законний викрут, щоби доказати, що поля ті належуть до них.

Не міг отже їсти ні* спати, коли побачив случайно недалеко своєї ферми "рго8рес1еиг'"а1)І а помимо сього грубів щораз більше.

') Так називають людий, які занимають ся відшукуванєм дія-мантових покладів. 4

Одним з його найзавзятїйших противників став ся Ганнїбаль Панталяччі. Італїйцеви сьому, мабуть знаменито вело ся; трьох Кафрів працювало в його копальні' і він самий величав ся великим діямантом, який носив місто спінки при сорочці*. Незабаром Ганнїбаль відкрив слабу сторону Матвія і стрівожив його чимало, пробуючи лопатою хоч раз в тиждень грунта довкола його ферми. Поля фармера находили ся на лівому березі ріки Вааль, на алю-віяльних верствах і мабуть мали в собі діяманти.

Щоби своїй жертві тим більше дошкулити, Панталяччі робив свої удавані розслїди все в місці, яке було видко з вікон ферми. Часто також брав кількох товаришів, яких ся комедія також чимало бавила.

Можна було бачити товстого фармера, як сидів схований за фіранкою, на пів скостенілий з трівоги і слідив рухи копачів, щоби, на случай яких підозрілих намірів з їхньої сторони, сейчас утїчи. В тій цїли держав він струса все запряженого у двоколїсницю, де також мав трохи поживи. Даремно тільки росказував про ті приготованя, побуджуючи тилі жартунів до нових жартів.

— Ут'їчу тоді до Бушменів! — говорив Матвій — я провадив з ними перед роками торговлю слоневою костею і впевняю вас, що сотню разів

краще є проживати серед диких людий, львів та шакалів, чим поміж ненаситними Англійцями.

Другою жертвою вигадок Неаполітанця був Китаєць Лї.

Сей також поселив ся в Вендерґарт-копальнї і розвів там пральню. Звісна річ, що сини небесного царства розуміють ся дуже добре на праню.

Червоний його куфер, який підчас спільної подорожі так зацікавив Кипріяна, містив в собі цілі гори мила, соди, фарбки, щіток, а вистарчало се для інтелігентного Китайця, щоби спробувати щастя в тім краю.

Кипріян мимоволі' усміхав ся, стрічаючи його з кошем біля, яке відносив своїм клієнтам. Так само, як давнїйше, гнівали його жарти, вистроювані Китайцеви Ганнїбалем. Раз вливав йому чорнило до балії, то знов зачіпав шнури проти його дверий, щоби він, виходячи, перевертав ся. Иншим разом прибивав його до лавки, вбиваючи цьвяхи крізь блюзу. Де тільки стрінув його, так частував пястуками й ганьбив останніми словами.

Так бавили ся в таборі. До ріжнородности житя причиняли ся ше події, коли кого з працюючих Кафрів, підо-зрівано о крадїж діяманту. З диким вереском відводили його копачі цілою громадою до судді*, не жаліючи по дорозі' пястуків. Судді' рідко коли уневинняли кого, до сього видавали присуди скорше, чим вспів би хто з'їсти чвертку помаранчі, Обсипаної солею, улюбленю їжу в тих сторонах.

Присуди були звичайно такого змісту: 20 днїв примусової праці' і 20 ударів з "cat of mine tails" с. є котом о 9 хвостах. Є се рід тріпачки з ремінними ґудзами, якою ще в великій Британії послугують ся до битя невільників. Ще тяжче карано тих, що укривали крадену річ. Пізнав се на собі Вард, Американець, той самий, що разом з Кипрія-ном приїхав, а теперішний властитель гостинниці. Купив він одного дня від Кафра

діямант, не знаючи, що закон забороняє Кафрови мати діямант та винаймати копальню.

Ледви що вістка про се розійшла ся, коли товпа кинула ся на безборонного і булаб його без сумніву повісила, колиб не відділ кінної поліції, який на його щастє саме над'їхав.

Дикі бійки були також не рідкістю в тому збіговищу, зложеному з представників всяких рас.

Мабуть пристрасти не булиб так розбурхані, якщоб кождому з них удало ся сповнити надії, з якими тут прибув.

Мімжтим на одного щасливого, який знайшов майно, числено сотки нуждарів, які тратили здоровлє й привезені з собою гроші.

Боротьба була подібною до гри в карти, тільки тут місто зеленого столика, була копальня а місто золота, кидано в гру здоровлє і важку працю.

Щасливих грачів було дуже мало в Вендергарт-копальні і Кипріян почав бачити, що не зробить майна, якщо не зайде яка зміна в його праці*.

Одного дня стрінув інжінєр Кафрів, поспішаючих до копальні', які шукали занятя. Бідолахи отті походили з гір, властивого краю Кафрів, що граничив з краєм Бассутів.

Йшли вони довгі дні' вздовж ріки Оранж, нужденно прокормлюючись знайденими по дорозі' корінцями, ягодами і саранчею; були вони більше подібні до кістяків, чим до людий. Нїхто не нанимав їх до праці" і сидїли бідняги гуртком біля дороги, не знаючи, що з собою вчинити. Кипріяна зворушила їхня недоля. Казав їм з недалекої гостинниці принести зупи з муки кукурудзяної, трохи сушеного мяса і кілька, фляшок. рому.

З великим 'вдоволенєм глядів, як кинулись вони на їжу, а подабали вони на тих, що, заблукавшись на морі, 14 днів нічого не їли. Проковтували їжу з такою жадобою, що по хвилі' треба було їм забрати решту, бо певно сами не перестали би їсти.

Тільки один мурин, наймолодший, о інтелїгентнім вигляді', їв помірковано і тільки він, підійшовши до Кип-пріяна, узяв незручним рухом його руку і поклав її собі на кучеряву голову, на знак подяки. Инші не подумали про се.

— Як називаєш ся ? — спитав Кипріян, захоплений поступком хлопця.

Мурин, розуміючи дещо по англїйськи, відповів сейчас:

— Матакіт!

Миле та побуджуюче довірє лице хлопця навело Кипріяна на думку принята його яко робітника до своєї копальні*.

— Чи прийшов ти тут за роботою? — спитав дальше хлопця; Матакіт відповів притакуючим рухом голови.

— Хочеш в мене працювати ? дам тобі їсти, пити, знаряди до праці* і 20 шілїнгів місячно.

Була се звичайна платня і Кипріян знав добре, що більше Матакітови не мрже обіцяти під загрозою стягненя на себе гніву цілого табору. Постановив однак потайки додати до тої марної заплати одежу, так пожадану звичайно Кафрами.

Матакіт, місто відповіди, розсміяв ся весело, при чім блиснули два ряди гарних зубів і поклав собі вдруге руку Кипріяна на голову.

Умова була заключена.

Кипріян завів Матакіта до своєї хатини і, винявши з куферка пару полотняних сподень, вовняну сорочку і старий капелюх, жертвував се всьо здивованому Кафрови.

Одержати так гарну одежу сейчас по прибутю до табору, се перевисшало найсміливійші мрії Матакіта; тому й тішив ся він, сміючи ся й підскакуючи по кімнаті, як дитина новою забавкою.

— Матакіте, ти виглядаєш на доброго хлопця і бачу, що розумієш дещо по анґлійськи, чи не вмієш говорити ? — спитав знов Кипріян.

Хлопець заперечив кивненєм голови.

— Ну, якщо хочеш, можу учити тебе по французьки, сказав Кипріян.

Не тратячи часу, забрав ся він до першої лєкції із своїм учеником, називаючи йому імена і назви предметів першої потреби і приказуючи йому їх повторювати.

Матакіт виказав незвичайний талан, легко розумів і знамениту мав память.

По двогодинній науці знав вже назви около сто предметів і доволі' добре їх вимовляв.

Молодий Кафр мусів перший тиждень посвятити на відпочинок по томлячій подорожі, щоби набрати потрібної сили до праці. Час той зістав ужитий на науку з таким вислїдом, що при кінци тижня Матакд міг вже, хоч не дуже добре, висказувати свої думки.

Кипріян намовив його розказати йому історію цілого свого життя.

Не була вона довга. Матакіт не знав назви свойого рідного краю, знав тільки, що лежить по тамтому боці гір, де сонце сходить. Росказував також, що родичі його ведуть житє дуже нужденне і з тієї причини прилучив ся до громади, яка рішила виемігрувати, щоби шукати щастя на діямантових полях.

Чого він тут надіяв ся ?

Червоного плаща і десять разів по десять срібняків І Більш нічого!

А що зробить з тими скарбами? Ну, купить сей червоний плащ, стрільбу і набої; верне до свойого "краалю", там купить собі жінку, щоби управляла для нього поле кукурудзяне, а він, такий богач, займе мабуть визначне становище поміж своїми земляками, може стане начальником навіть! Всї заздріти-муть йому збруї, плаща і великого майна, аж вдоволений славою, в пізній старости, відійде до своїх предків.

Кипріян, слухаючи оттих невеликих бажань, задумав ся глубоко над питанєм, чи полишати дикого в його щасливій несвідомости, чи, поширивши круг його думок, вказати йому висші цїли, від здобутя червоного плаща і старої стрільби.

Питанє се розвязав сам Матакіт. Бо ледви що почав сяк так говорити по французськи, показав таку цікавість і охоту до науки, що Кипріян мав богато роботи, щоби відповісти на ріжні його питаня.

Питав ся і питав ся він без упину. Кромі назви бажав пізнати походженє і цїль кождого предмету. Супроти такої охоти, інжінєр рішив ся учити його писати і читати.

Здивувана його таланом і охотою, п. Алїса радо підняла ся переказувати з ним завдані йому лєкції. Переказував він їх собі зрештою без упину, говорячи сам до себе цілими днями, так підчас роботи на дні копальні', як при витяганю відер з землею або перебираню каміня.

В наслідок його просьби приняв Кипріян ще одного Кафра, з тот самого племени, також талановитого і роботящого, іменем Бардік.

Принятє нових робітників принесло щасте інжінєрови. Одного дня найшов він діямант, ваги 7 каратів, за який купець Натан дав йому 5.000 франків.

Був се добрий інтерес і колиб Кипріян працював в звичайних условинах, почував би себе певно вдоволеним, одник не був ним.

— Якщо я що другий чи третій місяць найду камінь тої величини, чи се хоч на крок наближить мене до мета, до якої прямую? Нї! Не сім каратів менї потрібно, а 1000 їм подібних, щоби позискати руку п-ни Веткінс.

Так роздумуючи, йшов Кипріян одного вечера дорогою, що вела до його помешканя, коли нараз пристанув переляканий, побачивши висячого чоловіка на дишлю дво-колїсниці, стоячої біля стіни хатини.

Страшний се був вид! Коли перша трізога проминула, Кипріян почув живе спочутє до нещасного Лї, бо він се висїв на дишлю з обкрученою довкола джї косою.

Кипріян скоренько відрізав нещасливого й зложив його на землі'. Тут доторкнув ся його грудий, наслухуючи, чи в Китайця бєть ся серце.

Жив ще, незабаром роскрив очі і зітхнув легко. Черти лиця Китайця полишились й надальше нерухомими і дивно, не видко було на них анї болю нї трівоги; виглядав так, немовби пробудив ся по короткій дрімоті*.

Кипріян подав йому склянку води змішаної з оцтом.

— Можете вже говорити? — спитав його. Лї кивнув головою.

— Хто вас повісив?

— Я сам — байдужно відповів Китаєць.

— Як се, сам? —Отже хотїли ви поповнити самовбій-ство? І з якої се причини, нещасний?

— Для Лї було за горячо, Лї був не в гуморі — відповів Китаєць, закриваючи очі, щоби уникнути дальшого допиту.

Тоді' доперва завважав Кипріян, що говорив з Китайцем по французьки, спитав його отже, чи звісна є для його кромі французької, також англійська мова?

Китаєць притакнув.

— Ваші причини самовбійства є надто марні — сказав поважно інжінєр — хтож се вбиваєть ся з причини спеки: Я заложив би ся, що тут Панталяччі входить в гру!

— Дійсно, хотів мене позбавити коси — потвердив Китаєць — мабуть в тих днях виконав би свій намір.

Говорячи се, спостеріг свою косу в руках Килріяна і пересвідчив ся, що страшний удар, якого найбільше лякав ся, вже досягнув його.

— О, пане, і ви се мені' вчинили? — крикнув болючо.

— Мусів я, щоби вас врятувати, нещасний приятелю— відповів Кипріян — однак заспокійтесь, ми не в Китаю, а в тім краю недостача коси не позбавить вас пошани.

Китаєць був так переляканий тією ампутацією, що Кипріян лякав ся, щоби знов не заподіяв собі що лихого, отже намовив його, щоби переночував у него

Лї згодив ся. Усівши відтак біля інжінєра, вислухав спокійно довгої проповіди Кипріяна, а скріплений склянкою горячого чаю, згодив ся на просьбу інжінєра росказати йому дещо з свойого життя.

Уроджений в Кантоні', був учеником в одному англійському торговельному домі, відтак виеміґрував до Цей-льона, звідси до Австралії, а вкінци до Африки. Ніде не пощастило ся йому. Пральня в таборі не оплачувала ся краще від двайцяти инших інтересів, які вів давнїйше. Найбільшим однак нещастєм були для нього переслїдуваня Панталяччія; колиб не він, булоб йому сяк так велось в Ґріквелєндї. Щоби раз уникнути тих переслідувань, постановив позбавити себе житя.

Кипріян нагодував бідолаху, обіцюючи також оборону проти Італійця і дав йому до праня тілько біля, скільки на разі міг знайти. Рівночасно вилічив його з забобону, що до коси, сказавши йому, що шнурок висїльника приносить щастє і тим самим лиха судьба, яка переслідувала його, від тепер не має сили над ним, бо він має свій шнурок, себ то косу в кишени.

— Ну, принайменше Панталяччі не буде міг менї його відтяти — потішав себе Китаєць.

Та справді* китайська сентенція вилічила остаточно Лї.

VII.

Катастрофа.

Минуло два місяці', а в копальні' Кипріяна не знайдено анї одного діямантa. З кождим днем праця копача ставала йому що раз більше

відражаючою, бо вважав її прямо за газардну гру, коли не мож винайняти великої копальні і поставити в ній до роботи 12 Кафрів.

Одного ранку Кипріян вислав Матакіта і Бардіка з Томою до копальні, а сам полишив ся дома, щоби відписати на лист Фарамона Варта.

Приятель інжінєра був дуже вдоволений своїми пригодами ловецькими. Вспів він до тої пори вбити 3 льви, 16 слонів, 7 тигрів і безконечне число антільоп і жираф, не вчисляючи дрібної звірини. А кінчив лист візванєм, щоби Кипріян кинув поганий Ґріквелєнд і взяв участь в про-гульці до Лїмпопо, з якої обіцював собі богато приємности.

Інжінєр читав саме в друге сей лист, коли відозвав ся великий гук, а за ним крик в таборі. Катастрофа! — лунало з усіх сторін.

Кипріян побіг до копальні' і на перший погляд зрозумів, що стало ся. Велика стїна одної з доріг, що мала біля 60 ш висоти і 200 m довготи, зарисувалась через середину, творючи глибоку щілину. Всьо, що в часі' катастрофи находило ся на її поверхні', люди, бочки, буйволи, упало на дно, присипане тягарем землі'!

На щастє більшість робітників не почала ще роботи, в противному случаю половина населеня булаби погребана під землею.

Першим питанєм Кипріяна було, де находять ся його товариші, однак в тій хвилині' побачив Тому Стіля, який стояв серед робітників, розправляючих про катастрофу.

— Де є Матакіт? — спитав інжінєр.

— Бідний хлопець лежить на дні* — відповів Тома, вказуючи рукою на горбок, який утворив ся над копальнею. — Ледви що зійшов, як почало ся усуване землі*.

— Та-ж треба його рятувати! може живе ще — крикнув Кипріян.

Тома кивнув заперечуючо головою.

— Сумнїваю ся, а остаточно 10 людий мусїло би три дни працювати, щоби яму очистити з землі*.

— Се ніщо не значить — говорив рішучо Кипріян — не можна полишити закопану живцем людину, без зробленя усього, що лежить в нашій силї, щоб його вирятувати.

За посередництвом Бардіка звернув ся інжінєр до громади Кафрів, обіцюючи по 5 шілїнґів денно кождому, хто схоче працювати над очищенєм копальні*.

ЗО Кафрів, заохочених високою заплатою, не тратячи часу, узяло за лопати і тачки; до них прилучило ся також кільканайцять білих, яким жаль зробило ся засипаного.

Тома і Кипріян кермували так енергічно роботою, що вже до півдня відкинено кілька тон піску й землі*.

О 3-ій годині' Бардік крикнув, бо завважив під своєю лопатою вистаючу чорну ногу!

Збільшено енергію і по кількох хвилинах відкопано тїло Матакіта.

Нещасний Кафр лежав на хребті, мабуть не жив вже.

Дивним случаем відро, яке носив, засунуло ся йому на голову мов-шапка.

Се звернуло сейчас увагу Кипріяна і збудило в нїм надїю, що завдяки тому, Матакіт може зістав врятований: приказав отже сейчас перенести його до хати, де положено його на стіл і сильно розтирано.

Довгий час тїло Матакіта було здеревіле, лице сине, а шкіра холодна; однак дужі руки Томи так щиро його терли, що незабаром температура тіла підняла ся, а дрож почала перебігати по чорній шкірі. Незабаром відозвало ся сильне пчихненє і Матакіт роскрив очі!

— Урра! Урра! — крикнув облитий потом Тома, перестаючи його натирати. — Погляньте, пане Мере, як вій сгискає в руцї грудку землі', не хотячи її попустити.

Інжінєр мав на голові пильнїйші діла, чим занимати ся дрібницею. Влив в уста врятованому ложку рому, завинув його в простирало і кількох Кафрів занесло його до хати, на ферму Веткінса. Там поклали його на ліжко, а Бардік напоїв ще його горячим чаєм. За хвилину нещасний заснув. Був врятований!

Кипріян почув велике вдоволене, яке приходить звичайно по сповненю доброго діла, і коли инші скріпляли ся в гостинницї по трівозї і вихиляли безконечну скількість чарок за здоровлє Матакіта, він полишив ся в хатї, сидячи біля мурина, як батько біля хорого сина.

Печаливість ся мала жерело в привязаню, яке за час шести тижневої служби Матакіт вспів собі виробити. Інжінєр прямо був очарований інтелїгенцією, пильністю та невгамованою охотою до науки, як також природним таланом дикої дитини природи.

До сього Матакіт був безконечно привязаний до Кипріяна. Одна тільки хиба затемнювала його вдачу, а саме, молодий Кафр не знав ріжницї поміж своїм і чужим.

Нещасний Кафр лежав на хребті", мабуть не жив вже (стар. г>о.).

Може бути, що ся хиба походила з загально принятої привички в краю, де виховав ся, однак Кипріян гостро картав його, скільки разів спостеріг, що він забрав яку дрібницю.

. Виспавши —ся, Матакіт. збудив ся здоровим так, начеб ніщо не стало ся.

Росказав, як підчас усуненя землі' ведро залїзло' йому на голову, творючи над ним рід даху, який на хвилю захоронив його від засипаня. Почував однак, що в наслідок недостачі воздуха незабаром задусить ся і старав ся віддихати як міг найповільнїйше.

По кількох хвилинах попав в гнїтучий сон і що відтак з ним стало ся, вже не знає.

Кипріян не позволив йому богато говорити, приказуючи дальше спати і заспокоєний, що до його стану, пішов на ферму.

Молодий інжінєр почував непереможну потребу поговорити з Алїсою про події дня і росказати про зростаючу у нїм відразу до ремісла копача.

— Наражувати людське житє для здобутя кількох марних діямантів, видасть ся мені' негідним. А ви як на се задивляєтесь, панно Алїсо? — спитав дівчину.

— Мене вже від давна дивує, що ви, інжінєр і учений, могли згодити ся на ведене такого житя! Чи се не злочин, з огляду на науку, тратити час на працю, яку кождий Кафр краще виконає від вас? Якщо вже конче забажало ся вам діямантів, так чому вже краще не глядаєте їх на дні' вашої ретортн? Се булоб принайменше гідне ученого хеміка!

Алїса говорила се з таким запалом і вірою в науку, ідо її слова зробили вражінє на Кипріяна. А може дійсно, булоб се можливе? Спосіб

твореня діямантів, уважаний перед столїтєм за утопію, є вже сьогодня науково роз-вязаний.

Фремі і Пайль в Парижи творять рубіни, смарагди і сафіри, кристалїзуючи ріжно закрашену глину. Мек Тір в ҐЛЄЗҐОВІ і Дж. Беллєн-Тайн Генней вже в 1880 р. одержали дорогою хемічною кристалки вугля, які мали всякі прикмети діяманту, тільки сю одну хибу, що коштували далеко дорозше, чим природні діяманти бразильські, індийські або з Ґріквелєнду. Якщо однак наукове розвязанє якоїсь проблеми наступило, приміненє його до промислу звичайно скоро іде за тим. Так отже чому не маю підняти ся тієї задачі? Всї учені, яких проби в сім напрямі досі показали ся даремними, були се теоретики, книжкові молї, не показуючі носа поза свою ляборатoрію! Не досліджували вони діяманту на місці його повстаня, що так скажу, в його колисці! Можу покористуватись їх теоретичною працею і получити її з моїм досвідом. Добував я діямант власною рукою з покладу, розслїджував як найстараннїйше терен, на якому находить ся. він. Якщо останні перепони можуть бути усунені, менї се повинно удати ся!

Через цілу ніч не закрив ока, віддаючи ся думкам над постановленим наміром, який вважав за можливий до здїйсненя.

Вкінци рішив ся. Слідуючого ранку сказав Томі, що дальше в копальнї не буде працювати.

Відтак замкнув ся в ляборатoрії, щоби обдумати плян нової працї.

VIII.

Велика проба.

Працюючи останній рік над розпускаємістю тіл ціпких, Кипріян завважав, що деякі тїла, нероспускаємі в водї, як пр. кремінь,

роспускають ся однак ' в парі водній під сильним тисненєм і при високій температурі.

Се викликало в нього думку, чи не можнаби одержати газового тїла, щоби в нїм розпустити вуголь і тим способом довести його д(7скристалїзованя. Кількатижневі досвіди ведені ним, не дали однак на жаль, ніякого вислїду. Всякі анальогії довели Кипріяна до здогаду, що діямант можна витворити подібним способом, як витворюють сірку в соль-фаторах.

Бо мабуть в верстві землі', де находить ся діямант, разом з водою і аллювіяльними покладами проникає болотний газ, який повстає із сполуки водня з вуглем. Чи отже не є можливе, щоби окисанє водня в сполуці" з частинним окисанєм вугля спричиняло кристалізацію сього останнього, себто витворене діяманту?

Хемік забрав ся до роботи.

З дна копальні' добув скількість землі', яку вважав за найвідповіднїйшу до свого досвіду, змішав її з одним тов-щем і наповнив нею сталеву руру, довгу на пів метра, маючу 8 ст. в промірі. Заткавши один кінець рури, влив в неї 2 лїтри води, вкинув кілька кусників міди а відтак доповнив її болотним газом. Замкнувши сильно отвори, казав герметично залютувати оба кінці' рури металевими корками.

Апарат був готовий і треоа було його тепер піддати дїланю дуже високої температури. В тій цїли всадив руру до печі, в якій через два тижні' мав бути піддержування сильний вогонь, щоби витворити можливо найвисшу температуру.

Матакіт був вже майже здоровий. Приглядав ся він з великою цїкавістю оттим приготованям, а дізнавши ся. що тут росходить ся о витворене діяманту, бажав горячо причинити ся до осягненя доброго вислїду.

Йому також поручено піддержувати безвпинний вогонь під печею.

Важко уявити собі, скільки часу заняли приготованя до того досвіду. В добре уладженій ляборатоpії праця ся заняла би дві години часу, однак в тій пустини Кипріян стратив три тижні', заки міг менше більше докладно виконати свій намір.

Завдяки обставинам, що в Кімберлї знайшов случайно стару гармату, з якої руру продано йому і потрібну скіль-кість камяного вугля, бо в цілім місті' не було його більше над 3 кірцї, поборов всі' перепони і коли вперве розпалено вогонь, Матакіт кляв ся, що не дасть йому погаснути перед часом.

Взагалі' хлопець був гордий з своєї ролі" паляча і дуже поважно брав свою роботу в ляборатоpії. Товариші його в наслідок того занятя вважали його чарівником і часто радились його в хворобах.

Кипріян сміяв ся, глядючи на поважний вид, з яким Матакіт плїв всякі дурницї, однак Кафри відходили цілком вдоволені з удїлюваних їм рад. Часто знова молодий Кафр був веселий як дитина, особливо, коли находив ся в товаристві ЛГя. Гаряча приязнь звязала отті два єства, так чужі собі походженєм. Говорили з собою по французьки і почували живу вдяку для інжінєра, який кождого з них врятував від неминучої смерти. Подив і услужність, яку оказу-вали вони "батькови", бо так його Матакіт і Лї називали, була тим милїйшою для Кипріяна, з огляду на прикрости, яких чимало зазнав в тім часі'.

Пан Веткінс, як здавало ся, бажав серіозно віддати заміж дочку і ферма роїла ся від кандидатів до руки Алїси.

Не тільки Джеме Гільтон заходив тепер що вечера, але уся молодїж з копальні', якої добре поводженє в копальні,, уповажнювало до соперництва о руку Алїси.

Німець Фрідель і Італієць Панталяччі належали рівнож до сих вибранців, бо вважали ся вони за найщасливійших копачів в Вендерґарт-копальнї. Признане, яке звичайно йде в парі з щастєм, не завело їх нї в копальні', нї на фермі. Німець був ще більше певний себе, маючи в кишені* кілька тисячів фунтів, а Ганнїбаль перемінив ся в першого елє-ґанта в таборі. Богато перстенїв, ланцюшків і елегантна біла одіж, місто прикрасити, унагляднювали ще більше негарність його стати. —

Смішні були його заходи, щоби прииодобатись п. Алїсї і уходити супроти неї за жартуна. Панна Веткінс, не знаючи цілої моральної погані' сього єства, трактувала його так як инших, —з холодною чемністю, належною гостеви її батька.

Однак гордість Кипріяна дуже терпіла, бачучи Алїсу в такому окруженю. Утікав отже часто вже в половині вечера до робітні' і, не будучи певним успіху своєї проби, не сказав про неї своїй приятельці'.

Панна Веткінс знала тільки, що, йдучи за її радою, звернув ся на ново до своїх хемічних дослідів і була з сього дуже вдоволена.

IX.

Несподіванка.

Вкінци прийшов день, в якім мав бути звісний вислїд досвіду. Від двох тижнів вогонь погашено, щоби печ, охолоджуючи ся повільно, витворила відповідну температуру до скристалїзованя вугля.

Чи однак дані условини були відповідні? Кипріян належав до людий, найменше довіряючих своїм силам. Серце інжінєра било ся 120 разів на мінуту, коли приступ-лено до відбиваня глини, окружаючої печ. Глина ствердла, як цегла, ставляючи завзятий опір, вкінци відслонено сталеву руру. О, пробіг! Рура трісла! Розвіяли ся всі мрії

0 щастю, славі і богацтві! Під сильним тисненєм пари

І болотного газу рура, хоч мала стіни грубі на 5 сш. трісла як склянка! Тільки заходів, тільки трудів — ось що вийшло з сього!

Кипріян не почував би себе так упокореним, колиб його апарат видержав принайменше вогневу пробу. Що в середині' рури нема скристалізованого вугля, про се вже тепер не сумнівав ся, однак цікавість хеміка казала йому оглянути сю середину.

На кождий случай глинка, якою виповнив руру, повинна була перемінити ся в камінь, здогад був влучний; тільки се дивувало Кипріяна, що кусень скаменілої глини, кулис-того вигляду, відорвав ся і лежав окремо від иншої, яка пристала до стїн рури. Інжінєр дістав легко крізь отвір рури кулю, величини помаранчі, чорно-червонавої краски і цікаво оглянув її в руцї. Пересвідчив ся, що була вона дійсно частиною глини, якою виповнив руру і саме хотів кинути її в кут робітні', коли зацікавив його її порожний звук, подібний до горшка. До сього щось брязчало в ній, як камінець в замкненім збанку.

— Справдїшна скарбонка, жартував Кипріян, який під загрозою кари смерти не міг би пояснити повстаня тої кулі. Цікавість огорнула його, що в тій кулї могло находити ся і, взявши молоток, розбив її одним ударом.

Дійсно була се скарбівниця, в якій находили ся великі скарби! Нї, годї було сумнївати ся що до роду каміня, який лежав перед Кипріяном!

Був се без сумніву діямант, подібний цілком до тих, які находжено в копальнях, однак великанського обєму, мабуть досі' не баченого! Бо прошу подумати: діямант обємом перевисшав куряче яйце, з вигляду подібний до бульби, а важив хібань 300 грамів.

— Діямант!... штучний діямант — говорив до себе пошепки остовпілий Кипріян. — Отже я відкрив спосіб виробу його, помимо пригоди з рурою.

— Отже я богатий!

По хвили знов огорнув його сумнів.

— Нї, се неможливе,' се іллюзія, привид — повтаряв борючи ся із зневірою.

Треба пересвідчити ся про правду! Безконечно врадуваний, вибіг Кипріян — як колись Архімед з купелї, де шдкрив свій закон —— без капелюха і влетів до хатини Якова Вендерґарта. Застав старого шлї-фіра, пробуючого вартість каміня, який приніс йому саме купець Натан.

— Ах і ви "тут, саме сього менї треба. Глядіть панове, що приніс я і скажіть, що се?

Поклав камінь на стіл і, схрестивши руки, станув нево-рухаючись. Натан перший взяв камінь і, побілівши з вра-жіня; подав його Вендерґартови. Сей оглянув його на усї боки, поставив під скло і сказав спокійно:

— Є се найбільший діямант з єствуючих досі' на світі'.

— Так, найбільший — повторив Натан. — Чотири або пять разів більший від Ког-і-нора, званого "Горою Світла", гордині' англійської королівської скарбівниці', який важить 170 каратів. Два рази так великий, як "Великий Могол" найбільший із звісних досі' діямантів, який важить 280 каратів — додав шлїфір. — Чотири або пять разів більший від діяманту російського царя, який важить тільки 93 карати — відозвав ся знова Натан.

— Сїм разів або і вісім більший від "Регента" фран-цуського — додав Яків.

— Двайцять до трийцять разів більший від дрезденського діяманту, який важить 31 каратів — говорив дальше Натан, додаючи, що по ошлїфованю буде важити біля 400 каратів, а його вартість прямо годї обчислити!

— Чому — спитав Яків, який не горячкував ся, як Натан — Ког-і-нор оцінюють на ЗО мілїонів франків, "Великий Могол" 12 мілїонів фр., діямант царя 8 мілїонів, а "Регент" 6 мілїонів. Після тої оцінки діямант тієї величини, що сей, повинен бути варта що найменше 100 мілїонів франків.

— О, се залежить ще від його рода й краски, додав Натан з купецькою прозорливістю.

Якщо є чистої води, без закраски, то дійсно нема для нього ціни, якщо однак є жовтавий, як всї діяманти Грі-квелєнду, то ціна його богато буде меншою. Дійсно, не знаю, яка краска булаб кориснїйшою для того великана, чи синя, чи червонава, як "Великого Могола", чи смарагдова, як дрезденського?

— Нї, ніколи — скоро заперечив старий шлїфір. — Я ціню діяманти чисті найвисше. "Ког-і-нор" і "Регент"—се дійсно дорогі камінї, чистої води, без закраски, инші побіч них виглядають, як закрашені камінцї.

Кипріян вже більше не слухав.

— Простіть панове, мушу попращати вас — сказав і, взявши дорогоцінний камінь, побіг до ферми.

Не ковтаючи, відчинив двері гостинної кімнати, а стрінувши там Алїсу, не здаючи собі справи з свойого посту-пованя, обняв її й поцілував.

— Гей, що се? — кликнув пан Веткінс, який грав в тій самій кімнаті пікета з Ганнїбалем Панталяччім.

— Простіть, пане Веткінс — сказав, переляканий своїм вчинком, Кипріян — однак я такий щасливий! Гляньте, що приношу — і кинув на стіл камінь поміж грачів.

Так само, як Натан і Вендергарт, п. Веткінс сейчас догадав ся, про що йде річ.

— Се знайшли ви, ви сами, в вашім закопі? — спитав оживлено.

— Знайшов — нї, тільки сотворив — відповів тріюм-фуючим тоном Кипріян.

Так, пане Веткінс, зробив я його, пізнайте тепер могу-чість хемії!

Сміяв ся і стискав руку Алїси, яка, урадувана щастєм приятеля, також радісно всміхала ся.

— Вам, тільки вам, панно Алїсо, завдячую се важне відкрите — говорив Кипріян дальше. — Хто се порадив менї звернути ся знов до хемії? хто піддав менї думку тво-реня діямантів? Так, пане Веткінс, говорю се вам публично, що вашій, гідній подиву, дочці, належить ся ціла заслуга сього відкритя. Колиб не вона, не був би я про його й подумав. —

Пан Веткінс і Панталяччі оглядали мовчки великий камінь.

— Кажете, пане Мере, що ви зробили його — спитав на ново п. Веткінс, в такім случаю є се штучний камінь, безвартнісний?

— Безвартнісний? — крикнув Кипріян. — А помимо сього купець Натан оцінює його на 50 до 100 мілїонів франків.

Помимо, що се є камінь штучний, витворений способом тільки менї звісним, бачите прецінь, що він є при тім правдивий, навіть звичайної поволоки йому не бракує.

— І ви відважили би ся робити більше таких? — спитав Джон Веткінс розгніваний.

— А дїйсно, що відважу ся, можу вам їх цілу пригорщу виробити, і то сто, двіста разів більші ще, якщо ви собі сього бажаєте! Можу вам виробити достаточну скіль-кість діямантів до вимощеня вашої тераси, навіть доріг в Ґріквелєндї! Тільки початок є важкий. Коли удало ся менї зробити перший діямант, слідуючі не будуть представляти великого труду.

— Якщо так є дїйсно — говорив дальше фармер, блідий як крейда — буде се руїною всіх властителів копалень, так моєї, як і инших, в цілім Ґріквелєндї.

— Певно, хто хотів би порпати ся в глубинї землі', щоби найти кілька дрібних камінців, коли можна їх так легко зробити, як бохонець хліба — відповів Кипріян.

— Алеж се подле, негідне! — крикнув фармер. — Якщо се правда, що ви говорите, і якщо тільки ви знаєте сю тайну.... — замовк, позбавлений віддиху.

— Що безосновно не говорю, може пересвідчити вас ся перша проба, яка лежить на столі* перед вами — сказав холодним тоном Кипріян.

— Отже добре — відповів заспокоєний дещо Веткінс— Якщо се правда, так вас повинні, після моєї думки, розстріляти на головній вулиці' табору.

— Така і моя думка — додав Панталяччі з грізним рухом.

Алїса зблідла.

— Мене розстріляти, тому, що удало ся мені розвя-зати задачу, видвигнену хеміками від 50 років? — засміяв ся Кипріян — ну, я вважаю, що се не було би дуже льогічне.

— Нема тут з чого сміяти ся — крикнув лютий з гнїву фармер. Чи ви подумали о наслідках свого відкритя? О зни-щеню найважнїйшого промислу в Ґріквелєндї, о тім, що я через вас дійду до жебрацької торби?

— Признаю ся, що се мені і на думку не прийшло — сказав щиро Кипріян. — Се є зрештою звичайні наслідки поступу в промислі' і науці', а що вас лично торкаєть ся" так будьте супокійні; ви знаєте, що мене приневолило шукати богацтва, а що здобуду, се і до вас буде належати.

Джон Веткінс зрозумів нараз, який хосен міг осягнути з винаходу Кипріяна і, не вважаючи на те, що Панталяччі може подумати про так нечайний зворот, змінив тон своєї мови.

— Подумавши добре — сказав фармер — може і ваша правда. —Знаю вас прецінь яко чесну, гарну людину, яка призадумавшись, не схоче тілько людий вчинити нещасливими. Пощо відкривати публично тайну і тим позбавити себе хісна, чи не краще фабрикувати для себе обмежене число діямантів, або навіть полишити ся при тім однім, який і так вчинить вас найбогатїйшою людиною в краю. В сей спосіб і вовк буде ситий і ціла коза.

Кипріян не знав на разі', що має зробити, чи визискати свою тайну для власного збогаченя, чи виявити її публично і тим самим за одним ударом знищити всіх копачів Грікве-лєнду, Бразилії і Індії.

Інжінєр завагав ся на хвилину; бачив ясно, що коли поступить безкорисно, втратить на віки прихильність фармера, а саме те було спонукою його дослідів.-

Якже болючою була дійсність, супроти гарних його мрій

— Нї, пане Веткінс — сказав повагом — відкрите, доконане ученим, не є його добром, а добром загалу. Задержати так важний винахід для власної користи, се булоб негідне імени чесного чоловіка! Не зроблю сього, нї, нїколи! Нї,хвилини не зволїкати-му з віддачею мого винаходу для публичного ужитку!

Моїм правом є тільки зробити виїмок для моєї віт-чини, Франції. Академія Наук, яка дала менї середники, щоби служити науцї, повинна перша бути повідомлена про вислїд мойого відкритя!

Дякую вам, пане Веткінс, що ви нагадали менї про мій обовязок, на хвилю призабув я про нього. Бувайте здорові, пане Веткінс, мріяв я гарно, шкода, що здійснити сеї мрії не можу. — І, не дожидаючи аж Алїса здобуде ся на яку відповідь, забрав лежачий на столї діямант, попра-щав її і Веткінса чемно і вибіг з кімнати.

X.

Д?кон Веткінс роздудіує.

З розбитим серцем покинув Кипріян ферму; помимо сього рішив ся був поступити так, як се наказував йому обовязок. Удав ся до Вендерґарта і застав його самого в дома. Натан чим скорше побіг до табору, щоби рознести сю незвичайну новину поміж людий. Здивуванє

було вели-канське, а збільшило ся ще більше, коли рознесла ся вістка про походженє діяманту.

— Мій дорогий Якове — просив Кипріян шлїфіра — будьте так добрі і здійміть поволоку з діяманту, я бажав би пересвідчити ся, що під нею скриваєть ся.

— Дуже радо — сказав старий, беручи камінь від Кипріяна — однак пождіть терпеливо.

Шлїфір забрав ся до роботи, а взявши пятикаратовий камінь, також необроблений, всадив його в клїщі і почав сильно терти один о другий. Лекше булоб відбити ударом молотка руду, яка обліпила діямант, однак через г те міг він тріснути. 1

Дві години трівала ся робота, відтак стільки часу пішло на вигладжене стїнки, вкінци Яків дріжучою рукою наблизив камінь до вікна.

Діямант був чорний.

— Є се найкращий з дорогих камінів, які коли небудь відбивали дневне світло — кликнув старий шлїфір — а як він буде ясніти, коли буде оброблений!

— Може ви тим займете ся? — сказав Кипріян.

— Дійсно се булоб славою, короною мойого довгого житя. А може зложите сей діямант в молодші, сильнїйші руки, чим мої?

— Нї, думаю, що ви найкрасще виконаєте се — сказав Кипріян. — Лишіть у себе камінь, я певний, що сотворите архитвір! г

Старий держав камінь в руці, неначе зажурений тим, що мав зробити.

— Одно тільки мене трівожить — сказав — чи се безпечно буде мати в моїй нужденній хатині такий скарб. Лихих людий в нашій околиці' чимало.

— Якщо ви лякаєтесь, так не говоріть про се нікому — сказав Кипріян — я рівнож буду мовчати.

Яків надумував ся.

— Нї, тут не можу— підняти ся тієї роботи, не міг би я спати спокійно одної ночі. Знаючи однак ваше довіре до мене, осмілююсь зробити вам одно предложенє: я піду в околицю, де мене не знають, винайму собі кімнатку і там працювати-му в спокою, однак дійсно соромлю ся, подати вам такий проект.

— Вашу трівогу вважаю цілком оправданою, а намір подобаєть ся менї взагалі'; отже прошу виконайте його, не тратячи нї хвилини часу.

— Зважте також се, що робота потріває принайменше з місяць, а о пригоду в дорозі* також не тяжко.

— Се дрібниця, якщо ви вважаєте, що се найкращий спосіб, а колиб діямант пропав, також не було би великої шкоди.

Яків Вендергарт глянув здивуваний на інжінєра. Питав сам себе, чи отта ненадійна нахідка не помішала розуму Кипріяна.

Кипріян зрозумів думку старого і, усміхнувши ся, рос-казав йому історію повстаня діяманту і додав, що може їх мати, скільки захоче.

Не знати, чи се оповідане пересвідчило цілком шлї-фіра, в кождім случаю постановив сейчас покинути свою хатину.

Сховав до шкіряного мішка потрібні знаряди, замкнув двері і, повісивши картку з написею "В дорозі' за ділом", сховав діямант під камізолю і пустив ся небаром в дорогу.

Кипріян відпровадив його дві милї і пізно в ночі вернув на ферму, думаючи підчас дороги більше про Вет-кінса, чим про доконане відкрите.

Не доторкнувши ся вечері, приготованої Матакітом, засїв біля столика, щоби написати звіт до секретаря Академії Наук. Звіт обнимав опис досвіду і дуже вдатне пояснене теорії реакції, при помочі якої доконала ся кристалізація вугля, завдяки чому повстав сей перший камінь.

Найдивнїйшим явищем, писав між иншим, є ся обставина, що штучний сей витвір є так подібний до природного, що навіть має руду цілком ідентичну з тією, яку мають діяманти находжені в копальнї.

Одного тільки інжінєр не міг зрозуміти, в який спосіб відлучила ся частина землі* в рурі, щоби утворити рід лушпини, вкриваючої діямант. Однак не тратив надії, що рос-криє сю тайну при дальших досвідах.

До того часу постановив Кипріян ждати з висланєм звіту і, написавши адресу, полишив його на столику. Відтак повечеряв трохи і пішов спати. Небаром заснув спокійно.

Не так супокійно спало ся п. Веткіисови. Діямант, витворений інжінєром, не сходив йому з очий. Бачив в думках цілий їх ряд, вартости безконечного числа мілїонів, та що, мілїярдів. Якщо винахід Кипріяна псував пляни Панта-ляччія і його товаришів, то о скілько більшою була страта Веткінса! Копальні' свої, безвартістні тепер, міг вправдї

перемінити на поля, однак кому продасть з них плоди, коли Гріквелєнд опустошіє по замкненю головного жерела своїх доходів?

Нї, рішучо треба принайменше поділити ся мілїонами інжінєра, прецінь має на се знаменитий спосіб. — Дам йому, або принайменше обіцяю руку Алїси, думав старий самолюб, однак чи Алїса знайде щастє в тому, про се цілком не журив ся. Вислїдом тих нічних роздумувань Веткінса була його гостина на слідуючий день в ранцї, в Кипріяна.

— Ну, мій приятелю — відозвав ся жартом — якже спало ся по так важному відкритю?

— О, дуже добре, знаменито — сказав Кипріян.

— Як се, і ви могли спати?

— А щож, як звичайно!

— Се дивно; отже мілїони, які сплили до вас через сю печ, навіть не відобрали вам сну?

— Нї трохи! Не забувайте, пане Веткінс, що отті мілїони одержав би я тільки тоді', колиб той діямант був твором природи, а не хеміка!

— А так... так — сказав Веткінс. — Чи однак ви є того певні, що моглиб їх більше зробити? Моглиб пору-чити ся за се?

Кипріян завагав ся з відповідно.

— Отже бачите — говорив дальше пан Веткінс — не довіряєте собі, чи і слідуючі проби удадуть ся! На разі' діямант має величезну вартість, по що отже говорити кождому, що він є штучний?

— Ще раз кажу вам — відповів Кипріян — що так важної наукової тайни не можу задержати при собі...

— Так... так, вже розумію — додав Веткінс — ще повернемо до тої справи, а поки що будьте пересвідчені, що мене і мою дичку невимовно тішить ваше поводженє. Та чи не міг би я ще раз подивитись на сей діямант?

-— На жаль не ма його в мене — сказав Кипріян.

— Вже післали ви його до Франції? — крикнув переляканий фармер.

— Нї, ще нї, тільки дав я його Вендергартови до ошліфована, і не знаю куди він його з собою забрав.

— Тому старому дурневи дали ви його? Та се шале-лість, діямант так дорогий?!

— Щож би я з ним зробив? — завважав спокійно Кипріян! — Чи ви думаєте, що на так дорогий діямант знайдеть ся так скоро покупець?

Ся замітка дещо збентежила Веткінса, в кождім случаю був він лихий, що камінь опинив ся в руках Вендер-ґарта і що той казав аж місяць ждати на нього.

Мусїв однак ждати, але не понехав що дня накидатись із лайкою на старого Бура перед Ганнїбалем та купцем Натаном.

Італієць взагалі' сумнївав ся в поворот Вендерґарта. Він і Фрідель рішучо впевняли, що проворний старик тому вимовив собі місяць часу, щоби тим свобіднїйше міг камінь продати цілий або розбитий на части для непізнаня.

Помиляли ся однакож ті, що підозрівали чесноту старого шліфіра.

27 дня станув він в кімнаті' Кипріяна і, поставивши деревляну коробку перед ним, сказав супокійно:

— Ось і є камінь!

Кипріян відчинив коробку і замовк ізза здивуваня. На дні' коробки, виложенім білою ватою, лежав величезний чорний брилянт, в формі дванацятигранного ромбоїда, кидаючи снопи світла; здавало ся, що ціла лябора-торія освітлена його сяйвом.

Сей штучний твір, чорний, незрівнаної прозоросте, викликував великанське, поражаюче вражінє. Було се чудо природи, яке, не вчисляючи цілком його вартість, захоплювало чоловіка своїм незвичайним блеском.

— Є се не тільки найбільший, але і найкращий дорогий камінь на кулї земній — сказав, з батьківською майже печаливістю, старий шліфір, а важить 432 карати; ви можете бути гордим, що за першою пробою сотворили таку чудесну річ.

Кипріян на отті похвали не відповів нічого. Вважав він себе тільки за дослідника, якому удав ся цікавий екс-перімент і був вдоволений, що саме йому повело ся роз-вязати загадку, над якою ломило собі голову досі безуспішно тілько учених, працюючих на полї неорганічної хемії. Однак який саме хосен для суспільносте з можливосте фабрикованя діямантів? Нікого воно не збогатить, а зруйнує тільки робітників, які досі* займали ся тим промислом.

Думка ся блискавкою майнула в мозку інжінєра в хвилі', коли приглядав ся діямантови. Не сказавши нї слова, взяв коробку і стиснувши приязно руку Вендергарта, пішов найблизшою дорогою до ферми Веткінса.

Фармер сидів біля свойого бюрка, затрівожений вісткою про поворот шліфіра. Алїса даремно старала ся його заспокоїти.

Ледвищо Кипріян відчинив двері, Веткінс спитав його:

— Ну, щож?

— А щож, чесний Вендерґарт вернув ся.

— З діямантом?

— Майстерно ошліфованим, який ще важить 432 каратів.

— Чотириста трийцять два каратів? — ледви видусив з себе Веткінс, — а принесли ви його?

— Ось маете!

Фармер пірвав коробку і, відчинивши її, занімів, із подиву. Мати в руках брилянт такої вартости, так гарної форми, се приводило його до рознїжненя. І були в його очах сльози, коли почав говорити до діяманту, як до живого сотворіня.

— О ти гарний, гордий, пишний діяманте! Як чудово виглядаєш. Який ти важкий, скільки за тебе можна дістати гвіней!... А яка твоя доля, мій ти скарбе?... Чи післати тебе до Льондона, щоби тебе подивляли? А хто буде там на стільки богатим, щоби тебе міг купити? Королева навіть не може собі на се позволити!../ Се забрало би її трилітні доходи!... Треба би на се окремого права парля-менту, приказуючого загальну народню субскрипцію! Ну, будь спокійний, так буде, а тодї відпічнеш в Товрі, в Льон-донї, біля Ког-і-нора, який супроти тебе виглядати-ме, як дитина! Якаж може бути твоя вартість, мій скарбе?...

І почав вичисляти. Діямант царя був куплений за мілїон франків готівки і дожизненну ренту в сумі 96 тисяч франків; в такім случаю за тебе треба би взяти найменше мілїон фунтів штерлїнпв і 500.000 франків ренти.

Нараз перервав те обчислюване, бо инша подробиця заняла його увагу.

— Як думаєте, пане Мере, чи власник сього каміня не повинен одержати гідність мера? Кожда заслуга має свого представника в парлямснтї, а хібань се чимала заслуга мати такий брилянт! Глянь-но Алїсо, роскрий добре очі, щоби подивляти таке чудо.

По раз перший в житю Алїса приглядала ся з щирою увагою діямантови.

— Ах, який гарний, блестить, як кусень вугля! Так,. т:*м він є в дійсности, однак яснїє, як горючий вуголь! — говррила панна Веткінс, винимаючи діямант з коробки.

Відтак інстинктовним рухом, вродженим молодим дівчатам, підійшла до зеркала, піднімаючи брилянт над чоло" між ясне волося.

— Зоря в золотій оправі! — сказав інжінєр, навпаки свойого звичаю, комплімент.

— Ах так, можна назвати його зорею — утішила ся Алїса, плескаючи в долонї.

— Гарно, се буде для него добре імя. Чи не є він так чорний, як тутешні' красуні', так блискучий, як зорі південного неба?

— Отже Півдня* — докінчив пан Веткінс, не привязуючи до назви діяманту великого значіня. — Однак будь обережною доню, не кинь його, бо трісне як скло!

— Чи є він дійсно так крихкий — здивувала ся Алїса і кидаючи його до коробки, сказала: — Отже є ти скляною зіркою, тої вартости, що скляний корок.

— Скляний корок — сказав до себе пан Веткінс — ся дітвора нічого не вліює пошанувати.

— Панно Алїсо — сказав Кипріян — ви заохотили мене до твореня штучних діямантів, вам тільки сей камінь завдячує єствуванє. В моїх очах є він тільки забавкою без вартости, якщо отже ваш батько позволить, я жертвую вам його на памятку спільно проведених днів.

— Що ви говорите? — простогнав Веткінс, не могучи вгамувати радости.

— Панно Алїсо — повторив Кипріян — діямант є ваш, є вашою власністю, я дарую вам його.

Місто відповіди, Алїса подала свою руку Кипріянови, яку він щиро стиснув.

XI.

"Зоря Швдня".

Вістка про поворот Якова Вендергарта рознесла ся по околици. Кождий, цілком природно, був цікавий побачити сей чудесний камінь. Звісно також було, що інжінєр дарував "Зорю Півдня" Алїсї, та що однак її батько вва-жаєть ся власником діяманту.

Що сей діямант був дїлом рук людських, а не чудом природи, знало тільки дуже мале число людий, бо Кипріян не хотїв розповсюднювати сеї вістки, по части із страху перед пімстою копачів, а також передвчасно, заки не пересвідчить ся, чи його досвід удасть ся йому вдруге.

Загальна цікавість була так велика, що цілі громади населеня прямували до фарми Веткінса, щоби подивляти славний діямант.

Для вигоди огляданя його, Веткінс поставив його на малій колюмнї з білого мармору, стоячій на ґзимсї печі, а сам сидїв в свойому фотелі проти нього, бережучи й показуючи гостям.

Джеме Гільтон спитав одного дня Веткінса, чи не ляка-єть ся нападу, маючи в дома так дорогий клейнод, чим так налякав його, що фармер досі не успокоїв ся, аж не прибуло 10 полісменів з Капштату до береженя ферми.

Наплив цїкавих збільшав ся з кождим днем.

Почта й телеграф взяли також участь в розповсюд-нюваню слави "Зорі Півдня"; подробиці' про неї через Занзібар і Капштат забрили аж у Европу. Рисівники іллю-строваних журналів прибули, щоб її відрисувати, фотографи благали о честь відфотографованя чудового діяманту.

Народня уява також не дармувала. Почали кружляти легенди, після яких чорний сей камінь принесе нещастє властителеви. Для заспокоєня загальної цїкавости і вкоро-ченя нелюбих собі віщувань, постановив Веткінс видати великий бенькет на честь "Зорі Півдня".

Так сильний є вплив жолудка на людий, що вістка про бенькет змінила в однім дни некорисний настрій цілого населеня Вендергарт-копальнї.

Бенькет дійсно був пишний. "Вагон-г о у аі", величезна волова печеня, занимала середину, печені ягнята і всякого рода звірина окружали її, в товаристві цілих гір ярин і овочів.

Численні бочки вина і пива, уставлені довкола салї, доповнювали сей величавий пир.

На колюмнї, окруженій вінком горіючих свічок, поза плечами Веткінса, "Зоря Півдня" кидала свій чарівний блеск.

Двайцять чотирьох Кафрів, під проводом Матакіта, услугувало біля стола. Бенькетувала ціла ферма, навіть буйволи і пси, навіть струси Алїси підходили до стола, домагаючись огризків.

Алїса сиділа біля батька, заступаючи господиню дому. В душі однак сумувала, тому, що Кипріян відмовив ся взяти участь в бенькетї, не бажаючи перебувати в товаристві Панталяччія і йому подібних. Не приняв також запросин старий Вендергарт.

Бенькет добігав кінця в доволі' гарному порядку, бо присутність Алїси повздержувала навіть найсвобіднїйших гостий.

Тільки Панталяччі не понехав, після свого звичаю, дошкулювати Матвієви Преторіюсови, лякаючи його, що під столом вибухнуть штучні огні, та що по відході панни Алїси, найбільш грубий з присутних буде приневолений випити дванайцять фляшок джіну, або Ідо бенькет закінчить ся загальною бійкою на револьвери.

Удар ножа* о склянку дав знак, що господар хоче говорити.

Пан Веткінс встав, спер руки на стіл і важким вже дещо язиком почав свою бесіду.

Росказавши в кількох словах історію своєї молодости і згадуючи про важку працю, яко піонера, тїшив ся, що тепер сидить яко богатий фармер в товаристві 80 приятелів в богатому Ґріквелєндї. Бажав кождому з них, щоби йому щастило ся та щоби знайшов ще більший камінь від "Зорі Півдня".

Се преціньможливе! І в тій саме можливости полягає ціла поезія житя копача! Закінчив свою бесіду, гїючи за поводженє Ґріквелєнду, вдержане високих цін діямантів і за щасливу подорож "Зорі Півдня", яка мала бути висланою через Капштат до Льондона, щоби там чарувати своїм блеском.

По тім закінченю, очі присутних звернули ся однодушно в сторону, де яснів брилянт, так пробіг! Здивуванє на лицях присутних було так велике, що Веткінс в тій хвилі" відвернув ся, щоби пізнати причину здивуваня. Глянув на печ і упав зімлілий!

Діямант зник!

Усі кинулись його рятувати, розвязано йому краватку, бризнено на нього водою і вкінци привернено його до свідомости.

— Мій діямант, де мій діямант? — кричав — хто забрав мені його?!...

Присутні переглянулись поміж собою стрівожені, а офіцир сторожі, який також брав участь в бенькетї, видав приказ обсадити двері в цілім домі.

— Бажаю, щоби всіх зревідовано — запропонував з питомою собі щирістю Тома Стіль.

— Так, так — відозвали ся голоси.

Офіцир поліції подрібно зревідував всіх присутних, так се ні до чого не* довело.

— Ну, тепер полишились тільки услугуючі Кафри — сказав офіцир.

— Так, так, зревідуйте Кафрів — кликнули з усїх сторін. — 'Річ ясна, що се вони зробили.

Нещасні Кафри вийшли з салї ще перед бесідою Веткінса, тепер сиділи вони коло огнища, заїдаючи останки бенькету. Кафри не розуміли о що розходить ся, коли однак почато їх ревідувати, зрозуміли, що річ йде про якийсь діямант, який украдено. І ся ревізія не довела до нічого.

— Злодій мав вже час сховати добичу — завважав один з гостий.

— Дійсно — відповів офіцир — є тільки один спосіб віднайти злодїя — а саме треба привести ворожбита!

— Якщо позволите, я займу ся тим — сказав Матакіт. Згоджено ся на се і присутні окружили ворожбита

і Кафрів.

Матакіт приніс вязку трощі, потяв її на рівні куснї, довгі на 12 ст. і даючи кождому з Кафрів один, полишив собі один й сказав:

— Розійдїть ся тепер на чверть години, а хто допустив ся крадїжи брилянта, того троща за сей час виросте на широкість трьох пальців.

Кафри розійшли ся, немило діткнеш сею мовою; знали вони, що" найменше підозрінє вистарчить, щоби при-ступлено сейчас до виконаня кари.

— Злодій буде берегти ся вернути — сказав хтось з присутніх.

— Ба, буде дотепнїйший від Матакіта і скоротить на широкість трьох пальців свою трощу — жартував другий.

— Може саме і сього дожидає ворожбит, щоби тим вкороченєм злодій сам видав себе!

На даний знак зійшли ся Кафри. Матакіт взяв від них трощу і звязав її разом. Була однакової довготи. Отже його родимці' були невинуваті. Нараз прийшла йому думка пересвідчити ся, чи кожда тростина має ще свою довготу 12 ст. На велике зачудоване, всі' були коротші о ширину трьох пальців!

Бідняги хотіли в сей спосіб обеспечити себе перед силою чарів, яким вірили свято.

Загальний сміх товаришив неожиданому вислїдови чарів. Матакіт глубоко був засоромлений, що спосіб, якого вживав з таким успіхом в своїм "краалю", тут, супроти цивілізованих людий, до нічого не здав ся.

— Пане Веткінс — сказав офіцир, вернувши до кімнати, в якій фармер сидїв в роспуцї — може завтрішнїй день буде кращий для нас. А може визначите нагороду за спіймане злодїя!

— Думаю, що злодієм є сей — кликнув Панталяччі — який підняв ся~ролї судді4 над своїми товаришами.

— Як ви се розумієте? — спитав офіцир.

— А ну, сей Матакіт, беручи на себе ролю ворожбита, може хотїв в сей спосіб відвернути підозрінє від себе.

Серед загального гамору не звернено уваги, що Матакіт стояв у кутку салї, а почувши кинене на него підозрінє, висунув ся скоро в сторону своєї хатини.

— Так — повторив Неаполітанець — Матакіт належав до прислуги біля стола, а з него добре зїленько! Не знаю, чого пан Мере так з ним возить ся!

— Матакіт є чесний — вставилась за слугою приятеля Алїса.

— Звідки ти можеш се знати? — спитав батько. — Хто знає, чи не він витягнув руку по "Зорю Півдня"!

— Можемо про се сейчас пересвідчитись —сказав офіцир — мабуть він находить ся недалеко відсіля. А колиб найдено у него діямант, так дістане тілько різок, скільки він важить, а якщо при 432-ім ударі буде ще жити, так піде на шибеницю.

Панна Алїса здрігнулась. Окружаючі її на пів дикі люди тішились голосно з тієї обіцянки офіцира. В який спосіб повздержати сю дич?

Незабаром п. Веткінс і його гостї станули перед хатиною Матакіта. Двері були незачинені, Матакіта однак не було і глядано його даремно цілу ніч.

Слідуючого ранку також не найдено його і можна було припускати, що покинув Вендергарт-копальню.

Дриготованя до погоні*.

Коли Кипріян довідав ся про те, що підозрінє о крадіж діяманту упало на Матакіта, старав ся уневиннити свойого слугу. Думав, що радше підозрівати треба о сей злочин Ганнїбаля Панталяччі, Фріделя або Натана. Нагадуючи собі однак часті крадіжки ріжних дрібниць, які

поповняв Матакіт і даремні заходи', щоби відзвичаїти його від сього, дійшов до пересвідченя, що вдача Кафра перемогла силу волї молодого хлопця. Було також правдою, що Матакіт находив ся в салї тоді, коли діямант пропав, вкінци його утеча і забране з дому деяких дрібниць, як мішка з одїжю та знарядами, могли тільки свідчити на його некористь. Надія інжінєра, що Матакіт може ще верне, не сповнила ся і в полуднє пішов він на ферму Веткінса. Застав там,, кромі Веткінса, Джемса Гільтон і Фріделя, які нараджували ся над способом відзисканя діяманту.

З приходом Кипріяна війшла до кімнати Алїса.

— Мусимо здогонити сього проклятого Матакіта — кликнув Веткінс — а якщо не найдемо при нїм діяманту,. так я скажу йому розпороти живіт, бо може проковтнув його.

— Алеж, пане Веткінс, не будьте такі сердиті — старав ся успокоїти його Кипріян — щоби проковтнути такий великий камінь, мусїв би мати струсиний жолудок!

— Поміж жолудком Кафра, а струса нема великої" ріжниці. Взагалі дивно менї, як ви можете жартувати в такій хвилі'!,

— Я не жартую, тільки кажу, що мене більше журить поступованє' Матакіта, чим його утеча!

Всі* присутні глянули на Кипріяна, як на божевільного.

— А так — додав спокійно Кипріян — не забувайте панове, що коли зробив я один камінь, можу сю втрату направити і зробити другий?

— Пане інжінєр — сказав Ганнїбаль Панталяччі грізним тоном — раджу вам не повторювати своїх експері-ментів, як для добра Ґріквелєнду, так і для вашого.

— Мій пане — відповів Кипріян — не маю наміру питати вас о раду і дозвіл.

— Ах, дайте спокій суперечці", не час на се — кликнув Веткінс. — Признайте ся пане Мере, щ0 не можете заручити, що вдасть ся вам зробити діямант тієї самої величини, краски і форми, припустивши навіть, що щасливим случаем і другий досвід удасть ся.

Слова п. Веткінса були доволі" влучні. Без сумніву досвід опертий-був на основах новочасної хемії, однак виринало питане, о скільки случай не причинив ся до так гарного висліду. Абсолютної певности що до нової удачі проби — не міг мати.

В таких обставинах відшукане злодія ставало ділом не терплячим проволоки.

— Не відкрито ніяких слідів Матакіта? — спитав Веткінс.

— Нїяких — відповів.

— Чи перешукано табор, околицю?

— Дуже точно — впевняв Фрідель. — Злодій мабуть вже в ночи утїк, а куди, сього рішучо не можна сказати.

— Чи офіцир поліції перешукав його хатину? — питав дальше фармер.

— Так, однак ніякого сліду не найшов.

— Ах — кликнув Веткінс — я давби 500, навіть 1000 фунтів штерлїнгів, колиб його спіймано!

— Розумію се — сказав Панталяччі — однак сумнї-ваю ся, чи коли побачите діямант, або сього, що його украв!

— А се чому?

• — Бо Матакіт не буде так дурний, щоби задержувати "ся по дорозі". Спрямує він свою утечу крізь Лїмпопо, в пустиню, до Замбезі або озера Танганїка, а може до Бушменів утїче!

Чи проворний Італієць говорив се, що думав, чи може бажав инших знеохотити до погоні за Матакітом, щоби самому підприняти сю виправу?

Думка ся насунула ся Кипріянови, коли прислухував ся мові Панталяччія.

Фармер не належав однак до людий яких можна скоро знеохотити.

Нетерпляче споглядав він крізь вікно на зелені береги Ваалю, як би надїяв ся побачити біглеця на побережу.

— Нї — кликнув — так легко не покину ся погоні*! Мушу відзискати брилянт! Мушу того злодїя спіймати! Ах, колиб мене тільки не мучив гостець, скоро би я вчинив се!

— Таточку, заспокійте ся — сказала Алїса.

— Ну, хтож піднїметь ся погоні"? — спитав Веткінс, глянувши довкола. — Хто має охоту пустити ся за Кафром? Нагорода буде варта труду, даю на се слово!

Не одержавши ніякої відповіди, говорив дальше:

— Мої панове, є вас тут чотирьох, що стараєтесь

0 руку моєї дочки; отже хто спіймає злодія з діямантом —• слово чести даю, тому віддам дочку.

— Згода! кликнув Джеме Гільтон.

Я належу до виправи — сказав Фрідель. — Хто не хотїв би здобути такої нагороди? — додав із злобним .усміхом Панталяччі.

Алїса здрігнула ся з обуреня і сорому на слова батька

І ледви вспіла повздержати себе від плачу.

— Панно Веткінс — сказав до неї тихо Кипріян —— я взяв би дуже радо участь в виправі, однак чи позволите ви менї на се?

— Позволяю, разом із найщирійшим бажанєм успіху,, пане; Кипріян — відповіла Алїса.

— В такім случаю піду хочби на кінець світа! — кликнув Кипріян, звернувши ся до п. Веткінса.

— Ну, дожидають нас чималі труди — завважав Пан-таляччі — сей Матакіт скаже нам добре бігати. Він мабуть завтра опинить ся вже в Почфстромі і недалеких горах, заки ми вийдемо з дому.

— Хто перешкодить вам ще сьогодня виправитись в дорогу? — завважав Кипріян.

— Вам ніхто, якщо вам так спішить ся.

— Що торкаєть ся мене, так не думаю виправляти ся без доброго воза, припасу поживи, кільканайцяти буйволів і двох верхових коний. А се всьо знайдемо аж в Почфстромі.

Чи Ганнїбаль говорив серіозно, чи може бажав відлучити ся від инших, годї було знати.

Однак мав дещо рації; без транспортових звірят і поживи, булоб нерозумно запускати ся в північну сторону Ґріквелєнду.

Цїна воза і буйволів виносила принайменше вісім до десять тисяч франків; знав про се Кипріян, а в него було тільки всього чотири тисячі.

— Маю думку — кликнув нараз Тома Стіль — чому не маємо відбути тої виправи спільно; кошт значно зменшить ся; а ціль буде так само для кождого приступна.

— Се добре сказано — завважав Фрідель.

— І я годжу ся на се, — не вагаючись, сказав Кипріян.

— Добре — сказав останній Панталяччі — однак під услівєм, що можемо розлучити ся, на случай, колиб хто бажав собі спіймати Матакіта на свою руку.

— Згода і на се — відповів Гільтон. — Купуємо на спільний кошт віз, буйволи і поживу, а кождий може розлучити ся, якщо прийде рішуча хвиля.

— Колиж виправляєте ся, панове? — спитав Веткінс, якому ся виправа давала надїю відзискати діямант.

— Завтра омнїбусом. до Почфстрому — відповів Фрі-дель — иншого способу нема, щоби там дістатись.

— Пристаємо!

Підчас тієї розмови Алїса відвела на бік Кипріяна і спитала його, чи він справді' думає, що Матакіт є винуватий ?

— Панно Алїсо — відповів ,інжінєр — мушу признати ся, що усьо говорить проти нього, здасть ся менї однак, що і Італієць в тій справі відограє якусь ролю. Що се за лице лиходія! І такого чоловіка мати соперником! Так щож робити; добре, що буде можна його трохи пильнувати, гірше булоб, колиб починав на свою руку!

Незабаром уся чвірка попращала пана Веткінса і його дочку. Пращанє було коротке і щире. Позірна згода лучила тих соперників, які разом мали виправитись, а в душі один другого посилав до чорта. Вернувши домів, застав Кипріян на порозї сидячих Бардіка і Лї.

Бардік від часу принятя до служби, показував себе дуже прихильним для свого пана.

Коли їм Кипріян сказав про свою постанову, Бардік і Лї відозвали ся рівночасно:

— Візьміть нас, ми дуже прохаємо!

— Вас взяти, пощо?

— Щоби приготовляти вам каву і обід — відповів Бардік — удержувати білє в порядку — відозвав ся Лї. — І щоби берегти вас від злочинців — закінчили разом.

— Добре, візьму вас, коли так хочете — сказав Кипріян, тронутий їх привязанєм.

Слідуючого ранку удав ся Кипріян разом із своїми слугами до табору в Вендерґарт, щоби занята місце в омнібусі, який ішов до Почфстрому.

Минаючи ферму Веткінса, сплячу о тій порі, здавало ся йому, що ізза занавісів одного вікна доглянув стать дівчини, посилаючої йому останнє пращанє.

Крізь Трансва/іь.

В Почфстромі дізнали ся наші подорожні, що молодий Кафр, якого вигляд годив ся цілком з Матакітом, перейшов вчера через місто.

Вістку сю вважали вони доброю ворожбою, однак мета подорожі віддаляла ся від них, бо дізнали ся рівночасно, що Матакіт купив собі двоколісний візок, тягнений струсом, а звісно їм було, що се найскорійший і найвитре-валїйший запряг в Ґріквелєндї. Приспособленє струсів до уживаня їх до їзди є доволі' важке і другого такого запрягу в Почфстромі годї було дістати.

Супроти так догідних условии утечі Матакіта, належало не тратити нї хвилини часу і безпроволочно пустити ся в погоню.

Можна було також числити, що сила струса вичерпа-єть ся і Матакіт буде приневолений частїйше спочивати, а тоді' віддалене поміж ним а чотирма соперниками зменшить ся. Остаточно числили на спіймане його біля мети його подорожі.

Кипріян незабаром пересвідчив ся, що добре вчинив, забираючи з собою Лїя і Бардіка. Показало ся, що знане висшої математики дуже мало може йому придати ся в подорожі крізь степи, а ніяка книжкова наука не заступить досвіду такої дитини степу, якою був Бардік.

Джеме Гільтон заняв ся купном воза, буйволів і поживи для всіх; кождий з них, кромі сього, закупив річи потрібні для власного вжитку.

Кипріян вибирав на борзї коня і готовий вже був заплатити за трилїтного коня, якого вигляд подобав ся йому, коли Бардік потягнув його за рукав, питаючи пошепки:

— Хочете сього коня купити ?

— А так, є він найкращий і найдешевший, якого бачив я на торзі'.

— Не беріть його, сей кінь не видержить вісьмох днїв подорожі степом, бо вщ не "солений".

— Що? Не "солений"? Хочеш, щоб я купив вудженого коня?

— Нї, не "солений" значить, що він не перебув степової хороби.

— Ах так, якаж се хороба?

— Є се кашель разом з горячкою. Кінь, який раз перебув сю хоробу, вже її не дістане і легко його можна пізнати. Такого треба нам купити. — Кипріян послухав сеї ради і при помочі місцевого ветеринаря купив сивого коня, не дуже гарного на вигляд, однак витревалого, як його впевняли. Що був він "солений", се легко можна було пізнати по вистаючих ребрах і вилинялім хвості*. Називав ся він Темпляр.

Бардік був вдоволений з того купна. Він і Лї мали повозити буйволами, отже Кипріян не купував для них коний; дуже був з сього вдоволений, бо вже не богато* гроший полишило ся йому.

Вибір збруї був також важний. Кипріян купив стрільбу системи "Martin і Henry" і карабін "Rcminington", уживані, однак в добрім стані*.

Дуже здивував ся, коли Лї звернув його увагу, що кромі пороху і куль, добре булоб також мати припас експльодуючих куль. Двіста штук не вважав за богато на таку подорож, де нераз треба буде стрічати ся з дикими звірятами. Треба отже було купити два револьвери до тих куль, добрий ловецький ніж, який майже пять літ дожидав купця, лежачи на виставі торговця збруєю в Почфстромі.

Лї впевняв Кипріяна, що саме той ніж буде найпожи-точн'їйшим в дорозі' і чистота, з якою удержував широке а коротке вістрє доказувала, що знав обходити ся з білою збруєю так, як всі' майже Китайці'.

Забрав також Лї свій славний червоний куферок. Кромі великого числа ріжних скриночок, переховував він в ньому 60 метрів тонкого та сильного шнурка.

В протягу кількох годин всї покупки були полагоджені.

Непромокаючі плєди, вовняні верети, кухонна посуда, велика скількість поживи в добре замкнених пушках, ярма, ланцюхи і упряж на зміну та богато инших річий виповняло задню часть воза, а передня, вистелена соломою, була призначена для Кипріяма і його товаришів.

Гільтон гордий був з свойого знаня звичаїв степового житя і розказував про них подробиці', що знова гнівало Панталяччія.

— По що ви обзнакомлюєте Француза з тими подробицями? — спитав на боці Гільтона. — Чи вам так дуже залежить на тім, щоби він здобув нагороду? Я не вчив би його!

Гільтон глянув здивовано на Неаполітанця.

— А дійсно, ваша правда, менї не прийшло би було се на думку.

Кипріян знова росказував Фріделеви про се, що дізнав ся о конях та краю, однак сей не вважав на його оповідане. Був він тоді' занятий виробом вудок і доказував, що треба буде ловити рибу на їжу, коли звірина проїсть ся.

По скінченю приготовань пустили ся сейчас в дорогу. Дванайцять червонавих і чорних буйволів" тягнуло великий віз, а Бардік з високого сидженя з радістю кермував ними, помагаючи собі довгим батогом. За возом їхали в ряді' кінно чотири їздці, часом тільки віддалюючись для запо-люваня куропатви.

В тім порядку, крізь довгий ряд днів посувала ся мала каравана. По короткій нараді' рішено обібрати дорогу в напрямі Лїмпопо. "

Край Трансвалю, через який йшла дорога, обнимає ЗО мілїонів гектарів простору поміж ріками Вааль і Лїмпопо, на захід граничить з Дракенбергом, англійською кольо-нїєю Наталь, краєм Зулїв і португальськими посїлостями.

Населене становлять виключно Бури, давні мешканці' Рога Доброї. Надії, які осіли тут перед 20 роками і тепер число їх доходить до 100.000. Є се закутина найкраща в Африці', урожайна і здорова, а поклади золота, недавно відкриті, причинили ся до розбудженя жадоби Англійців забрати собі сей край, чого й доконали 1877 р. Однак безнастанні повстаня Бурів і їхня завзята боротьба о незави-симість, роблять пановапє Англії в тім краю непевним.

Під зглядом географічним край сей ділить ся на три части: Гудж-Фельд, Банкен — Фельд і Буш — Фельд. Гудж-Фельд, гористий, лежить на півдні', тут находять ся також поклади золота, клімат має сухий і холодний; Банкен-Фельд є рільничим краєм. Має гарне підсонє, численні ріки, долини затінені деревами, о вічно зеленому листю; мешкає тут найчисленнїйша кольонїя голяндських емігрантів. Буш-Фельд, рівнина, що простягаєть ся на північ аж до берегів Лїмпопо, на заході' граничить

з краєм Кафрів. Богато тут всякої звірини і сюди заходять на лови фахові мисливі та аматори.

З Почфстрому, який лежить в Банкен-Фельдї, подорожні наші удали ся в півперек рівнини, щоби дійти до берега ріки Лїмпопо.

Ся перша частина подорожі була найлекшою до пере-бутя; край досить цивілізований, а полюванє постачало доволі' поживи. Дикі качки і куропатви находжено на кож-дім кроці*. Ночі перебувано звичайно на фермах, яких властителі', відрізані від світа, раді були дуже подорожним.

Гостинні, приязні і безкорисні були всюди Бури. Після принятого тут звичаю, жертвувано їм звичайно заплату за нічліг, якої стало відмовляли ся, приймаючи тільки який небудь дарунок, як батіг, порох і т. п. За се заосмотрю-вали ще подорожних в муку, помаранчі та варення з брескв. Чесні ті люди живуть на своїх широких рівнинах з патріярхальною простотою. Численні стада прокормлюють їх без великого труду, урожайні поля, які управляють при помочи Кафрів і Готтентотів, постачають їм при невеликім заході' стирти збіжа і ярин.

Доми є з глини, вкриті соломяними дахами, обстанову творять звичайні деревляні столи і стілцї. Старші сплять на ліжках а дїти на овечих шкірах на землі*. Однак і штука найшла тут свій куток. Бури є дуже музикальні, кождий з них грає на флєтї або скрипці*. Ще з більшою охотою віддають ся танцям. Нема для них перешкоди, нї умученя, коли розходить ся о сю улюблену забаву, так, що сходять ся з округа 20 миль на забаву з танцями. Дівчата, виховані в суворих звичаях, носять голяндський стрій і є дуже гарні. Скоро виходять заміж, одержуючи в посагу кілька-найцять волів або кіз, віз і т. п. достатки. До мужа належить збудоване дому і викорчованє кілька моргів землї і в той спосіб є вже заведене нове хазяйство.

Бури живуть дуже довго і ніде в світі' не стрічаєть ся тільки столітніх старців, як тут.

Подорож йшла дуже добре, по добрих слідах, бо на фермах сповіщувано їх, що Матакіт, везений струсом, пере-їзджав перед кількома днями.

Дігнати його, уявляло ся нашим подорожним, була тільки питанєм часу і не турбуючись богато про се, кожен віддавав ся любому собі занятю.

Інжінєр збирав прібки каміня, Фрідель ростини і бавив ся в ботаніка. Панталяччі жартував і насміхав ся з Бардіка і Лїя. Гільтон підняв ся заосмотрюваня кухні* в свіжу звірину і кождого дня приносив куропатви, перепелиці', а часом навіть і антільопу.

В той спосіб доїхали до Буш-Фельд. Ферми стрічали ся щораз рідше і вигляд цілого краю ставав більше дикий. Край Буш-фельд називають також Лїон-Фельд, ізза великої скількости львів, які там лучають ся. Не бачучи їх однак через перші чотири дни подорожі, Кипріян жартував з тої назви.

— Назва ся сталась вже традиційною; льви забрали ся вже мабуть у пустиню — завважав одного дня в розмові з Гільтоном.

— Думаєте, що тут нема вже львів? — відповів той.

— Се доказує, що не вмієте їх розпізнати.

— Що за думка! Льва серед рівнини розпізнати? — засміяв ся Кипріян.

— Ну, я закладаю ся о 10 фунтів, що заки мине година, покажу вам одного, якого ви не запримітите.

— Я взагалі" не закладаю ся, однак втїшу ся, якщо справді' побачу льва.

їхали дальше, призабувши про сю розмову, коли по двайцяти хвилях Гільтон кликнув нараз:

— Мої панове, зверніть увагу на се велике муравлище, що знїмаєть ся там на право!

— Також знали ви, що показати! — сказав Фрідель

— таж вже від трьох днів стрічаємо їх на кождім кроцї.

Дійсно Буш-Фельд є засіяний муравлищами, будованими з жовтої глини, заселеними мілїонами великих мурашок. Є се майже одинокі точки, на яких спиняєть ся око на тій пустій площині*.

Гільтон сміяв ся тихо.

— Пане Мере, підженіть коня і пригляньте ся близше сьому муравлищу, а побачите щось цікавого, ручу за се! Тільки не приближайте ся надто, бо може бути лихо!

Кипріян підогнав коня і поїхав до муравлища, яке вказував Гільтон.

— Там гпїздить ся родина львів — сказав сей останній, по від'їзді' Кипріяна. — Міг би я не знати о що зало-жити ся, що сей горбок не є муравлищем.

— Рег Нассо! — А то зажартували ви з нього — сміяв ся Панталяччі. — Француз наїсть ся доброго страху.

Та Італієць помиляв ся, Кипріян не був трусом.

Двіста кроків перед горбком розпізнав вже, яке се страшне муравлище. Находив ся там величезний лев, львиця і троє малих львяток, які лежали на землі* і спали спокійно на сонці, як котенята.

Удари копит Темпляра збудили льва. Підняв голову і позїхнув, показуючи при тім два ряди страшних зубів і пащу, в якій моглаб сховати ся десятилітня дитина. На щастє, звірина мабуть не була голодна, бо, не ворухнувшись, гляділа байдужно на їздця, який наблизив ся до неї на двіста кроків.

Кипріян поклав руку на язичку стрільби і ждав три хвилини, що його ексцелєнція лев рішить. Пересвідчивши ся, що він не має лихих намірів, інжінєр постановив не нару-шувати супокою сеї шановної родини і, звернувши коня, вернув скоро до товаришів.

Вони поневолі мусїли подивляти відвагу і холоднокровність Француза, отже й приняли його голосним окликом признаня.

— Був би я програв заклад, пане Гільтон — сказав Кипріян.

Того вечера доїхали до берегів Лїмпопо і розложили ся там табором.

Помимо пересторoги Гільтона, Фрідель впер ся наловити миску риб на вечерю.

— Не робіть сього, впевняю вас, що в Буш-Фельд не здорово є перебувати над берегом ріки, анї...

— Е що там, я вже нераз бачив таких смільчаків — перебив йому Німець з впертістю, питомою його расі*.

— Ого, а щож в тім може бути лихого — сказав Панталяччі — чи полюючи на дикі качки, не стояв я годинами в водї?

— Се не те саме — відповів Гільтон.

— Ах, се всьо одно — впевняв Італієць — а ти, дорогий Гільтон, краще заняв би ся принесенєм пушки з сиром до мого макарану, як відмовою товариша від ловлі* риб; буде се красна вечеря для нас.

Не думаючи богато, пішов Фрідель на ловлю і вернув доперва вечером до табору.

Впертий рибалка їв вечерю з добрим апетитом, однак в ночі напала його сильна дрож. Над ранком, коли товариство збирало ся до дальшої дороги, мав таку сильну горячку, що не міг стати на коня. Казав положити себе на солому, якою було вистелене нутро воза і просив, щоби не переривати подорожі.

Сповнено його бажане. В полуднє попав в горячку й говорив без звязи, а о 3-ій з півдня закінчив житє.

Помер на пропасницю.

З огляду на сю ненадійну смерть, Кипріян не міг відогнати ся від думки, що се Панталяччі причинив ся до неї своїми радами.

— А бачите, що моя була правда, коли говорив я, що нездорово є ловити риби вечером — сказав з фільозо-фічним спокоєм Гільтон.

Зроблено короткий перестанок, щоби похоронити товариша. Був се вправдї соперник, ворог майже, однак Кипріян дуже був зворушений тими похоронами в пустині'. Думалось йому, що колиб йому лучила ся така пригода, то похоронять його серед тих пісків і ані сльози рідні, анї жаль приятеля не товаришити-ме йому на тій останній дорозі. Слідуючого дня і кінь Фріделя, який йшов привя-заний до воза, дістав також пропасниці і згинув. Не довго отже бідна звірина пережила свого пана.

XIV.

fia північ від /Її/ипопо.

Три дни даремно глядали наші подорожні броду, щоби переправити ся через ріку. Кафри, які волочили ся в тих сторонах, підняли ся їх перепровадити. Кафри в тих сторонах, яких пануюче тут племя Бечуанів приневолює до рабської праці без нїякої заплати, є страшними бідолахами; до сього обходять ся з ними суворо і заказують під карою смерти їсти мясо. Якщо Макаля кка (так їх називають) стріне звірину, так вільно йому вбити її, під услівєм, що принесе її свойому панови, який за се жертвує йому внутренности, як європейський стрілець своїй собаці'.

Макалякка отже не має нїякої власносте, анї хати, анї навіть фляшки зробленої з дині*. Ходить по світї без одежі, обперезаний тільки буйволовими кишками, в яких носить запас води і які виглядають як ковбаси.

Завдяки купецькому хистови, Бардік скоро дізнав ся, що Макалякки, помимо свого убожества,* мають кілька стру-синих пер; предложив їм отже відкупити їх у них. Згодили ся сейчас, обіцюючи принести вечером.

— А є в тебе гроші? — спитав Кипріян Бардіка. Бардік засміяв ся і показав кільканайцять мідяних гузи-

ків, яких назбирав, працюючи в копальні*.

— Таж се не гроші, як же ти можеш так ошукувати тих бідолах? — гнівав ся на него інжінєр.

Бардік не міг зрозуміти, чому його намір мав бути нечесний.

Якщо Макалякки візьмуть його гузики за свої пера, так щож в сїм лихого? Преціньь пера нічого їх не коштують, бо їх знайшли, навіть не вільно їм їх мати. А гузик є пожиточнїйший від пера. Чому така заміна зборонена?

Така льогіка була доволі' дивна. Однак Кипріян, пересвідчивши ся, що півдикий слуга не розуміє неморальности свойого пляну, дав йому спокій.

Вечером, при блеску вогню, інтерес полагоджено. Макалякки, лякаючись, щоби їх не ошукано, принесли коші з кукурудзою і підпалили їх, так, що вогонь освічував цілий табор. Відтак вийняли сховані струсиш пера і почали оглядати гузики Бардіка.

Торг був довгий і голосний. Дикуни підняли вереск, а лиця їх загорілись із зворушеня. Нараз гамір задих. Високий Негр, одягнений в червоний плащ з бавовняної матерії {звичайна відзнака начальників племени), вийшов з корчів прямо на торгуючих ся.

Сильними ударами бука почав обкладати спійманих на горячім вчинку Макалякків.

— Льопепе!... Льопепе!... — кричали нещасні чорні, втікаючи, як стадо щурів, на всї сторони.

Відділ чорних вояків, вийшовши з засідки, заступив їм дорогу.

Льопепе приказав сейчас віддати собі гузики і оглянувши їх при світлі", сховав до шкіряної торби. Вілтак звернув ся до Бардіка, відобрав в него пера і сховав також.

Білі видцї заховували ся спокійно, не знаючи, що зробити, коли Льопепе перервав немилу ситуацію, наближаючись до них і проголошуючи довгу промову, з якої не розуміли нї слова.

Тільки Гільтон, який розумів кілька слів з мови Бечу-анів, зрозумів її зміст. Начальник жаліїв ся, що позволили Бардікови торгувати з його підданими. Товари забрані вважав він контрабандою і питав, що має з ними зробити.

Панталяччі хотів їх полишити йому, однак Гільтон і Кипріян лякали ся, що коли відразу покажуть ся так уступ: чивим, начальник підозрівати ме їх о трівогу і стане ся вимагаючим. Сказали отже, що гузики може задержати, а пера віддати.

• Льопепе вагав ся, однак блискучі в темноті' дула стрільби і револьверів заімпонували йому і радили уступити. Отже звернув пера.

Від сеї хвилі' інтелїгентний сей дикий ватажок зробив ся дуже приязним, сів біля вогню, виняв табакерку і почастував табакою Европейців, а також Лїя і Бардіка. Склянка горівки, якою почастував його Неаполітанець, викликала

•в нього добрий гумор і, коли по годині' мовчанки прашав ся, запросив усїх в гостину до свойого "краалю".

По його відході' усі" пішли спочивати, тільки Кипріян, завинувши ся в — коц, вдивляв ся в зоряне небо. Інжінєр думав про свою рідню, що не передчувала, які пригоди загнали його в африканські пустині*. Думав також про Ал'їсу, яка може також в тій хвилині' споглядає на зорі. Думав так солодко, а цілковита тишина на рівнині" додавала поезії його мріям.

Нараз долинув до нього дивний шелест і несупокій в огорожі буйволів.

Не надумуючись довго, взяв лежачий біля його батіг і пішов до буйволів.

Не помиляв ся; якесь чуже звіря збудило їх зі сну. На пів розмріяний ще, ударив батогом по голові звірюку. У відповідь відозвав ся страшний рик. Був се лев, а Кипріян ударив його, неначе звичайного крілика.

Ледвищо вспів інжінєр вийняти револьвер, який носив за поясом і відскочити на бік, коли звір кинув ся на нього. Сильні кігтї рванули його за рамя і звалив ся він разом з львом на пісок. Роздав ся вистріл; король пустині', в передсмертних судорогах кидав ся ще по земли, аж в кінци простягнув ся, не ворухаючись. Кипріян, не тратячи відваги, другою, свобідною рукою, приложив револьвер до самого уха льва і вистрілом убив його на місци. Збуджені вистрілами, надбігли товариші Кипріяна і увільнили його з лежачого на нїм льва. Рани його були не грізні. Лї обвязав їх йому полотном, намоченим в горівцї. Перенесено його на віз і Бардік станув на сторожі до кінця ночі. Ледви що засвитало, коли відозвав ся голос Гільтона, взиваючий ратунку. Якесь нове нещастє! Гільтон лежав майже убраний на возї і, уриваним з трівоги голосом, говорив, не ворухаючись навіть.

— Гадюка обвинула ся о моє праве коліно під штанами ; пробіг, не говоріть голосно, бо вкусить мене. Поста-райте ся щось зробити, щоби мене врятувати.

Очі його розширили ся з трівоги, а лице вкрило ся смертною блідістю.

Довкола правого коліна дїйсно можна було завважати як одїж надула ся. Положене було грізне. Гільтон казав, що за першим рухом гадюка може його вкусити.

В тому замішаню і загальній трівозї Бардік підняв ся врятувати Гільтона від гадюки. Сейчас взяв ловецький ніж свого пана, підійшов тихо до Гільтона і кілька хвилин оглядав положене гадюки. Розумієть ся шукав її голови. Нараз випрямив ся і сильним ударом вбив сталь в коліно Гільтона.

— Можете стрясти гадюку, вже не живе — сказав Бардік, показуючи в усміху білі зуби.

Гільтон послухав байдужно і потряс ногою; гадюка упала на землю.

Була се чорна змия, ледви що на сантіметер широка,, однак її найменше укушене було смертне.

Молодий Кафр незвичайно зручно відтяв її голову.

Одіж Гільтона була ледви що пробита, тїла ніж не торкнув ся.

Кипріян був дуже обурений на Гільтона, який не вважав за відповідне подякувати свому спасителеви. Здавало ся йому мабуть звичайною річию, що Кафр врятував його від неминучої смерти.

— Ваш ніж має дїйсно знамените вістрє — завважав тільки Гільтон, підчас коли Бардік був занятий чище-нєм ножа.

Снїданє затерло дещо вражіня тієї, повної пригод, ночі. Складало ся воно вправдї тільки з одного струенного яйця, смаженого на маслї, однак вистарчило цілком для пятьох людий.

Легка горячка дошкулювала вправдї Кипріянови в наслідок ран, які завдали йому кігтї льва, однак напер ся піти в гостину разом з товаришами до Льопепа. Табор полишено на опіку Лїя і Барджа, яким поручено також зняти шкіру з льва. Незабаром подорожні виїхали кінно в гостину до Льопепа.

Бечуанець дожидав гостий, окружений своєю гвардією, при входї до-"краалю", .За ним стояли в двох рядах жінки і діти, дивлячись цікаво на прихожих.

Загальний вигляд "краалю" був досить нужденний, помимо доброї будови півокруглих хат. Хата Льопепа була значно більша від инших, в середині' виложена була соло-мяними матами. Тут Льопепе завів своїх гостий, показав їм три деревляні стілці і усїв сам, підчас коли його войовники уставили ся в півколесо за ним.

По привитаню господар почастував гостий склянкою напою, діткнувши ся її попередно устами, щоби пересвідчити гостий, що напиток не є затроєний. По так приязних запросинах треба було пити се пиво, бечуанського виробу, хоч було відражаюче.

Панталяччі кривив ся за кождим разом, як перехиляв чарку, впевняючи, що склянка "Lacrimae Christi"1) краще смакувала би йому. Відтак прийшла черга на діла. Льопепе дуже бажав набути стрільбу; жертвував за неї доброго коня і 150 фунтів слоневої кости. Помимо щирої охоти, не можна було сповнити його бажаня, бо кольо-нїяльні закони, строго зборонюють продавати пальну збрую Кафрам. Виїмково позволеня може уділити губернатор. На потїху жертвовано господареви флянелеву сорочку, сталевий ланцюшок і фляшку рому. Були се богаті дарунки для чорного і він голосно виявляв своє вдоволене з одержаних дарів.

Радо також служив їм своїми поясненями, яких, за посередництвом Гільтона, від нього жадано.

Дізнали ся отже, що молодий Кафр, подібний з опису до Матакіта, переходив "крааль" перед пяти днями. Шукав він броду через Лїмпопо і удав ся на північ в гори. Льо-

') рід вина. — Пр. переклад.

nene вневняв дальше, що його добрий приятель, володар* сього краю, великий, непобідимий войовник Тоная, не зробить їм нїчого лихого.

Вістка ся утїшила наших подорожних. Мабуть були на добрих слідах. Матакіт вже повільнїйше втікає, не може отже далеко від них находитись.

Вернувши до табору, застали Бардіка і Лїя дуже стрі-вожених.

Росказували вони, що відділ войовників окружив їх і грізно питав про причину перебуваня в краю Бечуанів, домагаючи ся відповіди, чи не є шпіонами, які хочуть дізнати ся про число войовників великого короля Тонаї; колиб так дїйсно було, сказали, що як тільки переступлять границі його держави, так не будуть робити з ними довгих заходів.

Звичайно так відважний Бардік був тими грізьбами: дуже стрівожений і впевняв, що великий Тоная любить дуже вкорочувати людий о довготу голови.

Що робити? Чи не звертати уваги на ті погрози?' Важке питане. Войовники, хоч їх було трийцять, не вчинили їм нїчого лихого, анї не вкрали нїчого. Була се важна обставина. А може удати ся прямо до Тонаї, виявити йому мету подорожі і приєднати собі його дарунками? По короткій нарадї рішили ся на сей останній проект і пустились в дорогу.

Бажане осягнути мету було сильнїйше, чим всяка трівога.

XV. Заговір.

По тижневій подорожі прибули наші подорожні до-краю, який нїчим не був подібний до перебутого попе-редно. Наближали ся до хребта гір, після всякої правдоподібности, мети утечі Матакіта. Околиця, в наслідок обильности рік, мала богату рістню й фавну. Перша долина, яка роскрила ся перед подорожними, була так роскішною, що Сам вид її скріпив їх виснажені сили. Поміж двома зеленими лугами плив потік так хрустально прозорий, що дно його всюди було видко. Численні овочеві дерева росли на горбках, на залитій сонцем рівнині' роїли ся цілі стада

чорних антільоп і буйволів, в невеликій далині' білий К її і її о-сеі'08 волік ся отяжілою ходою до потока, щоби в нїм занурити своє тїло. Укриті в хащах, позіхали дикі звірята, а лісовий осел піднімав свій поганий голос. А по деревах тисячі малп вганяло завзято. Кипріян і його товариші станули на горбку, подивляючи сю картину. Були в кінци в оттій частині* Африки, де володарями є кровожадні звірята, не знаючі небезпеки пального оружя.

Рівнож дивувало їх нагромаджене численних родів звірят, як на картині' маляря, який би хотів зібрати їх раси на полотні". Мешканців мала ся околиця дуже мало, так, що можна було її порівняти до пустині*.

— Ще слонів нема, щоби картина була повна — сказав одушевлений Кипріян.

Почувши ті слова, Лї вказав йому, простягаючи руку в сторону луга, що доторкав ся лїса, сіру масу, яку можна було взяти за скелі* — було се стадо слонів. Здавало ся, що є їх там тисячі.

— Ти знаєш ся зі слонами? — спитав Кипріян Китайця, коли розставляв шатра на нічліг.

Лї засвітив скісними очима.

— Я був два роки помічником стрілця на острові Цейльон — відповів скромно Лї.

— Ах, колиб так можна хоч з двох сполювати —-замітив Гільтон — якаж була би се приємність!

— А так, є се звірина гідна пороху — додав Панта-ляччі — два кливаки слона е доброю добичию, а наш віз помістив би їх з двайцять! Знаєте, товариші, се повернуло би нам кошта подорожі!

— Чудесна думка! — сказав Гільтон. — Чому не спробувати сього перед від'їздом в дальшу дорогу?

Рішено отже заполювати на слони в ранці; відтак, повечерявши гарно, всі* поклали ся спати, з виїмком Гільтона, який полишив ся на сторожі для береженя вогню. Дві години сидів так біля вогню і сон клеїв йому вії, коли нараз почув легке торкненє в лікоть.

Проснув ся незабаром і побачив перед собою Панта-ляччія.

— Не можу спати, прийшов я, щоби тут з вами посидіти — сказав і усів біля вогню.

— Ах, се добре, поміняємось: ви будете берегти вогню, а я піду переспати ся на возї.

— Нї, пождіть, маю вам щось сказати. Панталяччі оглянув ся довкола, чи хто не підслухує

і пошепки почав говорити!

— Полювали ви вже коли на слони?

— Так — відповів Гільтон — двічи.

— Отже знаєте, яку небеспеку представляє таке полю-ванє. Слон є так обережний, так мудрий, що чоловік рідко виходить побідником в боротьбі з ним.

— Правда, якщо полюють незручні стрілці' — притакнув Гільтон — однак добрий стрілець, узброєний в вибухаючі набої, не має знов чого так лякати ся.

— Знаю про се — відповів Італієць — якщоб однак лучила ся завтра Французови яка пригода, булоб се великою шкодою для науки!

— Справд'їшним нещастєм — притакнув Гільтон, сміючи ся злобно.

— Для нас нещастє се не булоб так велике — почав знов Панталяччі, заохочений сміхом товариша. — Колиб ми оба найшли Матакіта з діямантом, можнаб тоді порозумітись...

На хвилину замовкли оба, верстаючи в думках злочинні наміри.

— Так, двом лехше порозуміти ся, чим трьом — повторив Неаполітанець і нараз. замовк, оглядаючись трівожно довкола.

— Не бачите ви там якої тїни? — спитав.

Гільтон, помимо знаменитого зору, нїщо не завважав в околиці* табору.

— Се нїщо, може се тїнь падає від біля, яке Китаєць порозвішував на росі*.

По хвили мовчанки, Панталяччі почав знов своє, говорячи пошепки:

— Колиб так міг я повинимати йому набої із стрільби, щоб не завважав; підчас полюваня, стоючи за ним, вистрілив би я до слона, який кинув би ся на него і цїль булаб осягнена!

— Є се однак дуже рисковна річ! — відповів Гільтон.

— Ба, я се вже уладжу, зроблю так, неначе би воно стало ся само з себе.

В годину опісля, як Італієць вернув до табору, застав Кипріяна, Бардіка і Лїя сплячих глубоким сном. Так йому принайменше здавало ся. Колиб однак був проворнїйший, завважав би, що голосний хропіт Китайця виглядав дуже підозріло.

В ранці* всі* пробудили ся. Панталяччі скористав з нагоди, коли Кипріян пішов до потока мити ся, щоби витягнути йому із стрільби набої.

Бардік приладжував тоді' каву, а Китаєць збирав білєг розвішене підчас ночі на своїм славнім шнурі, розтягненім поміж двома баобами.1)

Випивши каву, посідали на коні, полишаючи табор і буйволи на опіку Бардіка.

М рід дерева — примітка пер.

Лїї просив о дозвіл товаришити евому панови і узброїв ся тільки в ловецький ніж.

По півгодинній їзді* дістали ся до місця, де вчера завважали слонів.

Воздух був лагідний і прозорий. На широкому лузї, якого трава ще ясі.їла каплями роси, снідало саме біля 300 слонів. Дітвора підскакувала побіч своїх материй і ссала свою ранню пайку. Старші занурювали свої голови в пишній траві, ворухаючи довгими ухами.

Тишина і спокій сеї картини мали в собі щось велич-нього і Кипріян зворушений, пропонував своїм товаришам занеханє наміреного полюваня.

— Пощо вбивати ті нешкідливі звірята — говорив — чи не краще полишити їх в супокою в тому затінку?

ПанталяччГому ся думка з ріжних причин не подобала ся.

— По що вбивати? — жартував.з Кипріяна — щоби здобути кілька сотнарів слоневої кости; а може, пане Мере, лякаєтесь тих великих звірят?

Кипріян здвигнув раменами, не .відповідаючи на безсоромну зачіпку, а видячи, що його товариші йдуть дальше в лїс, прилучив ся до них.

Находились тоді' вже тільки о 200 метрів від слонів. Завдяки обставині', що наближали ся проти вітру і в тїни великих дерев, слони, які мають знаменитий слух, не запримітили ще кінних стрілців.

— Тепер мусимо розділити ся — сказав Панталяччі — кождий нехай мірить до иншої штуки і вистрілить на команду, бо слони мабуть розбіжать ся по першім вистрілї.

Плян сей виконано. Панталяччі пішов на право, Гільтон на ліво, Кипріян знайшов ся в середині' і кождий з них підкрадав ся обережно що раз близше.'

На велике здивуванє, почув нараз Кипріян, що хтось взяв його за рамя і відозвав ся шепіт, по якім пізнав Лїя:

— Се я, пане, не говоріть нічого, сейчас дізнаєтесь чому. Ваша стрільба без набоїв, о&нак не лякайтесь, всьо буде гарно.

В тій хвилї відозвав ся гострий свист, умовлений знак до нападу, а рівночасно упав вистріл, Один одинокий ізза плечий Кипріяна. Він обернув ся і спостеріг Панталяччія, який старав ся сховатись за корчами. В тій хвили однак щось важнїйшого заняло його увагу.

Слон, ранений вистрілом, кинув ся з скаженістю на него. Прочі, як се предвидїв Панталяччі, розбігли ся з тупотом, від якого задріжала земля на 2000 метрів довкола.

— Позір! — крикнув Лї, все ще чіпаючись Кипріяна. — Як слон кине ся на вас, зверніть Темпляра в бік, втікайте в сю гущавину, нехай слон гонить за вами, я відповідаю за всьо.

Кипріян послухав не противлячись.

З піднятою трубою, закровавленими очима, наїженими кливаками, з незвичайною скорістю кинув ся на нього гру-бошкірий великан.

Темпляр показав що вміє, слухняний поводам, гнав ся як стріла на право, а слон за ним.

Китаєць, з ножем в руках, всунув ся поміж хащі, які вказав передше свому панови.

— Там, тадо, під сей корч, нехай за вами гонить — кликав ще раз.

Кипріян, не здаючи собі справи з намірів Китайця, наслухував однак, окружаючи корч. Слон, лютий ізза двократного даремного нападу, на велике здивуванє Кипріяна, вклякнув на праве коліно.

З незрівнаною зручністю Лї, лежучи в високій траві, в рішучій хвилі всунув ся поміж ноги звірини і, одним ударом ножа, пробив стегно під його пятою в місци, яке у чоловіка називаєть ся Ахіллевим стегном.

Так роблять Індийцї, полюючи на слони і Лї, мабуть підчас свого побуту на острові Цейльон, нераз мусів

Ледвищо Гільтон наблизив ся до слона і схилив ся, щоби його жартом взяти за велике ухо, ігк великан підняв трубу і моментально обняв надто цікавого стрілця (стор. 100).

вправляти ся, щоби так холоднокровно і з незрівнаною певністю виконати сей удар.

Повалений, безсилий, лежав слон на траві, порушаючи тільки великанською головою; кров," спливаюча з рани, позбавлювала його сил з кождою хвилиною.

— Урра! Славно! —.кликнули рівночасно Панталяччі і Гільтон, які наблизили ся до місця боротьби.

— Треба вистрілом в око покінчати з ним — сказав Гільтон, відчуваючи непереможне бажане взяти участь в тій драмі.

Роздав ся вистріл і куля прошила лоб звірини. Ворухнув ся ще і ляг на мураві, подібний до сірої скелі.

— Вже скінчив — кликнуб Гільтон, підїзджаючи з конем до слона, щоби зблизька приглянутись йому.

— Заждіть, не наближайтесь — говорив Китаєць поглядом до свого пана.

Страшні, неминучі наслідки тієї боротьби не дали довго на себе ждати.

Ледвищо. Гільтон наблизив ся до слона і схилив ся, щоби його жартом взяти за велике ухо, як великан підняв трубу і моментально обняв нею надто цікавого стрілця, гнетучи йому стовп хребетний і мозок з такою скорістю, що перелякані товариші не мали часу прискочити на поміч.

Гільтон тільки раз скрикнув. В протягу трьох секунд полишила ся з него тільки крівава маса, на яку звалив ся сірий великан, щоби більше не встати.

— Знав я, що росходить ся о його житє — сказав Китаєць — і ніякий слон не понехає при нагоді, в останніх судорогах, пімститись на своїм ворогови.

Слова отті були одинокою похоронною промовою над трупом Гільтона.

Кипріян, під вражінєм свіжої зради, бачив в сій пригоді' сатісфакцію, зіслану йому слушно небом, і лиходій, який бажав йому смерти, сам найшов її так скоро.

Що думав про сю пригоду Панталяччі, про се, природно, не звірив ся перед ніким.

Міжтим Китаєць викопав ножем яму і при помочи Кипріяна, поховав трупа товариша подорожі.

Праця ся забрала богато часу; сонце наближало ся вже до півдня, коли ловцї вернули ся до табору.

Та як здивували ся, коли не застали Бардіка біля воза. Бардік зник!...

XVI. Зрада.

Що могло стати ся з Бардіком? Снїданє, на половину приладжене, стояло біля погаслого огнища, а річи лежали в порядку, непорушені.

Се опрокидувало здогад нападу звірів чи людий.

Може заблукав ся, гонячи за звіриною? Рішено ждати 24 години на можливий поворот.

День минув тихо і сумно, вечір також. Кипріян, якому Лї росказав історію винятя набоїв через Італійця, з жалем думав про небезпечного ворога, якого буде мусїв берегти ся днями й ночами.

Панталяччі розважав втрату двох товаришів, хоч сопер-ників. Полишив ся йому тепер тільки один, однак тим більше ненависний, бо мав симпатію Алїси.

Мовчки сиділи проти себе біля огнища, покурюючи люльки і також мовчки, не бажаючи собі доброї ночі, поклали ся спати.

Лї беріг огонь.

Слідуючого дня Бардік також не вернув ся. Кипріян радо був би ще один день ждав на свого слугу, однак Панталяччі спротивив ся сьому.

— Бардік утїк мабуть до своєї вітчини; дамо собі раду без нього, а ждучи тут довше, не сповнимо свойого завданя.

Рад не рад Кипріян мусїв згодити ся і Лї забрав ся до відшуканя буйволів.

Так новий завід. Буйволи зникли! Ще вечером видко було, як пасли ся недалеко, а тепер нї одного не можна було віднайти!

Тепер допервa пізнали велику втрату інтелігентного слуги! Колиб був присутним, знаючи звичаї буйволів, був би привязав їх до паликів.

Першого дня перестанку обережність ся не була конечною, тому, що змучені звірята, не думали відходити від воза. Допервa слідуючого ранку, глядаючи смачнїйшог трави, віддалили ся мабуть в глубину лугів.

Було се справдішнє нещастє для виправи. Втрата буйволів вела за собою втрату воза, який був рівночасно хатою і кріпостю на случай потреби.

Положене ставало критичне; по нараді* рішено полишити віз і забрати на конї стілько поживи, скільки тілько дасть ся. Може удасть ся купити буйволи в якого князика Кафрів, жертвуючи йому за них стрільбу і набої.

Лїї мав сісти на коня Гільтона.

Забрали ся до роботи. Віз сховали під купою галузя, а кождий набрав в кишенї і мішки стільки поживи і набоїв, скільки міг помістити.

Лїї, дуже зажурений, що свій червоний куферок мусить полишити, бо був за важкий, забрав тільки шнур, яким підперезав ся, наче поясом.

Скінчивши приготованя, трьох їздців споглянуло ще на долину, яка принесла їм стільки втрат й пустило ся в дальшу дорогу. Дорога ся, як і попередня, була вузенькою стежиною, протоптаною звірятами, глядаючими жерел до питя.

Два дни подорожі проминули і наші подорожні привикли обходити ся без воза. Під вечір другого дня, коли Лїї приладжував вечерю під деревами, де задумували переночувати, якась віддалена точка звернула його увагу і вказав він на неї Кипріянови.

— Се є подорожний — кликнув Панталяччі, приглянувшись точцї.

— Се Матакіт в цілій своїй особі — додав Кипріян, взявши далевид — пізнаю візок, який тягне струс! Се він дійсно!

Панталяччі, приглянувши ся крізь далевид, потвердив спостережене інжінера.

— Яка віддаль ділить нас від него? —спитав Кипріян Панталяччія.

— Сім до вісім миль, а може і десять — відповів Італієць.

— В кождім случаю сьогодня не варта за ним гонити ? . — Дійсно, що так — відповів Панталяччі — бо за

пів години потемніє і можемо заблукати ся по незнаній дорозі*.

— Лишімо ся отже тут до завтра, а виїхавши рано, можемо мати надію, що вже завтра спіймаємо його.

— Така і моя думка.

Вечера минула при веселому настрою і подорожні вчасно пішли спати, щоби завтра подвійною скорістю їзди осягнути мету виправи.

Кипріян і Китаєць, завинувши ся в ковдри, скоро заснули. На се тільки ждав Панталяччі, щоби виконати задуманий плян.

Чорні його думки не давали йому спокою, все думав тільки, як би позбути ся товаришів і самому здобути діямант. Коли побачив, що Матакіт недалеко, рішив ся виконати задуманий намір.

Тихо відвязав свого коня, як також Темпляра і коня Китайця, відтак забрав збрую, трохи поживи і, ведучи коні* за поводи, покинув без милосердя своїх товаришів серед пустині*.

Висока трава таїла його кроки; змучені цїлодневною їздою конї, не опирали ся, нїщо також не переривало сну сплячим.

О третій в ранцї Лї збудив ся і, споглядаючи на погасаючі зорі, подумав собі, що вже час приладити каву. Не тратячи отже часу, почав одягати ся.

— А де сей Італієць подів ся? — спитав сам себе. — І коний якось не видко! Чи може сей чесний товариш... — Говорячи се, побіг до паликів, де конї на ніч були привя-зані. Цілком природно не застав їх, завважав також зник-ненє річий Неаполітанця.

Утеча отже була наглядна.

Чоловік, належачий до білої раси, не занехав би в такім случаю чим скорше збудити Кипріяна і звістити його про пригоду.

Кигаєць належав однак до жовтої раси, яка думає, що з вісткою про нещастє, ніколи не треба спішити ся, занимав ся отже дальше приладжуванєм кави.

— Як се чемно із сторони сього поганця, що не забрав нам поживи — кінчив свій монольог.

Коли кава заварила ся, налив її дві чашечки, якщо можна так назвати половинки шкаралущі струенного яйця і підійшов до Кипріяна, який спав ще твердо.

— Пане, кава готова — сказав чемно, торкаючи його. Кипріян роскрив очі, простягнув ся, привитав Китайця

усміхом і не піднімаючи ся, спер ся на лїктї і випив каву.

— Де Панталяччі? — спитав, завважавши порожне місце.

— Втік — відповів байдужним голосом Китаєць, неначе би се було звичайною річию.

— Як се? покинув нас?

— Так, утік і до сього забрав нам конї.

Кипріян зірвав ся з землі', відкинув ковдру, в яку ще був завинений і оглянувши ся довкола, зрозумів усьо.

Однак його гордість не позволила йому висказати голосно свого обуреня і трівоги.

— Се знаменито, нехай тільки поганець не думає, що вже виграв справу. — На хвилину Кипріян задумав ся, відтак сказав: — не тратьмо часу; сїдла і упряж полишимо тут, візьмемо тільки збрую і поживу. Йдучи пішки, будемо могли йти коротшою дорогою і може в той спосіб Панталяччі не богато нас випередить.

Лїєви не треба було двічи повторювати приказу. За кілька хвилин всьо було приготоване і незабаром оба пустились в дорогу.

Інжінєр мав рацію, говорячи, що пішки часом можна скорше зайти.

Йшли прямо біля себе, не минаючи стрімких ярів, неприступних для їздців. В полудне перейшли гірський хребет до долини, де представив ся їм незвичайно гарний вид. Пасло ся там біля 20 жіраф, з довгими сторчачими шиями, як щогли, до 4 метрів в гору, представляючи незвичайно гарну картину.

— Треба зловити дві, щоби нам заступили конї — сказав Лї.

— Що, їхати на жірафі? Чи хто чував про щось подібного? — кликнув Кипріян.

— Не знаю, чи хто вже бачив, однак ви побачите, якщо позволите менї тим заняти ся. — Кипріян ніколи не вважав річи неможливою тому, що йому була незвісною, прирік отже Лїєви свою поміч.

— Знаходимо ся під вітром *від них, що є для нас дуже корисною обставиною, бо жірафи мають дуже ніжний нюх і булиб нас запримітили. Ви йдіть в противний бік і перелякайте їх вистрілом, щоби утїкли в мою сторону. Проче лишіть менї.

Кипріян пішов в вказанім напрямі. Лї вийняв свій шнур і перетяв його на дві части по 30 ліетрів. На однім кінци привязав досить важкий камінь, а другий конець привязав до галузи, відтак обвинув вільними кінцями ліву руку і станув за деревом, дожидаючи: жіраф.

По 5 хвилинах роздав ся вистріл. Сейчас за ним роз-ляг ся тупіт, неМов би наближав ся відділ кавалерії і, як се Лї предвидїв, жірафи надбігли до вузького провалу в горах, не чуючи під вітром ворога.

Перепустивши біля себе кілька перших звірят, кинув своє ляссо на одно з найбільших. Шнур свиснув в воздусї і обкрутив ся кілька разів довкола шиї звіряти, яке на пів задушене стануло, не ворухаючись з трівоги.

Лї, не зволікаючи довго, повторив сю операцію вдруге,, також з добрим вислїдом.

— Прошу, гляньте — кликнув до надходячого Кипріяна, який, сказавши мимоходом, не дуже вірив в пово-джене Китайця. Вид, який ждав його, не позволяв вже сумніватись, що Лїеви удало ся. Двоє гарних, сильних і великих звірят, з тонкими ногами і блискучою шерстю, стояло-перед ним.

О скільки однак одушевляв ся виглядом жіраф, думка ужитя їх до їзди верхом видавалась йому неможливою.

— Скажи мені' приятелю — сказав до Лїя — як вдержатись на їх хребті* і до сього ще без поводів?

— Лишіть се вже мені* — сказав Лї — до завтра буде і сідло і поводи.

Проворний і на все маючий спосіб Лї, приладив Кип-ріянови обід а відтак заняв ся тресурою, лагідних' зрештою, звірят.

При помочи звиненого плаща сїв на хребет одної" з жіраф і пігнав на місце, де полишили попередно сїдла і упряж.

Своїм неоцїненим шнуром понадточував поводи, сїдла приспособив до хребтів жіраф і, при помочи батога і ріж-них способів, вчинив їх настільки слухняними, що дали ся ужити до їзди верхом.

Юг

Африканські перегони.

Дійсно був се цікавий вид, коли слідуючого дня Кипріян та Лї посідали на жірафи; дуже сумніваємось, чи інжінєр схотів би переїхати ся в сей спосіб перед очима міс Веткінс по головній вулиці' в Вендергарт копальні'.

Тут однак, не маючи вибору, радий був із підприєм-чивости Китайця, який постарав ся о коня в пустині', щось, на подобу верблюда.

їзда жірафою дійсно нагадувала верблюда, а колихане, спричинене їздою, навело на подорожних в перших годинах їзди верхом нудоту, подібну до обявів морської хороби.

Поминувши сю малу недогоду, їхалось знаменито.

Жірафи бігли скоро, а по приборканю їх початкового опору, оказували понятливість і подорож йшла знаменито..

Подорожні старали ся поспіхом відзискати втрачений час. По трьох днях подорожі жірафи занесли їздців на рівнину, крізь яку перепливала доволі' велика ріка, мабуть доплив Замбезі. Кипріян рішив держати ся її берегів, щоби,, після неясних вказівок Льопепа, дістати ся до краю Тонаї.

•Вже незабаром управлені поля Манїоки і Таро, добре удержані дороги, хати, подібні будовою до улиїв і громади птахів вказували, що доїхали до краю заселеного,, хоч рідко.

Численні стада хижих звірів та хмари малих й великих птахів вказували, що недалеко находить ся пустиня.

Одушевлений ріжноманїтністю краєвиду, Кипріян забув майже про цїль подорожі, коли в'їзджаючи на невеликий горбок, станув нараз як вкопаний.

Нї менше, нї більше, тільки Панталяччі гнав гальопом,. здоганяючи Матакіта. Простір, який розділяв їх, виносив-не більше милї. _

Матакіт мабуть вже спостеріг Італійця і бачучи, що той без надуми почастує його кулею, підогнав, скільки було сил, струса. Свого давного пана, з причини надто великого віддаленя, мабуть не завважав.

Лї і Кипріян, бачучи сю погоню, з голосним окликом "урра", кинули ся за ними.

Нараз двоколїсниця Кафра ударила о камінь і дишель тріс при самій основі. Не надумуючись, випряг Матакіт струса і скочивши зручно на його хребет, пігнав дальше.

Тепер почались шалені перегони, які мабуть не відбували ся ще від часу римських ігрищ.

Струс Матакіта гнав з виїмковою скорістю, за ним напружував всї свої сили кінь Панталяччія, а жірафи, заохочені батогом, не лишались позаду них.

Нї один побідник на перегонах, в Льондонї чи Парижі, не дорівняв би в скорости струсови і Матакіт незабаром значно випередив Панталяччія.

Дістав ся незабаром в гущавину, зложену з дерев фігових і зник з очий.

В тій самій хвилї кінь Панталяччія спотикнув ся, скинув їздця на землю а сам пігнав в поле.

— Матакіт втїче нам — кликнув Лї.

— Так, однак сей підлий Італієць є в наших руках — відповів Кипріян.

За пів години доїхали до місця, де упав Панталяччі.

Драбуга був ще на тім самім місці'. Кипріян під'їхав на 200 кроків до нього і зрозумів причину його упадку.

Здоганяючи Матакіта, Панталяччі не завважав розтягненої Кафрами на низьких корчах сїти на птахи, які нищили їм засіви. В отсю сіть замотав ся Панталяччі.

А була се чимала сіть. Мала що найменше по 5 метрів з кождої сторони і кілька тисячів ріжних птахів вже находило ся у ній. Між ними також кільканайцять величезних "gypaeteïï", яких розложені крила сягають довготою до 1 !/о метра.

Нараз розірвала ся сіть під тягаром Італійця. Нещасний вхопив С9 руками і повис у воздусї (стор. 110).

Нечайний упадок Неаполітанця в пташине царство, спричинив між ними велику трівогу.

В першій хвилі', приголомшений своїм упадком, Панталяччі, прийшов незабаром до свідомости і почав розмотуватись з сїти. Однак се не легко йому приходило ся. Руки і ноги замотали ся в сіть і годі було їх видобути. .Люто рвав він сїтию на всі боки, відриваючи її з паликів, якими була прикріплена до землі'. '

Птахи також били крильми, стараючись видобути ся .на верха.

Панталяччі почував себе дуже упокореним, коли Лї наблизив ся на жірафі і з іронічним усміхом почав приживляти ся його рухам. Злобний Китаєць не мав нічого пильнїйшого до роботи, як злізти скоренько з жирафи, івідняти частину сїти з паликів і обмотати нею Італійця.

В тій хвилі природа допомогла до помсти Китайця : зірвав ся сильний вихор і почав віяти з нечуваною силою, піднімаючи сіть на усї сторони.

Нараз сталось щось ненадійного. Вихор, птахи і шамо-танє Панталяччія відорвали сіть з придержуючих її паликів і підняли в гору на яких 30 метрів.

Сила вітру і птахів була так велика, що 200 фунтовий тягар тїла Панталяччія не міг ставити опору.

З страшним вереском знялось дрібне птаство з сїти і розлетілось усюди; великі птахи, замотавши свої кігті в очка сїти,. не так легко могли увільнити ся.

Змучені "gy])aetcn'"Н заявили нараз охоту спустити ся на землю. Замотана, місцями пірвана сіть опустила ся разом з ними на корчі, звідки, спочивши кілька хвиль, з більшою, ще силою підняли ся назад в гору.

З дрожию бачив Кипріян, як нещасний Панталяччі, пірваний вітром і летом великанських птахів, зістав піднятий на 150 стіп в гору.

Нараз розірвала ся сіть під тягаром Італійця. Нещасний вхопив ся руками і повис у воздусї. По кількох хвилинах руки йому омлїли і отворились, отже упав він на землю, як безвладна маса.

Позбавлена тягару сіть підняла ся ще на кілька метрів в гору; відтак опала, коли птахи, увільнивши свої кігтї, зняли ся в гору.

Коли Кипріян надбіг з помічю, Панталяччі вже був мертвий. Згинув так марно, як жив.

XVIII. Говорячий струс.

По.страшній катастрофі, яка стрінула Неаполітанця, Кипріян і Лїї віддалили ся сейчас від місця нещасної пригоди. Рішили удати ся на північ, вздовж корчів. Проїхавши годину, натрафили на корито висохлої ріки і пустили ся нею, бо було догіднїйше туди їхати, чим по зарослім хащами березі*.

Ждала однак на них чимала несподіванка. Корито ріки вело на беріг доволі' великого ставу.

Кипріян мав. охоту завернути, однак в такім случаю треба.було виречи ся надії спійманя Матакіта. Лїї радив окружити став, що й зробили. Страчено майже три години, щоби прийти до противного берега перебутої дороги.

Змучені і голодні, рішили розложитись на нічліг у під-ніжа ланцюха невеликих горбків.

Лїї забрав ся приладжувати вечерю і подаючи її, •сказав:

— Пане, бачу, що ви дуже змучені, до сього вже не богато у нас поживи; позвольте отже мені' удати ся до найблизшого села, де розвідаю ся про се, що нам треба і куплю поживи.

— Хочеш мене самого лишити? — спитав затрізоже-ний дещо в першій хвилі' Кипріян.

— Се конечно — сказав Китаєць. — Сяду на жирафу і поїду на північ. Столиця Тонаї, про яку говорив Льопепе, не може бути дуже віддаленою з відси. Приготую там для вас добре принятє і відтак вернемо до Ґріквелєнду, де не будете потребували лякати ся більше тих драбів, які всі* так нужденно серед дороги згинули.

Інжінєр задумав ся над проектом Лїя. Дійсно, якщо мали спіймати Матакіта, не розумно було покинути околицю, в якій його бачили; по друге треба було придбати поживи, яка що раз більше зменшувала ся. Рішив ся отже, хоч важко було йому роспращати ся з Китайцем і полишити ся 48 годин самому, дожидаючи його повороту.

Через два дни можна було на жирафі переїхати великий кусень дороги. Лїї, не тратячи часу, попращав Кипріяна, сїв на жирафу і зник в темноті* ночі.

Вперве, від покиненя Вендергарт-копальнї, полишив ся Кипріян сам один серед безмежної пустині'. Сум огорнув його і понурі думки насували ся. Одинокий, без припасу пороху і поживи, що зробить в тім місці', віддаленім о кілька сот миль від цивілізованих країв? Спіймати Матакіта діло також не легке. Хочби находив ся о пів кільо-метра від його, так звідки дізнаєть ся про се?

Рішучо виправі не вело ся. Майже кожду перебуту сотню миль заплатив один з учасників житєм. Він тільки полишив ся. Він самий. Може і йому доля судила згинути так нужденно?

Такі думки снували ся в голові Кипріяна, заки заснув.

Свіжість ранку і нічний відпочинок розвіяли той його сум, коли пробудив ся. Дожидаючи повороту Китайця, рішив ся вийти на вершок найвисшої гори, щоби з відти оглянути околицю. Припускав також, що може удасть ся йому при помочі далековида відкрити слід Матакіта.

Щоби се виконати, мусів покинути жирафу, бо ще ніякий природник не відкрив у неї здібности спинати ся на гору. Кипріян розпочав свої приготованя від сього, що зняв з жірафи упряж і привязав її сильно до дерева, стоячого серед густої трави. Довгота шнура давала жірафі можність руху.

Зробивши се, закинув Кипріян на рамя стрільбу, взяв в руку свій коц і погладивши на пращанє жірафу, почав спинати ся на гору.

Дуже важко приходило ся се йому! Цілий день проминав на спинаню по стрімких дебрах, гладких "скелях, на окружуваню недоступних верхів. Треба було відложити до слідуючого дня дальше спинанє.

Вранці', глянувши попередно на долину крізь далевид, чи Лї не вернув ще, забрав ся Кипріян до дальшої дороги і в полуднє станув на вершку гори.

Велике розчароване дожидало його. Густі хмари окружали овид і заслонювали вид на долину. Кипріян, не зра-жуючись невдачею, рішив ждати, поки хмари не розійдуть ся; на жаль хмари зібрали ся ще густїйші і під вечір пустив ся сильний дощ. Таке звичайне .явище, як дощ, заповідаючий довгу непогоду, було ще більш немилим серед сеї дикої пустині', де не було дерева чи скелї, де би можна було схоронитись. Отже й Кипріян перемок незабаром до нитки, так, що і коц не поміг йому богато.

Положене його ставало безвихідним. В таких обставинах сходити на долину було би чистою шаленістю. Не було ради і Кипріян потїшав себе тільки, що завтрішне сонце висушить йому мокру одїж.

Знайшов навіть втіху в тій купелі' по так довгій посусі*.

Щоби розвести вогонь, годї було й подумати. Тому Кипріян з'їв сушене мясо, так як приніс його, а відтак ста-рав ся заснути, схиляючи голову на мокрий камінь.

Та над ранком вже напала його дрож — пропасниця таки дібрала ся до него.

Пересвідчений, що вмре, якщо полишить ся дальше на ласцї дощу, який не переставав падати, Кипріян підняв ся з трудом і опираючись на стрільбі як на палиці", почав сходити з гори.

В який спосіб знайшов ся на долинї, не вмів би сказати. Совгаючись по мокрих камінях, без віддиху, напів ослїплий і мучений горячкою, знайшов ся на місці', де привязав жірафу.

Жірафи не було. Мабуть голодна, бо трава біля дерева була з'їджена, перегризла шнур, який придержував ЇЇ і увільнивши ся в сей спосіб, утїкла.

Новий сей удар Кипріян відчув би дуже, колиб находив ся в звичайних обставинах. Надмірне однак умученє робило його байдужним. Мав ще тілько стільки сили, що змінив скоро одіж, на щастє його подорожний мішок був неперемакаючий і упав біля дерева, яке виростало на рівнині'. Почала ся для него хвиля півсонної несві-домости, в якій простір, час і віддалене мішали ся із собою.

Був день, чи ніч? Дощ лив, чи сонце світило? Чи помер вже, чи ще живе? Такі питаня завдавав собі без упину, не вміючи однак знайти на них відповіли.

Гарні й погані сни снували ся в його уяві.

Париж, гірнича школа, домашнє огнище, ферма Веи-дергарта, міс Веткінс, Панталяччі, Гільтон, Фрідель, стада слонів, Матакіт і хмари птахів вкриваючі овид.

Всьо, що любив або ненавидів, бороло ся і мішалось в його мозку. До сих примар дійсність додавала також свої вражіня. Дійсно, страшний є стан хворого в пустині', серед вереску виючих шакалів, реву тигрів, витя гієн. Здавало ся йому також, що чує гук вистрілу, по якім запанувала дивна тишина, так відбиваюча від попередних криків.

Незабаром сей пекольний концерт розпочав ся на ново і трівав аж до ранку.

В такому положеню розпращав би ся був мабуть наш інжінєр з сим світом, колиб не незвичайні події, які незабаром склали ся.

Дощ устав і сонце стояло вже доволі* високо на небі, коли Кипріян, роскривши очі, із здивуванєм побачив, що до нього наблизив ся величезний струс.

— Чи се не струс Матакгїа? — спитав сам себе. Довгоногий птах виручив його в відповіди і, що най-

дивнїйше, заговорив чисто по фраицуськи.

— Не помиляю ся! Кипріян Мере! Мій коханий, що ти до біса тут робиш?

Струс, говорячий його рідною мовою, струс, який знав його імя, був би без сумніву незвичайно здивував людину при здорових змислах. Кипріян приняв однакож яко річ цїлком звичайну се неприродне явище. В своїх горячкових мріях бачив ще більші чуда.

— Не дуже ти чемний, пане струсе — відповів йому — яким правом тикаєш менї? — сказав Кипріян уриваним голосом, по якім легко пізнати хворих у горячцї. Се спостережене, здавало ся, ще більше засумувало хтруса.

— Кипріяне! Старий друже! Ти хворий і одинокий тут у пустині'! — кликнув птах і упав йому до ніг.

Було се рівнож дивне явище, бо струс як говорити, так і клякнути не може. .

Кипріян і сьому не здивував ся і вважав се також цілком природним, що птах, винявши з під лівого крила шкіряну фляшку з свіжою водою, змішаною з коняком, притулив її до його уст.

Здивував його птах доперва тоді", коли відкинув своє пірє та довгу шию і станув перед ним, та вже не яко птах, а високий мущина і то нїхто инший, як його приятель Фарамон Варт.

— Ну так, се я — кликнув Фарамон —— чи ти не пізнав мене по перших словах? Дивуєш ся мойому строєви? Се підступ воєнний, якого

навчили мене Кафри, а який дає можність безпечно наблизитись до срусів. Однак говорімо про тебе, мій приятелю, З відки ти ту узяв ся сам один і хворий? Не припускав я цілком, що ти в тім ,краю і тільки звичайний случай позволив менї тебе стрінути.

Кипріян ледви говорив і не богато пояснив свому товаришеви.

А сей, бачучи в якому стані* він находить ся, не питаючи його більше, взяв ся рятувати хворого.

Сміливий стрілець набрав ся богато досвіду підчас своїх прогульок і знав також добре средство, якого Кафри: вживають проти горячки.

Фарамон викопав яму в землі', наповнив її деревом,, зробив з кори руру, щоби полишити доступ воздуха і підпалив дерево. Коли випалилось, в яму, розігріту як печ: кухонна, вложив Кипріяна, полишаючи йому тільки голову на верха. Не минуло 10 хвиль, коли рясний піт вкрив тіло" Кипріяна; імпровізований лїкар дав тепер хорому напитись кілька чашок напитку, приготованого із звісного йому лїч-ничого зїля.

Кипріян заснув незабаром твердо.

Сонце схиляло ся над заходом, коли хворий пробудив ся і досить сильним голосом зажадав їсти. Його приятель ждав тільки на се і подав йому зупу з зїля та звірини,, печені куропатви і чарку коняку. .

Кипріян, підкріпившись, почув себе богато сильній-шим і мряка сповиваюча його мозок, розвіялась.

Минула година. Варт, покріпившись також упольоват-ною звіриною, росказував Кипріянови, в який спосіб знайшов ся в тих сторонах.

— Знаєш добре, до чого я спосібний, коли росходить ся о новий, незвісний мені' рід полюваня. Від кількох, тижнів полював я на слони, жірафи, льви, та знудившись, тим, рішив я змінити рід полюваня. До сеї околиці' забрив я з моїми ЗО Бассутами, яким плачу місячно по мошонці" склянних дрібничок, за що в вогонь пішли би за мною.

Від кількох тижнів користую ся гостинністю пануючого над тим краєм Тонаї і бажаючи добути від нього" право полюваня на просторах, які є його власністю, позичив я йому моїх Бассутів і чотири рушниці" на виправу проти ворогів. Цілком природно, ідо пальна збруя давала йому побіду.

Радість Тонаї з тієї причини була безмежною і навязали ми кріпку приязнь поміж собою, зміцнивши її заміною крови, с. є накололи ми собі взаїмно малі знаки на рамени. Від сеї пори є ми звязані з собою на смерть і житє. В його краю я цїлком безпечний і виправив ся я на полюванє на сгруси і тигри.

Минувшої ночі вбив я тигра і може чув ти пекольний вереск, який супровожав сьому.

Уяви собі, що ми збудували шатро і поклали перед ним вбитого буйвола, надіючись, що тигри заманять ся до його підчас ночі.

Тигр не дав на себе довго ждати, заманений запахом свіжого мяса. На нещастє прибігло також 200 — 300 шакалів; з того то повстав той концерт, який мабуть і до тебе долинув.

А так, чув я — відповів Кипріян — припускав навіть, що се в мою честь відбув ся.

— О нї, мій дорогий — кликнув Варт — відбув ся він в честь вбитого буйвола, там в долині", яка тягнеть ся по правій стороні". В ранцї з буйвола полишились тільки кости. Покажу їх тобі; гарний се препарат

анатомічний. Покажу тобі також мого тигра, найкращу звірину, яку уполював я досі' в Африці'! Шкіру вже зняв я з нього і повісив на дереві, щоб висохла.

— По що се ти так дивно переодягнув ся? — спитав його Кипріян.

— Як вже сказав я тобі, Кафри уживають сього пере-одягненя, бо струс є дуже обережний і не легко його підійти. Скажеш може, що маючи стрільбу, міг я до них стріляти,— однак саме прийшла мені" охота заполювати на них як Кафри і се дало мені' змогу прийти ще в пору до тебе.

— Дійсно останній час був. Думаю, що без твоєї помочи був би я-вже розпрощав ся з сим світом — відповів Кипріян, стискаючи руку Варта.

Інжінєр не лежав вже тепер в ямі, тільки на постелї з листя, яку розстелив йому його приятель.

— Роскажи мені' тепер про свої пригоди, просив. Фарамон.

Кипріян, доволі' вже сильний, згодив ся на просьбу приятеля і росказав йому короткими словами про події, які склали ся в Ґріквелєндї і чому підняв ся погоні' Мата-кіта. Не поминув також важнїйших пригод підчас подорожі, смерти Панталяччія, Фріделя і Гільтона, загадочного зникненя Бардіка і виправи Лїя, якого повороту тут дожидав.

Варт слухав дуже зацікавлений. На питане, чи не стрінув Кафра, подібного до Бардіка, відповів заперечаючо.

— Я спіймав коня, який біг долиною, може се твій? — і росказав, в який спосіб попав ся кінь в його руки.

— Перед двома днями полював я з моїми Бассутами; нараз з південної сторони гір вибіг до нас гарний кінь, що тягнув за собою

поводи. Бідне звіря мабуть не знало, що з собою вчинити. Кликнув я на него, показуючи в руці цукор. Підбіг до мене. Так отже спіймав я його; Гарний кінь, повний вогню і "солений", як найкраща шинка.

— Се мій — кликнув розрадуваний Кипріян. — Се мій Темпляр.

— Цілком природно, забереш собі його — сказав Варт. — Мені' дуже приємно, що можу тобі його звернути. А тепер добраніч! Спи порядно, завтра в ранці рушаємо в дорогу.

Слідуючого дня в ранції Китаєць вернув точно до табору, приносячи з собою трохи поживи. Варт росказав. йому, що стало ся в часі' його неприсутносте і полишивши інжінера під опікою Китайця, сам вернув ся по Темпляра, за яким так тужив Кипріян.

XIX.

Чудесна печера.

Був се дійсно Темпляр,. якого Кипріян побачив, пробудившись в ранції на другий день. Привитанє було дуже щире. Можна було завважати велику радість, яку кінь відчував, повернувши до свого пана.

Кипріян поснідавши, сїв на коня, якого Фарамон провадив за поводи і так пустили ся до столиці* Тонаї.

Дорогою росказував Кипріян дальше про свої пригоди, а коли, говорячи про утечу Матакіта, менше більше описав його вигляд, Варт почав голосно сміяти ся.

— Ага, менї здасть ся, що буду міг росказати тобі дещо про того злодїя, хоч про діямант не знаю нічого.

— Що хочеш через те сказати? — спитав Кипріян.

— Се, що мої Бассути спіймали вчера блукаючого по околиці' Кафра і звязавши йому руки і ноги, віддали його Тонаї. Здасть ся, що Тоная не буде з ним жартувати, бо дуже лякаєть ся шпіонів, а Кафр, чужинецького походженя, мусить збудити в нїм підозрінє. Досі' не стало ся йому нїчого лихого, бо на щастє має він талан скомороха і удає з себе ворожбита.

— Тепер вже не сумнїваю ся, що се мій Матакіт — кликнув Кипріян.

— В Тонаї найдеть ся чимало кар для ворогів, однак повторюю тобі, що можеш бути супокійний о судьбу свого слуги. Його вміннє ворожити хоронить його і ручу ся тобі, що застанемо його здоровим.

Вістка ся заспокоїла Кипріяна. Мета його подорожі була вже недалека. Не сумнївав ся також нї хвилини, що

Матакіт має біля себе діямант п. Веткінса, та що його віддасть йому без опору.

Так балакаючи, їхали оба приятелі рівниною, яку Кипріян проїхав перше на хребті жірафи. Під вечір заїхали до столиці' Тонаї, розложеної півколесом на невеличкім горбку.

Було се справдішнє місто, маюче 10—15 тисяч мешканців, з гарними улицями, широкими хатами добре виглядаючими на внї, а внутрішнє їх уладженє вказувало на заможність. Коли Варт вказав ся, розсунули ся всі' огорожі крізь численні подвіря аж до салі церемонїяльних принять, де звичайно перебував Тоная "непобідимий побідник", окружений численною дружиною офіцирів і сторожі.

Тоная мав 40 лїт. Був високого росту, сильно збудований, одягнений в червоний плащ без рукавів і богато гаптований фартушок з скляних

перел. На голові мав дія-дем з зубів дика, на раменах" і ногах богато бранслєт з блискучої міди. Вираз його лиця був інтеліїгентний, однак суворий і деспотичний. Варта, якого кілька днів тут не бачено, приняв Тоная дуже святочно, як також його приятеля.

— Приятелі' наших приятелів є нашими приятелями! — сказав Тоная, як звичайний собі міщанин.

Почувши, що новий його гість є хворий, призначив для нього одну з найкращих кімнат своєї палати і казав подати богату вечерю.

Варт порадив, щоби справу з Матакітом полишити до слідуючого ранку.

Стан здоровля Кипріяна був добрий, коли на слідуючий день в ранці, разом з приятелем, удав ся до короля. Цілий двір зібрав ся в великій салї і оба чужинці' прилучили ся до нього. Фарамон доволі'добре говорив краевою мовою, отже він взяв ся вести переговори.

— Мої Бассути — сказав до короля — спіймали недавно молодого Кафра, якого віддали тобі, королю. Отже показуєть ся, що се є слуга мого приятеля, великого

ученого, Кипріяна Мере, який числить на твою великодушність, що йому звернеш його. В імени отже його і моїм, яко твій приятель, звертаю ся до тебе з тією просьбою. Тоная настроїв своє лице дуже дипльоматично.

— Витаю у себе великого ученого — відповів — так щож він жертвує менї за вязня?

— Добру рушницю, 10 разів по 10 набоїв і мошонку з скляними перлами — сказав Варт.

Прихильний гомін серед присутних був відповідно на сю щедру заплату; один тільки Тоная видавав ся не дуже вдоволеним.

— Тоная є великим володарем — сказав князьок випрямившись на свойому фотелі* — і боги ним опікують ся. Перед місяцем прислали вони Варта з хоробрими войов-никами і збруєю, щоби помогли йому побороти ворогів.

Тому отже, якщо Фарамонови Бартови на тім залежить, повернемо слугу здорового й цілого його приятелеви.

— А де він тепер находить ся? — спитав стрілець.

— В святій печері, де стережуть його в день і— ночи — відповів Тоная з повагою.

Фарамон Варт переклав сю відповідь Кипріянови і просив короля о' дозвіл відвідати бранця разом з приятелем.

На ті слова відозвав ся неприхильний гамір серед присутних. Нї, жаданя білих є безсоромні! Нїхто з чужинців не переступив ще порога святої печери. Ходило віщованє, що коли біла людина пізнає її тайни, держава Тонаї роз-летить ся.

Деспотичний король не любив, коли його піддані висказували свою думку і тому може рішив,ся поступити прямо противно, щоби їм показати, що не позволить накинути собі иншої думки.

— Тоная замінив кров з своїм приятелем — сказав гордо і не має перед ним тайн. Чи ти і твій приятель вмієте додержати присяги? —

Фарамон Барт відповів впевняючо.

-— Отже добре — говорив дальше король — присягніть мені', що не доторкнете ся нічого з того, що в печері побачите і присягніть, ідо по виході' з неї, викинете ЇЇ з вашої памяти! Присягніть, ідо нїколи не будете старати ся відкрити входу до неї, анї не захочете повернути до неї! Вкінци присягніть, що нікому не скажете нї слова про се, що там побачите!

Піднявши руку, повторяв Кипріян і Варт слова присяги.

Тоная видав тоді' кілька приказів. Двір встав, войов-ники уставились в два ряди. Слуги принесли два куснї полотна, щоби завязати очі чужинцям, король сїв в паланкин і приказавши їм, щоби сїли побіч його, пустив ся в дорогу, несений 12 Кафрами, окружений усею двірською-дружиною. Дорога була доволі' довга і трівала дві години*. По колиханю, яке відчували, пізнали Кипріян і Фарамон, що їх несуть під гору. З дивного холоду воздуха і відгомону кроків походу, можна було догадуватись, що сходять у підземелє. Вкінци дим походив мабуть з смолоскипів, якими освітлювано дорогу. Ще пів години трівав похід, відтак паланкин поставлено на землю. Тоная злїз і приказав своїм гостям зняти перепаску з очий.

В першій хвилі', осліплені сяйвом світла, як се звичайно буває, коли зір на хвилину є заслонений, Кипріян і Фарамон здогадувались, що є жертвою галюцинації, так незвичайне й чудове явище роскрило ся перед їх очима.

Стояли вони серед величезної печери, якої долівка була вкрита золотим піском. Звід, подібний до готицьких святинь, поринав у сутінку. Стїни сеї підземної палати виложені були сталяктитами ріжнородної краски; світло смолоскипів відбивало ся у них красками веселки.

Не було тут, як в инших печерах, одноманітного нагромадженя кварцових стовпів. Природа показала тут більше фантазії. Аметистові скелї, лавки з рубінів, смарагдові й шафірові колюмни, гори з

аквамарінів, зеркала з опалів, ґанки з рожевого гіпсу та сардоніксу, всьо, ЩО' царство мінералів має чудового, прозорого, дорогого, ужито" тут до тієї чудесної палати.

З ростинного світа вибрано тут усьо, на ідо найбуй-нїйша людська фантазія могла здобути ся. Тапети з мінерального моху, мягкі, як оксаміт, прозорі плетінки з верби., в яких цвіти і овочі зроблені з дорогих камінїв, нагадували чарівні городи.

В глубинї яснїло плесо озера, утворене з зануреного в піску одного діяманту, довгого на 20 метрів. Легкої будови, замки з хальцедону, кіоски і вежочки з берилю і топазу піднімали ся так високо, що око змучене їх блеском, не глядало їхнього кінця. Снопи світла, відбиті в тисячних хрусталях, заломлюючись і схрещуючись з усїх сторін, творили таку сімфонїю красок, що аж надто вистарчало до цілковитого обезсиленя людського ока.

Кипріян не сумнївав ся довше. Бачив себе перенесеним до одної з тих таємних печер, яких єствуваня вже-давно догадував ся, а де природа збирає і кристалізує най-дорозші камінї, з яких копачі в найбогатших копальнях, находять тільки малі кусники.

З початку сумнївав ся, щоби се було правдою, що бачив, пересвідчив ся однак, краючи перстінцем величезну лавку з-хрусталю, що се природний камінь, бо не полишив* ся найменший слід на ньому.

Були се отже діяманти, рубіни 'і сафіри, нагромаджень в так великій скількости, що їх вартість можнаби оцінити тільки астрономічними числами. Лежали тут камінї, варто-сти трілїонів і квадрілїонів.

Чи Тоная знав про отті величезні богатства, можна було сумнївати ся, бо і Варт, здавало ся, не припускав,, щоби ті хрусталі були дорогоцінними камінями.

Король Негрів вважав мабуть тільки себе паном і властителем доволі' незвичайної печери, яку оберігати наказувало йому віщоваиє. Потверджували сей здогад, здасть ся;.

цілі громади людських костий, які лежали по кутках. Чи було се похоронне місце, чи може печера служила, ідо є дуже можливо, до обходів страшних свят, підчас яких •плила щедро кров людська при канібальських бенкетах?

Бартови насували ся також такі здогади і схиляючись до товариша, сказав пошепки:

— — Тоная вправдї впевняє, що підчас його пануваня такі обходи не лучали ся, однак отті кости вказують, що не треба вірити його словам.

Вказав при тім на величезний костир свіжо зложених костий, які мали на собі слїди, що вкриваюче їх мясо було варене.

Вражінє се незабаром ще скріпило ся.

Король і його гостї дійшли до кінця печери, де було заглубленє, в родї каплички біля катедри. Сильна деревляна крата замикала вхід, за яким, в деревляній клїтцї, сидїв . вязень.

Клїтка була так мала, що міг він в ній сидіти тільки "скорчившись. Вязнем сим був Матакіт!

— Се ви, пане — крикнув нещасний Кафр в хвили, коли пізнав Кипріяна. — Заберіть мене з відси, освобо-дїть мене! Волю вже вернути до Ґріквелєнду і бути там, повішеним, чим тут, в тій курячій клїтцї, дожидати страш-гної смерти! Тоная з'їсть мене!

Слова отті сказав так зворушаючим голосом, що Кип-ріянови зробило ся жаль його.

— Добре, Матакіт — відповів йому інжінєр — можу постаратись о твоє увільнене, однак, поки не віддаш діяманту, не вийдеш з сеї клітки.

— Віддати діямант, пане т— кликнув Матакіт — алеж я не мав його ніколи, кляну ся! — Говорив се з такою правдою у голосі', що не можна було сумнівати ся в його слова.

Знаємо, що Кипріян вже перед тим не дуже вірив в вину Матакіта.

Сильна деревляна крата з а литка л а вхід, за яким, в деревляній клїтці сидїв вязень (стор. 124).

— Якщо ти отже не украв діяманту, так чому-ж ти втікав? — питав його дальше.

— Тому—відповів Матакіт — що по доказаию невинности моїх товаришів сказали би певно, що се я украв, а знаєте добре, що в Ґріквелєндї не дуже то церемонять ся з повішенєм Кафра. Засуджують його, заки обвинува-чуть! Я перелякав ся і утїкав крізь Трансваль, як справжніший винуватець.

— Ну, добре, вірю тобі — сказав Кипріян — однак хочеш вернути до Ґріквелєнду і наразити ся знов на підозріня?

— Так, волю, чим тут полишитись — сказав нещасний дріжучи з трівоги.

— Будь спокійний, мій приятелю, постараюсь тебе Увільнити. —

Стрілець звернув ся до Тонаї.

— Скажи щиро, що хочеш за сього вязня. Тоная, по короткій надумі, сказав:

— Чотири рушниці", десять разів по десять набоїв до кождої і чотири мошонки скляних перел; се не за ббгато, правда?

— Се є 20 разів за богато, однак Фарамон Барт є твоїм приятелем і зробить все, щоби тебе вдоволити.

Сказавши ті слова, задумав ся хвилину, а відтак відозвав ся:

— Слухай Тоная, дістанеш, що хочеш, однак даш нам за се кілька буйволів, потрібну поживу і почетну сторожу, щоби всіх нас перевела крізь Трансваль.

— Згода — сказав Тоная дуже вдоволений.

Вязня випущено сейчас на свободу і наситивши ще раз очи чудесами печери, позволили собі Фарамон, Кипріян і Матакіт завязати очі, і відвести назад до палати Тонаї, де з причини заключеної умови мала відбути ся велика гостина.

Умовлено ся ще, що Матакіт не верне ще зараз до Вендергарт-копальні, тільки дожидати-ме вістки від Кипріяна.

Події, які відтак склали ся, показали, що ся обережність була на місци.

Слідуючого дня Кипріян, Фарамон, Лїі і Матакіт пустили ся з численною сторожию в дорогу з поворотом до Ґрі-квелєнду.

Тепер годї було вже не сумнївати ся, що "Зоря Півдня" пропала і п. Веткінс не вишле її до Льондона, щоби там поміж найкращими брилянтами Англії лишала ся своїм блеском.

XX. Поворот.

Джон Веткінс ніколи не був в такім лихім гуморі, як по від'їзді' чотирьох соперників в погоню за Матакітом. Кожний день, кождий тиждень, який минав, віднимав в нього надію відзисканя свого брилянту, кромі сього не доставало йому звичайного товариства і тужив за Гільто-ном, Фріделем, Панталяччім а навіть за Кипріяном.

Скорочував собі час дожиданя збанком джіну а збільшена скількість алькоголю не впливала цілком лагодячо на його вдачу. До сього прилучилась трівога о судьбу виправи, бо Бардік, взятий в неволю бандою Кафрів, по кількох днях утік і вернув на ферму, де росказав про трагічну смерть Фріделя.

Був се лихий знак для Панталяччія і Кипріяна.

Алїса також почувала себе нещасливою. Не співала вже і рояль замовк. Не цікавило її так дуже стадо струсів, навіть Дада не займала її своєю пажерливістю і птах проковтував безкарно найріжнородн'їйші предмети.

Одного вечера, в три— місяці' від часу від'їзду виправи, сиділа Алїса, гафтуючи при світлі' лямпи біля батька, який сидїв у свойому фотелі' з невідступним збанком.

З похиленою над роботою головою сумно думала Алїса, коли нараз заковтано до дверий.

— Прошу війти — відповіла здивувана, що хтось приходить до них так пізно.

— Ось і я, пане Веткінс — відозвав ся голос Кипріяна. Був се дійсно Кипріян, однак який блідий, змарнілий,

з довгою бородою і знищеною подорожню одїжю. Помимо сього сяли його очі весело а уста усміхали ся.

Алїса повздержала скоро оклик здивуваня і радости, простягнула тільки мовчки руки, щоби привитати приятеля..

Розбуджений з своєї дрімоти, пан Веткінс, протирав собі очі і питав ся, що стало ся. Минуло кілька хвилин, заки фармер вспів зібрати думки і, зрозумівши вкінци, якого має гостя, кликнув :

— А діямант?

— Діямант, на жаль, не вернув ся!

Кипріян росказав короткими словами про подробиці' виправи, смерть товаришів, побут в Тонаї, промовчуючи, розуміють ся, про Матакіта. Замітив тільки, що є пересвідчений про його невинність.

Не забув згадати про докази привязаня Бардіка, Лїя і про приязнь Фарамона Варта. Підчас оповіданя не згадав про лихі наміри своїх соперників, як також про се, до чого був приневолений присягою, про чудесну печеру. Тоная — кінчив Кипріян своє оповідане —— додержав своєї обіцянки. В два дни по прибутю до столиці', приготовано достаточну скількість поживи, буйволи та сторожу. Під проводом самого короля товаришило нам 300 Негрів, навантажений мукою і вудженим мясом аж до місця, де полишили ми віз. Знайшли ми його в добрім стані', під галузями, якими його вкрито.

Попращали ми нашого гостинного господаря і дали ми йому місто обіцяних чотирьох, пять рушниць і значний.

запас набоїв. З такою збруєю володар краю між ріками Замбезі і Лїмпопо буде непобідимий.

— А дальшу подорож як ви відбули? — спитала міс Веткінс.

— Посували ся ми вправдї поволи, однак вже без пригод. Сторожа покинула нас доперва на границі' Транс-валю, де і Фарамон Варт з нами розпращав ся, удаючи ся з своїми Бассутами до-Дюрбану.

По сорок днях дороги крізь Фельд, приходжу на жаль з порожними руками.

— Отже чому Матакіт утїк? — спитала панна Веткінс, слухаючи з увагою оповіданя Кипріяна.

— Із страху — відповів Кипріян.

— Чи нема справедливости в Ґріквелєндї? — обурював ся фармер.

— О, часто аж за богато, однак цілком не дивую ся, що бідолаха, бачучи розбурхані уми ізза зникненя діяманту, волїв на якийсь час усунутись.

— І мене се не дивує — сказала Алїса.

— В кождім случаю впевняю вас, що він є невинуватий і надію ся, що полишуть його в будущинї в супокою.

— Гм — сказав Веткінс мабуть не цілком пересвідчений — може той Кафр удає тільки страх, щоби схоронитись перед поліцією.

— Нї, він є невинуватий, таке є моє пересвідчене і менї здасть ся, що я дорого заплатив за нього — сказав Кипріян рішучо.

— Щож, полишіть ся при своїм пересвідченю, а я полишу ся при своїм — кликнув Веткінс.

Алїса перервала сю неприємну розмову.

— Чи знаєте, пане Мере', що ваш закіп підчас вашої неприсутности став ся дуже видатний і ваш спільник Тома Стіль є на дорозі* до зробленя майна.

— Нічого не знаю про се, першим моїм ділом було вас відвідати — з ніким я-досі' не бачив ся.

— Мабуть ви ще без обіду? — спитала Алїса.

— Признаю ся, що таки так дійсно — відповів Кипріян.

— Ох, не відійдете з відси, не з'ївши обіду. Хорий і по так важкій — подорожі без обіду до 11-ої вечером!

Не вважаючи на відмову Кипріяна, Алїса вибігла до своєї комори і незабаром вернула, несучи на підносі" кілька тарелів з холодним мясом і торт з апрікоз своєї роботи. Поставила се всьо перед збентеженим Кипріяном і коли сей не дуже скоро забирав ся до їди, сказала, сміючи ся весело :

— А може вам покраяти ?

Вид розложених потрав викликав також апетит у п. Веткінса і попросив він Алїсу о порцію "ЬіИоп а (рід консерви з струса). Алїса заїдала міґдали.

Імпровізована вечеря була знаменита. Нїколи Кипріян не відчував такого апетиту. Тричі брав торта, випив дві склянки вина і щоби увінчати діло, згодив ся навіть ско-штувати джін п. Веткінса, який, говорячи мимоходом, дрімав вже добре.

— Чим ви занимали ся через отті три місяці"? — спитав Кипріян Алїсу. — Лякаю ся, що ви вже геть призабули хемію!

— О, помиляєте ся дуже — відповіла з докором. — Я пильно працювала, а навіть позволила собі робити деякі досвіди в вашій лябораторії. Однак заспокійте ся, не збила я там нічого і всьо находить ся в найкращім порядку. Говорячи щиро, дуже полюбила я хемію і дивно мені", як могли ви її покинути для копаня або вандрівки по Фельдї.

— Як се, панно Алїсо — ви не знаєте, чому я се вчинив ?

— Нічого не знаю, відповіла Алїса, почервонівши. — Я на вашому місци робила би діяманти, місто їх шукати. Се краще відповідає гідности ученого.

— Чи се приказ, який ви мені' даєте? — спитав Кипріян.

-— О нї, тільки просьба. Ах, пане Мере', колиб ви знали, як почувала я себе нещасливою, бачучи, що ви нара-жуєтесь на такі небезпеки і труди! Чи мущина, говорила я собі, так здібний, має бути нараженим на нужденну смерть серед пустині' від укушеня змиї або зубів тигра ? Се дійсно було злочином позволити вам виїхати! Чи се не чудо, що ви цілі назад повернули? А без приятеля свого Фарамона, якого, щоби Всевишній за се нагородив... — не докінчила, тільки дві великі сльози блискучі на її віях, говорили ясно про її недокінчену думку.

Кипріян був дуже зворушений.

— Ті дві сльози — сказав Кипріян — є для мене більш дорогі, чим всї діяманти в світі' і для них наразив би ся я ще на далеко більшу небезпеку.

Було вже по півночи, коли Кипріян, розпращавши ся з Алїсою, вернув ся до своєї кімнати. Тут застав пачку листів, які міс Веткінс уложила йому в порядку на бюрку. Держав листи в руках, не маючи відваги отворити їх. Що може бути в них? Чи не принесуть вони вістки про якесь нещастє? Що робить його батько... мати і мала сестричка Жанета?

Боже, шо могло стати ся в протягу тих трьох місяців!... Прочитав скоро ті листи і відотхнув спокійно; усьо було аразд.

Його начальники бажали йому щастя, з нагоди його влучної теорії повставаня діямантів і позволяли полишити ся ще пів року в Ґріквелєндї, якщо вважає се потрібним для науки.

Події укладали ся після його бажаня і Кипріян заснув так вдоволений, як се йому рідко лучало ся.

Слідуючий день перейшов інжінєрови на гостинах у знакомих. Був в Томи Стіля, який приняв його дуже щиро. В розмові рішили, що Лїі і Бардік будуть знов працювати в копальні'. Кипріян хотів їм відступити частину її, щоби могли собі призбирати "трохи гроша. Він не думав більше працювати в копальнї, бо дійшов до пересвідченя, що се не його задача.

Надто був чесним, щоби ломити слово, дане Тонаї і використати відомість про чудесну печеру. Єствуванє її утвердило його однак в пересвідченю про правдивість теорії кристалізації діямантів і з тим більшим запалом задумував приступити до нових досвідів.

Почав отже на ново своє давнїйше житє в ляборато-рії, а його запал збільшили ще заохочуючі слова міс Алїси.

Пан Веткінс, від часу зникненя діяманту, нї словом не згадав про обіцянку подружа Кипріяна з Алїсою. Можна однак було здогадуватись, що коли інжінєрови удасть ся зробити камінь, мілїонової вартости, так нагадає собі дану обіцянку.

Забрав ся отже з охотою до нової проби; постарав ся о руру, повторив попередні досвіди і поручив Бардікови піддержувати огонь в рівній мірі.

Відтак забрав ся до другої роботи, яку бажав покінчити перед поворотом до Парижа. Розходилось йому іменно о поміри обниженя верхні' долини в північно-східній стороні*.

Обниженє се приписував дїланю води в епосі* форму-ваня тут діямантів.

Шість днів занимав ся тією працею з незвичайною пильністю. Рисував пляни і порівнував з мапою, купленою в Кімберлї. Однак дивна річ, що ті обчисленя, помимо кількох порівнувань, не згоджували ся. Дійшов до пересвідченя, що мапа мусїла бути зле уложеною. Певний точности своїх мірничих приладів, запримітив Кипріян, що на англійській мапі означена північна точка була висунена доволі" значно на північний схід, в наслідок чого, цілком природно, всї прочі лінії виходили криво.

— Ага, вже знаю, як повстала ся похибка — кликнув інжінєр. — Ті осли, які укладали сю карту, позабули про відхилене магнетної голки. А тут виносить воно не менше як 29° на захід. З того заключенє, що лінії її ширини і довготи повинні бути пересунені о 29° на схід. Треба здогадуватись, що до зробленя сеї мапи Англія не прислала тут своїх найкращих землемірів.

Добре. Errare humaniim est! Нехай той обвинувачує тих землемірів, хто & свойому житю не помилив ся ніколи.

По дорозі' до дому, стрінув старого Вендергарта і рос-казав йому предивний вислїд своїх помірів. Треба буде, додав, зробити спростовонє в усіх мапах сього краю.

— Чи се правда, що говорите? — слитав дивно зворушеним голосом шлїфір.

— Так!

— Чи булиб ви в стані' доказати се перед відповідними властями?

— Перед десятьма, якщо буде треба!

— А ніхто не зможе вам доказати помилки?

— Хібань нї, бо досить є вказати на причину неточности. Не брати під увагу відхилу магнетної ігли є дуже разячою похибкою.-

Яків Вендергарт попращав незабаром Кипріяна, який і не запримітив, як дивно його зворушила вістка, що місцеві мапи є хибно уложені.

По кількох днях Кипріян, переходячи біля хатини Вендергарта, запримітив на дверах напись: "В дорозі' — за ділами!"

XXI.

Справедливість в Грікве/ієндї.

Підчас слідуючих днів Кипріян звернув цілу свою увагу на слїдженє за підпринятою пробою. Надїяв ся що тим разом кристалізація повинна скорше доконати ся, бо печ була краще зроблена:

Розумієть ся, що і Алїса і п. Веткінс дуже цікаво, хоч з ріжних мотивів, дожидали вислїду проби. Якщо однак п. Веткінс і йога дочка заохочували Кипріяна до робленя нових діямантів, населене Ґріквелєнду було невдоволене з сього.

Не було вже вправдї давних провідників Панталяччія і Гільтона, однак полишили ся їхні" товариші, які також ненавиділи Кипріяна за його роботу. Можна було бачити часто громади копачів, живо

розправляючих і грозячих піднятими пястуками переходячому Кипріянови.

— Не дамо себе зруйнувати, покинь свої нерозумні експеріменти! — кликали за ним.

Коли однак Кипріян не злякав ся тих погроз, рішено ужити сильнїйших середників. Одного дня, підчас хвилевої неприсутности Бардіка, громада людий в протягу хвилини погасила вогонь, знищила печ, зруйнувала мур і поломила знаряди.

Цїле уряджене, з таким трудом уставлене, зістало знищене.

— Хоч би мав я згинути, зачну усьо ще раз на ново, а не уступлю! — сказав вперто Кипріян — а тих драбів обжалую о знищене моєї власности. Побачу, чи є справедливість в Ґріквелєндї!

Була справедливість, тільки не така, якої надїяв ся інжінєр.

Не говорячи нікому, навіть п. Алїсї, переляканій попе-редними погрозами, про пригоду, сїв Кипріян біля столика і одним замахом написав скаргу, яку завтра мав подати губернаторови Капштату. Відтак поклав ся вже заспокоєний і незабаром заснув. Спав вже може дві години, коли нараз збудив його стукіт дверий, які відчинили ся.

Пятьох замаскованих і узброєних в револьвери людий, з лїхтарнями в руках, підійшло до його ліжка.

Один з них поклав руку на рамени Кипріяна і захриплим голосом почав читати записаний папір, який держав в руках:

"Кипріян Мере.

Повідомляємо тебе отсим, що тайна рада, зложена з 22 властителів Вендерґарт-копальні, засуджує тебе одноголосно, в імя загального добра, на смерть, яка має наступити сьогодня о пів до першої по півночи..

Ти обвинений за се, що хочеш безправно зробити винахід, який знищить усьо працююче населене в цілім Ґріквелєндї,

Судді* в своїй непомильній мудрости врадили, що винахід сей має бути знищений, а одинока людина, знаюча про нього, вбита; краще вбити одиницю, чим знищити тисячі родин.

Дальше порішено полишити тобі десять хвилин часу на приготовлене до смерти, полишити тобі вибір її, а твої папери мають бути спалені з виїмком отвертих листів до родини; хата твоя має бути зрівнана з землею.

Так нехай стане ся усїм зрадникам."

Кипріян вважав з початку усьо те немудрим жартом, чуючи однак грізні слова присуду, завдав собі питане, чи ся понура комедія, так можлива з огляду на тутешні дикі обичаї, не є часом правдою?

Чоловік, який держав його за руку, розвіяв усякі сумніви.

— Сейчас встаньте — сказав гостро —— нема часу!

— Се є безправне убийство — відповів Кипріян одягаючись.

Був більше обурений, чим зворушений і цілком супокійно напружував свою увагу, бажаючи пізнати по голосі' людий, які йому грозили.

— Чи вибрали ви вже собі смерть? — спитав знов замаскований.

— Не маю потреби вибирати, тільки протестую проти підлої зради, якої хочете допуститись — сказав рішучим голосом Кипріян.

— Можеш протестувати, помимо сього будеш висіти. Маєш ще може що розпорядити ?

— Нічого такого, що міг би я повірити моїм убий-никам.

— Отже вперед! — закомандував начальник.

Двох людий стануло по боках Кипріяма і мала дружина— спрямувала ся до дверий, коли нараз зайшло щось неожиданого.

Поміж розбишак з Вендергарт-копальнї кинув ся якийсь чоловік.

Був се Матакіт. Молодий Кафр блукав часами по ночи біля табору і сьогодня інстинктовно пішов за замаскованими. Стоючи біля дверий, вислухав цілу розмову і зрозумів, що грозить Кипріянови. Не подумавши про наслідки свого вчинку, кинув ся до ніг Кипріяна і обнимаючи їх, сказав.

— Пане, чому ті люди хочуть тебе вбити?

— Тому, що я зробив штучний діямант — відповів Кипріян.

— Ах, пане, як я тепер соромлю ся і жаліїю свого вчинку — сказав з плачом Матакіт.

— Що се має значити? — спитав Кипріян.

— Скажу всьо — говорив уриваним голосом Матакіт — нехай не ведуть тебе на смерть. Се я винуватий, се я

вложив до печі сей великий діямант.

— Викиньте сього балакуна — приказав начальник банди.

— Алеж ще раз кажу, що се я вложив діямант до апарату — говорив дальше Матакіт. — Так, так, бо хотів вас ошукати, що вам удав ся експеримент.

— Говориш правду? — спитав Кипріян розчарований і здивуваний.

— Але-ж так, сотню разів так, говорю щиру правду. Випрямив ся і, бачучи звернену на себе увагу всіх,

почав росказувати.

— Підчас великого обриву землі', коли лежав я засипаний землею, найшов я великий діямант. Думав я саме, як би його найкраще сховати, коли стїна присипала мене, мабуть за кару. Коли відзискав я притомність, лежучи в ліжку пана інжінера, держав я ще сей камінь в руцї. В першій хвилі хотів я його віддати, соромив ся однак признати ся, що я є злодій і рішив я ждати нагоди.

Незабаром опісля посадив мене пан інжінєр до бере-женя печі, в якій мав зробити ся діямант. Другого дня був я сам біля неї, коли трісла рура.

Бачив я, що пан інжінєр засумував ся тою неудачею, отже обліпив я чим скорше діямант глиною, вкинув в руру і упорядкував печ.

Ах, що се була за радість, коли пан інжінєр знайшов діямант!

Шалений сміх пятьох замаскованих розляг ся при останніх словах Матакіта.

Кипріян, цілком природно, не був захоплений тією веселістю. Правда, яка звенїла в словах молодого Кафра, не дала ся заперечити. Даремно силкував ся інжінєр винайти факти, які опрокинули би се тверджене, даремно говорив собі:

— Природний діямант ростопив би ся від горячі, яка була в печі. Здоровий розум казав признати, що охорона з глини, яка його окружала, берігла його від жари. А може із-за того, що так довго перебував в печі, став чорний? Може розплив ся від жари і знов відтак скристалізував ся? Здогад сей блискавкою майнув в голові інжінера, не міг одначе знайти останнього слова загадки.

— Нагадую собі добре — сказав один з мущин — що дійсно бачив я того памятного дня грудку землі в руцї Кафра; держав її так сильно, що не можна було її вийняти йому.

— Так, годї довше сумніватись, бо чи се можливе робити діяманти? Дійсно булиб ми дурнями, вірючи в се! Цілком так, як колиб хто хотїв робити звізди!

І знов почали сміяти ся.

Видко було, що Кипріян більше терпів від їхньої веселости, чим від попередних погроз.

По хвили начальник замаскованих відозвав ся:

— Ми є думки, мане Мере, що що до присуду, виданого на тебе, треба нам ще надуматись. Не забувай однак, що сей присуд висить над тобою! Слово, або знак, яким повідомиш поліцію, а будеш пропащий на віки..

Сказавши се, вийшов, а за ним його товариші.

Темінь вкрила знов кімнату. Кипріян питав себе, чи се всьо не є витвором уяви, однак риданє Матакіта, який скорчив ся на долівці, не позваляли сумнівати ся, що се була дійсність.

— Отже се було правдою! Уникнув смерти, однак за ціну такого упокореня! Він, інжінєр, вихованець політехніки, визначний хемік і звісний вже геольог, дав себе ошукати невченому Кафрови?!...

Так ні, се його гордість, зарозумілість без краю вистро-їли йому такий жарт! Був певний, що відкрив теорію кристалізації!? Чи може бути щось смішнїйшого? Чи се не виключне діло природи, щоби при помочи цілих віків перетворювала ріжні, творива в кристали?

А однак, важко було не дати себе обманути такою наглядністю! Приготував експерімент так льогічно, що надїяв ся удачі. Виїмкові розміри каміня причинили ся до сього, що повірив в неї.

Навіть такий Депре був би обманув ся. Чи такі похибки не. лунають ся .щоденно? Чи не знаємо досвідчених нуміз-матиків, які принимають звичайну бляшку за добру монету? Кипріян старав ся себе успокоїти дорогою таких порівнань. Вже ніколи більше нічого такого не зробить.

Так скінчила ся та нічна пригода, яка грозила сумними наслідками.

Цілком природно, що звичайне походженє "Зорі Півдня" знайденої і схованої прямо Кафром відновило рани по її втраті в серці п. Веткінса.

Знов відозвали ся його наріканя і підозріня, що тільки Матакіт міг украсти діямант підчас бенькету.

— Даремно боронив Кипріян свойого слугу, не міг пересвідчити фармера.

Знеохочений повторюваними підозрінями, сказав вкінци:

— Я вірю в чесноту Кафра, а остаточно ся річ може тільки мене обходити, бо прецінь брилянт був моєю власністю, заки жертвував я його п. Алїсї.

— Так, без сумніву? — сказав іронічно фармер.

— Цілком природно; бо чи Матакіт не найшов його в моїм закопі? — сказав Кипріян.

— Правда, однак мимо сього, діямант Належав до мене, бо концесія звучить: перші три більші діяманти мають бути віддані властителеви копальні.

"На се Кипріян не знав, що відповісти.

— А що, маю я слушність? — спитав Веткінс.

— Цілковиту — відповів Кипріян збентежений.

— Був би я вам дуже вдячний, колиб написали ви мені* сї слова на письмі, бо може віднайдеть ся камінь так безсоромно украдений.

Кипріян взяв папір і написав:

"Отсим посвідчаю, що найдений в моїм закопі працюючим у мене Кафром діямант, відповідно до умови, є власністю пана Джона Веткінса".

Кипріян Мере.

Обставина ся одним почерком розвіяла мрії Кипріяна.

Якщо діямант віднайдеть ся, буде він законною, а не дарованою ним власністю Веткінса, а його мілїонова вартість не виповнить пропасти, яка віддїлює його від Алїси.

Рівнож не добром ворожила справа Матакіта, бо фармер не простить крадїжи.

Бідолаху увязнено і по несповна 12 годинах засуджено, засуджуючи його на смерть, якщо в протягу 24 годин не зверне діяманту.

Стараня Кипріяна нїчого не поможуть, бо діяманту не може віддати, тому що його дійсно не взяв. Кипріян даремно думав, як би се врятувати нещасного, в якого вину не міг повірити.

XXII.

Новий рід копальні.

Про події, які склали ся минувшої ночі, дізнала ся також міс Веткінс.

— Ах, пане Кипріяне — говорила до нього добра дівчина — ви журите ся непотрібно. Чи-ж ваше житє не є варта стілько, що діямант?

— Однакож, панно Алїсо...

— Не думаймо більше про се і прошу вас, не робіть більше досвідів.

— Чи ви приказуєте менї, панї? — спитав Кипріян.

— Так, так, зборонюю вам тепер ними занимати ся, як попередно казала, якщо вже маю право вам приказувати.

— Зроблю усьо, що ви приказуєте — відповів Кипріян, стискаючи подану собі руку.

Дізнавши ся відтак про присуд на Матакіта, дуже засумувала ся, особливо вразило її те, що її батько взяв в тім участь. В вину Кафра, як і Кипріян, вона не вірила і радо була би причинила ся до увільненя нещасного.

Однак, як забрати ся до сього? Як збудити милосерде в його обвинителя п. Веткінса?

Мусимо додати, що Веткінс не міг видобути від Матакіта ніяких зізнань, анї погрозою кари, анї обіцянкою увільненя.

Позбавлений надії відзискати коли небудь "Зорю Півдня", гумор його став неможливий; всї лякали ся з ним говорити. Помимо сього Алїса рішила ся піти до нього.

На другий день по присуді', менше мучений як звичайно гостцем, забрав ся Веткінс порядкувати свої папери.

Сидячи у фотелі' за гарним бюрком, переглядав по черзі* численні документи власносте і контракти. Біля нього сидїла Алїса похилена над гафтом і мало звертала увагу на Даду, яка, як звичайно, гордо похожала по кімнаті' і розумними очима стежила за роботою п. Веткінса і його дочки.

Нараз голосний оклик приневолив Алїсу оглянутись.

— Сей птах стає з кождим днем щораз більше неви-носимим; ось тепер пірвав мені' важний пергамін.

Дада!... тут... віддай його сейчас! По хвили почав лаятись дальше:

— Ах, сей поганий птах проковтнув його! Документ дуже важний, оригінал декрету, який признає мені* право експльоатувати копальню! Се вже годі* видержати! Однак ти мені' віддаш, хоч би мав я тебе задусити! — Червоний з гніву кинув ся фармер в погоню за струсом.

Струс, перебігши двічи довкола кімнати, видобув ся крізь відчинене вікно на двір.

— Алеж тату — просила Алїса — заспокійтесь, знов захворієте із зворушеня!

Гнів Веткінса був страшенний. Утеча Дади ще збільшила його.

— Нї — кликнув на пів здавленим голосом — сього вже за богато! Треба се раз покінчити! Не дам собі так видерти, цінного документу! Оловяна кулька навчить розуму злодія! Відберу йому мій пергамін, даю слово чести!

Алїса з плачем йшла за ним. Просьби не помогли; фармер взяв рушницю і побачивши Даду йдучу в напрямі дімка, де мешкав Кипріян, вистрілив.

Птах, неначе догадуючись наміру фармера, сховав ся за дімком.

— Пожди, пожди, вже я тебе дістану, поганче, — кричав Веткінс, йдучи за нею.

Цїлком природно, що Алїса не відступала батька, прохаючи його, щоби зжалїв ся. над її улюбленим птахом. Дійшли так до хатини, та тут Дада зникла. Веткінс заков-тав в двері, догадуючись, що тут схоронила ся.

Двері відчинили ся і в них станув Кипріян.

— Ах пан Веткінс... панна Алїса... як менї мило при-витати вас у себе — сказав здивуваний нежданою гостиною.

Без віддиху росказав йому фармер пощо прийшли.

— В такім случаю поможу вам шукати виновника — сказав Кипріян, запрошуючи їх до середини.

— Зараз покінчу я з ним діло — сказав фармер, вимахуючи грізно рушницею.

Рівночасно благаючий погляд Алїси вияснив Кипрія-нови, як дівчина лякаєть ся заповідженого виконаня погрози.

— Лї — сказав Кипріян по французьки до Китайця, який саме війшов — струс сховав ся мабуть у твою кімнату; звяжи його, однак так, щоби міг втїчи, а я міжтим поведу п. Веткінса в противну сторону.

Гарний сей плян не міг бути на жаль виконаний, бо Дада сховалачся до першої кімнати, до якої саме війшли.

Сховала ся нещасна в куток мабуть почуваючи свою вину, сховала голову за крісло, думаючи, що тим стане невидима.

Пан Веткінс кинув ся на неї.

Помимо сього, що був лютий, здержав ся однак перед стрілянєм в чужім домі.

Алїса з плачем відвернула ся, щоби нїчого не бачити.

її жаль натхнув Кипріяна спасенною думкою.

—■ Пане Веткінс — сказав він нараз — розходить ся вам о зворот документу, правда? Отже дістанете його, не вбиваючи Дади. Вистарчить розрізати горло, або жолудок. Позволите менї підняти ся сеї операції? Студіював я колись в ЗООЛЬОҐІЧНІМ музею і надїю ся, що добре справлю ся з сею хірургічною роботою. Веткінс згодив ся.

При помочи Бардіка і Лїя, звязано сильно Даду, відтак Кипріян, щоби заощадити її болю, і щоби підчас операції не боронила ся, обвязав її голову хусткою, напоєною хльороформом. Відтак острим ножем перетяв звисаючу верхню шкіру на горлї, відсунув на бік судини кровні і перетяв тканки білі, як перлова маса. * {

Горло Дали виглядало, як сильно видута кишеня, в якій находила ся паша і предмети проковтнеш нею попе-редного дня, а може давнїйше.

Перший погляд на сей здоровий проликовий знаряд казав догадуватись, що механїчні заглубленя в нїм нічого йому не пошкодять.

Доволі' широкий отвір позволив Кипріянови вложити руку знов і видобути кулю із слоневої кости, яка там стреміла.

Кулю сю проковтнула Дада перед пяти місяцями, отже мабуть не могла вона перейти крізь долїшний отвір горла.

Відкладаючи кулю на бік, Кипріян узяв ся до дальших розслїдів в горлі Дади як археольог в римському таборі.

— Мосяжний ліхтарик — кликнув здивуваний, витягаючи зігнений домашній знаряд.

Бардіка і Лїя огорнув так 'веселий сміх, що на його голос прийшла Алїса з другої кімнати.

— Золота монета, ключ,' гребінь — викликував по черзі' Кипріян, винимаючи отті предмети.

Нараз зблід.

Пальці' його діткнули ся предмета дивного вигляду, нї... се неможливо!...

Вкінци підняв руку разом з оттим предметом. Пан Веткінс крикнув голосно:

— "Зоря Півдня"!...

Так, славний діямант, цїлком ненарушений, знайшов ся і яснїв в дневному світлі', як велика зоря.

Тільки дивна річ, діямант змінив краску — запримічено се загально. О скільки попередно була гебаново чорна, "Зоря Півдня" світила тепер рожево, так гарним рожевим блеском, що се побільшувало ще її прозорість і підносило блеск.

— Думаєте, що через се брилянт втратить на цїнї? — питав фармер по перших вибухах радости.

— Цїлком нї — впевняв його Кипріян — навпаки, тепер можна його зачислити до громади хамелєон-діяман-тів. Мабуть в горлі' Дади не було йому холодно. Тим можна пояснити зміну краски.

Се явище вже нераз розглядали наукові товариства ! годили ся, що викликати його може нечайна зміна температури.

— Богови дяка, віднайшов я отже тебе, ти скарбе моєї душі — повторяв п. Веткінс, стискаючи в руках брилянт, щоби впевнити ся, що се не сон.

— Тільки прикрости вчинив ти мені' своїм зникненєм, що більше не випущу тебе з рук.

Підняв його в гору, граючись з ним так, що здавало ся, що на зразок Дади готов його проковтнути.

Міжтим Кипріян зашив сильною ниткою отвір в горлї, відтак шкіру на шиї і розвязав Даду.

Дуже змучена, немов засоромлена, лежала Дада спокійно, не показуючи ніякої охоти до утечі.

— Чи вона виздоровіє? — спитала Алїса, мабуть більше засумована станом Дади, чим врадувана віднайденим брилянтом.

— Без сумніву виздоровіє — впевняв Кипріян.— Я не підняв би ся був операції, колиб не вірив, що вона удасть ся. Ручу вам пані, що по трьох днях нї сліду не буде з рани і що Дада, заки мине дві години, знов напхає своє горло, яке саме тепер ми випорожнили.

Алїса, заспокоєна тими словами, подякувала Кипрія-нови приязним поглядом.

Пан Веткінс досить вже натішив ся своїм каменем і звертаючись до Кипріяна, сказав гордим тоном:

— Пане Мере', віддали ви менї велику прислугу, так, що не знаю, чим вам зможу відвдячитись?

Серце Кипріяна почало скорше битись.

Чим відвдячитись? О, п. Веткінс міг йому відвдячитись. Чи йому так важко нагадати собі обіцянку, дану перед виїздом, що хто йому поверне брилянт, тому віддасть руку своєї дочки, а чи він не звернув йому, хоч не в Трансвалї найшов його?

Кипріян говорив се в своїй душі, за гордий був він, щоби сказати голосно такі-слова. Зрештою був певний, що пан Веткінс сам собі нагадає про обіцянку.

Між тим Веткінс нї словом не доторкнув ся до сього діла, тільки попращав холодно Кипріяна і дав знак дочцї, щоби пішла за ним.

Матакіта сейчас освободжено. Не богато однак бракувало, щоби бідолаха житєм своїм не наложив сей незвичайний апетит струса.

Завдяки щасливому случаєви був вратований в останній хвилі".

XXIII.

Перерваний бенькет.

Щасливий з віднайденя "Зорі Півдня", Веткінс рішив устроїти з тієї нагоди величавий бенькет. Діямант забезпечено всякими можливими середниками від поновного зник-неня, а Даду не запрошено вже на бенькет. Слідуючого дня, пополудні', приготованя були в повнім розгарі.

ю

— "Зоря Півдня"!...

Так, славний діямант, цїлком ненарушений, знайшов ся і яснїв в дневному світлі", як велика зоря.

Тільки дивна річ, діямант змінив краску — запримічено се загально. О скільки попередно була гебаново чорна, "Зоря Півдня" світила тепер рожево, так гарним рожевим блеском, що се побільшувало ще її прозорість і підносило блеск.

— Думаєте, що через се брилянт втратить на цїнї? — питав фармер по перших вибухах радости.

— Цїлком нї — впевняв його Кипріян —— навпаки, тепер можна його зачислити до громади хамелєон-діяман-тів. Мабуть в горлі" Дади не було йому холодно. Тим можна пояснити зміну краски.

Се явище вже нераз розглядали наукові товариства ! годили ся, що викликати його може нечайна зміна температури.

— Богови дяка, віднайшов я отже тебе, ти скарбе моєї душі — повторяв п. Веткінс, стискаючи в руках брилянт, щоби впевнити ся, що се не сон.

— Тільки прикрости вчинив ти менї своїм зникненєм, що більше не випущу тебе з рук.

Підняв його в гору, граючись з ним так, що здавало ся, що на зразок Дади готов його проковтнути.

Міжтим Кипріян зашив сильною ниткою отвір в горлі, відтак шкіру на шиї і розвязав Даду.

Дуже змучена, немов засоромлена, лежала Дада спокійно, не показуючи ніякої охоти до утечі.

— Чи вона виздоровіє? — спитала Алїса, мабуть більше засумована станом Дади, чим врадувана віднайденим брилянтом.

— Без сумніву виздоровіє — впевняв Кипріян.— Я не підняв би ся був операції, колиб не вірив, що вона удасть ся. Ручу вам панї, що по трьох днях нї сліду не буде з рани і що Дада, заки мине дві години, знов напхає своє горло, яке саме тепер ми випорожнили.

Алїса, заспокоєна тими словами, подякувала Кипрія-нови приязним поглядом.

Пан Веткінс досить вже натішив ся своїм каменем і звертаючись до Кипріяна, сказав гордим тоном:

— Пане Мере, віддали ви менї велику прислугу, так, що не знаю, чим вам зможу відвдячитись?

Серце Кипріяна почало скорше битись.

Чим відвдячитись? О, п. Веткінс міг йому відвдячитись. Чи йому так важко нагадати собі обіцянку, дану перед виїздом, що хто йому поверне брилянт, тому віддасть руку своєї дочки, а чи він не звернув йому, хоч не в Трансвалї найшов його?

Кипріян говорив се в своїй душі, за гордий був він, щоби сказати голосно такі — слова. Зрештою був певний, що пан Веткінс сам собі нагадає про обіцянку.

Між тим Веткінс нї словом не доторкнув ся до сього діла, тільки попращав холодно Кипріяна і дав знак дочцї, щоби пішла за ним.

Матакіта сейчас освободжено. Не богато однак бракувало, щоби бідолаха житєм своїм не наложив сей незвичайний апетит струса.

Завдяки щасливому случаєви був вратований в останній хвилі".

XXIII.

Перерваний бенькет.

Щасливий з віднайденя "Зорі Півдня", Веткінс рішив устроїти з тієї нагоди величавий бенькет. Діямант забезпечено всякими можливими середниками від поновного зник-неня, а Даду не запрошено вже на бенькет. Слідуючого дня, пополудні", приготованя були в повнім розгарі.

Візники звозили припаси мяса, які могли прокормити цілий полк піхоти, а пан Веткінс не відпочав, поки всі" лікери, вина, овочі і ярина всіх склепів з околиці', не перенесли ся до його кухні.

Около четвертої години стіл був накритий. Батерія фляшок стояла в взірцевім порядку на бічнім столику, а запах печені' долітав з кухні.

О шестій почали сходити ся гостї. О семій гамір був. так великий, що навіть орхестрі не вдало би ся його заглушити.

Присутний був також Матвій Преторіюс, значно спо-кійнїйший від часу, коли не потребував лякати ся жартів Панталяччія, Тома Стіль, купець Натан, фармери, копачі, купці* і урядники.

На просьбу Алїси з'явив ся також Кипріян і заняв біля неї місце. Обоє не були в надто добрім настрою, бо 50-кратний міл'їонер п. Веткінс анї думав про віддане руки своєї дочки звичайному інжінєрови, який навіть не вмів "робити діямантів". Фармер легковажив тепер інжінєра, не тямлячи, що з його рук одержав богацтво. Перед щасливим фармером, отже не за ним, як підчас попереднього бенькета, ясніла "Зоря Півдня", лежачи на синій окса-мітнїй подушці' під склянним кльошем. До сього, для обез-печеня, кльош був ще обведений дротяною сіткою.

Випито кілька тостів на честь "Зорі".

В салї ставало горячо до невидержаня. Нараз три сильні удари перервали гамір розмови.

— Прошу війти — сказав п. Веткінс — хто би се не був, буду йому радий, о скільки тілько є він спрагнений.

На порозі' з'явила ся висока, худощава стать Якова Вендерґарта.

Гості були здивувані; знаючи загально ворожнечу, яка була поміж обома сусідами, надїяли ся з нежданної появи Вендерґарта, немилого інціденту.

Тишина огорнула широку салю. Всі погляди спрямували ся на сивоволосого, старого шлїфіра, а він стояв мовчки, із схрещеними руками, в високім капелюсі' на голові і довгім, чорнілі пальті'.

Пана Веткінса огорнув неописаний .страх, дрож стрясла ним.

— Га, алеж се довго трівало, заки ви, сусїде, рішили ся зробити менї приємність, явившись в моїй хатї. Що за щасливий вітер привів вас до мене?

— Вітер справедливости, сусїде Веткінс — відповів холодно старик. — Приходжу сказати тобі, що правда по сімох літах вкінци тріюмфує. Приходжу тобі сказати, що година справедливости прийшла, що закон приказує тобі звернути менi" копальню, яка носить моє імя, а яку ти колись силою видер в мене.

О скілько з початку Веткінс був стрівожений появою Вендерґарта, о стільки тепер вперта і нагальна його вдача казала йому станути гордо проти небезпеки.

Опер ся сильно о поруче фотеля і почав сміяти ся згірдно.

— Сей бідолаха ошалів — сказав, звертаючись до своїх гостий. — Знав я вже давнїйше, що в него нема пятої клепки, однак тепер, здаєть ся менї, що вже добре збожеволів.

— Смієть ся добре сей, хто смієгь ся останній — сказав повагом Вендергарт, витягаючи з кишенї папір.

— Мабуть тямиш Джоне Веткінс, що присудом признано тобі ґрунти, які лежать на захід від 25° ширини від Ґрінїч? А менї ґрунти, лежачі на схід від сеї лінії!

— А так, приятелю — жартував дальше Веткінс — і тому зробив би ти краще, колиб пішов до дому й положив ся до ліжка, місто тут чесним людям переризати забаву.

Яків Вендергарт розвинув папір.

— Тут находить ся пояснене — сказав лагідним голосом — королевою Вікторією підписане і губернатором оголошене, а яке торкаєть ся похибки в мапах Ґріквелєнду. Похибка ся, яку _перед 10 роками поповнив землемір, не звертаючи уваги на відхилене маґнетної голки від північної точки, фальшує усї мапи і всі поміри ґрунтів після неї зроблені. Наслідком теперішного спростованя буде пересунене лінії ширини о три милї за захід. Се урядове спростоване запевнює менї зворот моєї власности. Се мав я тобі сказати Джоне Веткінс.

Чи фармер не зрозумів сього поясненя, чи удававг що не розуміє, досить, що ще раз хотів згірдливим сміхом позбути ся противника. Однак сміх сей звенїв неприродно і не знайшов відгомону серед бенькетуючих. Свідки сеї події мимовільно були пересвідчені про правдивість слів Якова, повагою його бесіди.

Купець Натан перший вмішав ся в сей спір.

— Се, що говорить п. Вендерґарт, може дїйсно є правдою, похибки прецінь лучають ся. Може краще буде зажадати поясненя?

— Ждати на поясненя? — крикнув фармер, вдаряючи пястуком в стіл. — Я тут маю тільки право до пояснень. Не обходять мене чужі поясненя. Чи не є я у себе паном? Чи не признано мені права власности копальнї, яке сей старий крокодиль важить ся опрокинути? Якщо хоче хто трівожити мене в моїм праві, зроблю, що вже раз зробив я: піду до суду і побачимо, хто побідить.

— Суди не мають чого вже мішати ся тут — відповів спокійно Вендерґарт; з признанєм похибки на мапах, справа вже рішена.

По тих словах показав Вендерґарт папір із стемплями.

Положене Веткінса ставало неприємним, пробував ще сміяти ся, однак починало йому не ставати відваги, коли нараз глянув на лежачу проти його "Зорю Півдня".

— А колиб навіть так було — кликнув — колиб мене безправно хотіли позбавити майна, якого сім років вживав я супокійно, що се менї може зашкодити? Чи не маю брилянту, який мене захоронить від всякої нужди?

— Помиляєш ся — знов сказав Вендерґарт рішучо. — "Зоря Півдня" належить до того, до кого належить копальня з усїм, що на її ґрунтах находить ся. Меблї того дому, вино в фляшках і мясо на тарели: всьо те .тепер є моєю власністю. Будь певний, що я підприняв всякі середники охорони.

По тих словах, Яків, плеснув в долонї. Сейчас війшли полісмени з офіциром на чолї. Офіцир підійшов до стола і поклав руку на кріслі*.

— В імени права — сказав — оголошую, що обнимаю в хвилеве посїданє меблї і всї предмети, які находять ся в сім домі.

Всі* встали, з виїмкою фармера, який, неначе громом поражений, сидів в своїм фотелі*.

Алїса обняла його за шию і старала ся успокоїти.

Вендерґарт не кидав ока з снюго противника. Дивив ся то на нього то на "Зорю Півдня" і більше в тому погляді' було милосердя, чим ненависти.

— Зруйнований!... зруйнований!...

Були се одинокі слова, які прошептали дріжучі уста Веткінса.

Тоді' підійшов до него Кипріян і сказав з повагою у голосі':

— Пане Веткінс, тому, що ваше майно є так сильно загрожене, позвольте менї в тім бачити можливість наблизити ся до вашої дочки. Маю честь просити вас о руку панни Алїси.

XXIV. Догасаюча Зоря-

Слова, сказані молодим інжіиєром, викликали загальне вражінє. Помимо малої вражливости гостий Веткінса, не могли вони відмовити свого признаня такій безкорисносте..

Із схиленими очима стояла Алїса біля батька, мабуть одинока в тій кімнаті', яку вчинок Кипріяна не здивував.

Прибитий ще нещастєм, яке впало на його, фармер не відповів нїчого, почував однак, що віддаючи Кипрія-нови руку Алїси запевнює її тим самим щасливу і певну будучність.

Дещо збентежений своїм виступом, перед так численним збором, докоряв собі Кипріян, що дав пірвати себе почуваням.

Серед сього загального замішаня Вендергарт підійшов, до фармера.

— Джоне Веткінс, не належу до тих, які побідженого ворога топчуть ногами. Доходив я своїх прав, бо се було річею моєї чести. Знаю однак, що держучи ся надто точно букви закона, можна стати жорстоким і карати невинних за провини їх батьків. Адже я стою над могилою, по що мені' скарбів, якщо не маю з ким ними поділитись? Отже, коли позволиш на подруже молодят,, жертвую їм, яко весільний дарунок, "Зорю Півдня", обовязуючись ще вчинити їх моїми спадкоємцями, щоби нагородити кривду, заподіяну твоїй милій донечці.

Слова ті викликали голосні оклики признаня і подиву серед присутніх.

Всіх погляди звернули ся на Веткінса, а сей, ховаючи сльози під віями, закрив очі рукою.

Та не могучи вгамувати зворушеня, відозвав ся Веткінс крізь сльози:

— Ти благородна людина. Твоя помста великодушна; за кривду, яку я тобі заподіяв, даєш щастє моїй дитині'!....

Алїса і Кипріян тільки поглядом були в стані' дякувати свойому добродїєви.

Старик простягнув руку до свого давного ворога і Веткінс стиснув її з вдячністю.

Очі присутніх заяснїли сльозами, навіть сивого полісмена, сухі звичайно, як корабельні сухарі.

Веткінс змінив ся не до пізнаня. Черти його виражали стільки доброти і лагідности, як попередно впертости і злоби. Суворе, поважне лице Вендергарта прояснило ся добродушно.

— Забудьмо про всьо — кликнув — пиймо за здо-ровлє молодої пари, якщо пан офіцир здійме секвестр із занятого вина!

По тій веселій промові запанувала загальна веселість в салі*.

Яків Вендерґарт сидїв біля Джона Веткінса і укладав пляни на будуче.

— Продамо всьо і поїдемо за дітьми до Европи. Там купимо сільську посілість і маю надію, що ще гарних днів доживемо.

Між тим Кипріян говорив ЗхАлїсою по французьки і здасть ся, що молоді добре бавили ся розмовою, бо були в дуже веселому настрою. *

Температура салї ставала що раз більше горячою. Помимо відчинених вікон, нї вітрець не заколихав полу-мінї свічок.

Кождий почував, що душна атмосфера мусить закінчити ся вибухом нагальної бурі, так частої в південній Африці*.

Вже незабаром блискавки і гомін грому заповіли над-ходячу бурю.

В тій хвили нечайний подув вітру погасив усї свічки, а рівночасно пустив ся падати рясний дощ.

Чи не чули ви, як по ударі грому наступив сухий відгомін., немов би_ трісла скляна куля? — спитав Тома Стіль сусіда.

Між тим зачинено скоро вікна і запалювано свічки. Інстинктовно звернули ся погляди всїх на те місце, де лежала "Зоря Півдня".

Діямант зник.

Кльош, який вкривав його і дротяна сітка находили ся на попереднім місци і виключали здогад, щоби хто міг його діткнути ся.

Явище се виглядало на чудо.

Кипріян підійшов до стола і побачивши на синій подушці* легкий пил, крикнув здивуваиий, поясняючи коротко се що стало ся:

— "Зоря Півдня" улетучила ся!

Се явище є звісне в Ґріквелєндї. Є се саме лихою прикметою тамошних діямантів і всі' про те знають, однак не говорить ся про се, щоби не псувати цін. А саме великі камені' по більшій части тріскають, полишаючи по собі тільки пил. Причини сього явища досі' ще не вияснено.

Молодого інжінера заняла на хвилю наукова сторона сього явища більше, чим страта матеріяльна, яку поніс.

— Є се дуже дивне — сказав серед загального збен-теженя — не се, що камінь тріс, тільки що так довго видержав.

Звичайно лучаєть ся далеко скорше, що найбільше в 10 днів по ошлїфуваню, чи так пане Вендергарт?

— Так, дійсно, перший раз в житю бачу камінь, тріскаючий в 3 місяці' по обробленю — потвердив старик зітхаючи. — Мабуть було призначено, щоби "Зоря Півдня" не належала до нікого. І подумати тільки, що вистар-чило би було вкрити камінь легкою верствою товщу, щоби запобігти сьому нещастю!

— Чи так дійсно — перервав йому Кипріян з вдово-ленєм людини, яка вкінци найшла останнє слово загадки. — В такім случаю всьо тепер ясно. Мабуть крихкий камінь набрав товщу в горлї Дади і се задержало його до сьогодня.

Та мабуть був би краще зробив, колиб був тріс перед чотирма місяцями, заощадивби був менї важкої подорожі крізь Трансваль.

Всі' завважали, що Джон Веткінс втратив знов свій веселий настрій і неспокійно сидїв у фотелі*.

— Як можна так спокійно говорити про се нещастє— сказав червоний з обуреня. Пробіг, говорите про тих 50 .мілїонів, які як дим розвіялись, неначе про папіроску.

— Доказує се, що ми є фільософами — відповів Кипріян.

— Будьте фільософом, коли хочете — сказав фармер — 50 мілїонів полишаєть ся однак 50 мілїонами і на дорозі' їх не найдете.

Ах Якове, вчинив ти менї сьогодня дуже важну прислугу. Думаю, що я тріс би з гордости, як каштан, колиб "Зоря Півдня" належала ще до мене.

— Чи і ви будете менi* докоряти? — спитав Кипріян, вдивляючись у свіже личко Алїси. — Здобув я такий дорогий клейнод, що страта діяманту не зажурить мене.

Зникненє діяманту, причинило ся до сього, що поміж населенєм Ґріквелєнду ще голоснїйше відозвали ся казки й повіря, які про нього кружляли. Кафри і копачі більше чим коли небудь були пересвідчені, що великі каміні' приносять нещастє своїм власителям.

Яків Вендерґарт, так гордий з ошлїфуваня "Зорі Півдня" і Кипріян, який мав намір жертвувати її музеєви гірничої школи, почували себе більше враженими сею ненадійною подією, чим хотіли се признати.

Ті, слідуючі по собі прикрі вражіня, страта майна і "Зорі Півдня" підкопали здоровлє пана Веткінса. Не міг він підняти ся вже з ліжка, хорував якийсь час і закінчив житє. Анї печалива опіка дочки і Кипріяна, анї слова розради Вендергарта, не вспіли привернути йому охоти до житя, анї перепинити катастрофи.

Даремно Вендерґарт впевняв його про спільність майна, старий фармер, вражений в своїй гордости, яко властитель виїмкового каменя, не міг перенести його страти.

Одного дня покликав Алїсу і Кипріяна до себе, злучив їх руки і не говорячи нї слова, помер.

Дійсно мусїла єствувати дивна злука поміж щастєм старого фармера а судьбою дивного каміня.

"Зоря Півдня" принесла свойому властителеви без сумніву "нещастє", як говорено в суєвірнім Ґріквелєндї. Поява її була початком упадку фармера.

Однак многі не могли зрозуміти, що не "Зоря Півдня", тільки власні похибки були причиною упадку Джона Веткінса.

Скільки нещасних на сьому падолії вважає себе жертвою ненависної судьби, а розглянувшись добре, можна би пояснити невдачу кождого з них, власними його похибками.

Колиб Веткінс був менше захланним і колиб до малого камінчика, званого діямантом, не привязував так великої, каригідної ваги, тоді" поява і зникненє "Зорі Півдня" не подїлали би так на нього, як не зворушили Кипріяна — його фізичне і моральне здоровлє не булоб віддане на ласку подібного явища. Посвятив діямантови ціле своє єство, через нього й згинув.

В кілька тижнів обходжено тихо свято вінчаня Алїси з Кипріяном і молода пара почувала себе непомірно щасливою.

Знайдене "Зорі Півдня" причинило ся до значного збільшеня ціни копальні'. Купці видирали собі її прямо і перед від'їздом до Европи Кипріян продав її за 100.000 франків.

Молода пара, не задержуючи ся довше, покинула Ґріквелєнд, обеспечивши вперед будущину Бардіка, Лїя і Матакіта. До доброго сього вчинку причинив ся також

КІНЕЦЬ.

Яків Вендергарт. Старий шлїфір продав свою копальню товариству, яке оснував купець Натан і по переведеню ліквідації, поїхав до Франції, до своїх прибраних дїтий.

Завдяки роботячости Кипріяна і його заслугам, науковий світ приготував йому оваційне принятє за його поворотом до краю.

Тома Стіль вернув до Лєнкешайру з 20 тисячами фунтів, оженив ся і полює на лиси, помимо заборони, а до сього випиває що вечера фляшку вина і більше до щастя йому нічого не треба.

Вендергарт-копальня не є ще вичерпаною і постачає рікрічно пяту часть діямантів, які вивозить ся з Рога Доброї Надії; однак ні один копач не був на стільки щасливим, щоби найти другу "Зорю Півдня".